

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Josef Novák

**Trestná činnost související se zneužíváním
návykových látek**

Vztah recidivy majetkové kriminality a užívání drog

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Bc. Jiří Říha, Ph.D.

Katedra: Trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 9. 2. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 229 310 znaků včetně mezer.

V Praze dne 9. 2. 2024

Josef Novák

Poděkování

Chtěl bych na tomto místě poděkovat panu JUDr. Bc. Jiřímu Říhovi, Ph.D., za pomoc, rady a cenné informace, které mi během vedení této diplomové práce poskytl. V neposlední řadě se s vděkem skláním před mou rodinou za projevenou trpělivost a podporu.

Obsah

Úvod.....	1
1 Návykové látky	4
1.1 Základní pojmy	4
1.2 Dělení návykových látek	5
1.2.1 Opioidy (opiáty)	6
1.2.2 Stimulancia	8
1.2.3 Halucinogenní drogy	11
1.2.4 Konopné drogy	12
1.2.5 Psychoaktivní léky	13
1.2.6 Těkavé látky	14
2 Drogová závislost.....	15
2.1 Pojem drogové závislosti	15
2.2 Prevence drogové závislosti	17
2.3 Systém péče o uživatele návykových látek	18
2.3.1 Adiktologické preventivní služby	19
2.3.2 Adiktologické služby minimalizace rizik	19
2.3.3 Adiktologické služby ambulantní léčby a poradenství.....	21
2.3.4 Adiktologické služby krátkodobé stabilizace	23
2.3.5 Adiktologické služby rezidenční léčby	24
2.3.6 Adiktologické služby následné péče	25
2.4 Dostupnost adiktologických služeb	26
3 Drogová závislost u vězeňské populace.....	27
3.1 Penitenciární péče	28
3.1.1 Specializované oddíly pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického.....	29
3.1.2 Specializované oddíly pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním návykových látek.....	31
3.1.3 Účinnost specializovaných oddílů.....	33
3.1.4 Substituční léčba ve věznicích	34
3.2 Postpenitenciární péče	35
4 Trestná činnost související se zneužíváním návykových látek	37
4.1 Vztah užívání návykových látek a kriminality	37
4.2 Dělení trestné činnosti související s užíváním drog podle EMCDDA	40
4.3 Primární drogová kriminalita.....	42
4.4 Sekundární drogová kriminalita	45
4.4.1 Majetková kriminalita (nejen) jako součást sekundární drogové kriminality	49

5	Kriminální recidiva	58
5.1	Obecně ke kriminální recidivě	58
5.2	Recidiva majetkové kriminality (související s drogami)	62
5.3	Vybrané možnosti snižování míry recidivy	65
5.3.1	Standardizované programy zacházení a terapeutické programy na specializovaných oddílech 66	
5.3.2	Otevřené věznice	68
5.3.3	Trest odnětí svobody a recidiva.....	70
	Závěr.....	75
	Seznam zkratek.....	83
	Seznam tabulek.....	84
	Seznam použitých zdrojů	85
	Abstrakt	92
	Abstract	93

Úvod

Problematika trestné činnosti ve vztahu ke zneužívání návykových látek představuje velmi obsáhlé téma, které je rozkročené napříč několika vědními obory současně. Na problematiku lze nahlížet z pohledu trestněprávního, kriminologického, kriminalistického či v neposlední řadě adiktologického. Trestnou činnost související se zneužíváním návykových látek tak lze bezesporu označit za interdisciplinární problematiku. Právě tato obsáhlost tématu představuje i určitý problém, se kterým je nutné se v rámci následující práce vypořádat, neboť i její pouhé celkové popsání je nad možností této práce a zcela jistě by takový přístup vedl k převaze obsahové kvantity na úkor kvality. Abych se tedy vyvaroval přílišné popisnosti, povrchnosti a z toho plynoucí vágnosti konečného výsledku, rozhodl jsem se pro účely této diplomové práce blíže věnovat pouze určité výseči, kterou tato problematika zahrnuje. K tomuto zúžení zaměření práce jsem získal souhlas vedoucího diplomové práce a rovněž s jeho svolením tak činím formou podtitulu k hlavnímu tématu práce. Výběr zaměření této práce byl částečně ovlivněn i studentskou stáží, kterou jsem v průběhu studia Právnické fakulty Univerzity Karlovy absolvoval na trestním úseku Obvodního soudu pro Prahu 10 a během které jsem si povšiml četnosti případů recidivujících uživatelů drog.

V následujících kapitolách se blíže zaměřím na problematiku vztahu recidivy majetkové kriminality a užívání drog. Podle mého mínění se tato problematika ve své podstatě skládá ze tří fenoménů, které jsou zpravidla zkoumány samostatně. V této práci se však na ně pokusím nahlédnout ve vzájemné souvislosti. Jednak jde o fenomén zneužívání drog (jakožto jakousi podmnožinu zneužívání návykových látek), který má dalekosáhlé společenské dopady. Zneužívání drog nemá dopad pouze na konkrétního jednotlivce, nýbrž i na společnost jako celek. Můžeme tak tento fenomén považovat za celospolečenský problém, který se projevuje i v rovině trestněprávní, neboť představuje významný kriminogenní faktor. Dále jde o fenomén majetkové kriminality, která v ČR představuje vůbec nejčastější druh kriminality a má tak největší podíl na celkové kriminalitě.¹ Rovněž je i druhem trestné činnosti s vyšším podílem recidivujících pachatelů, než je tomu u většiny ostatních druhů kriminality.² Konečně pak jde o fenomén kriminální recidivy,

¹ZOUBKOVÁ, Ivana. In: GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 315.

²Ibid., str. 318.

jejíž míra je v ČR dlouhodobě vysoká a představuje tak častý předmět zájmu odborné veřejnosti. Snaha o snížení její míry pak představuje jeden ze základních cílů trestní politiky státu.

Cílem této práce je identifikovat vzájemný vztah mezi recidivou majetkové trestné činnosti a užíváním drog v kontextu se souvisejícími intervencemi zaměřenými na snížení míry recidivy. První kapitola se věnuje úvodu do samotné problematiky návykových látek, přičemž poskytuje vysvětlení některých pojmů nezbytných pro účely této práce a současně uvádí základní přehled nejužívanějších drog v ČR. V následující druhé kapitole je pojednáno o problematice užívání drog a drogové závislosti a zejména je pak přiblížen přehled poskytovaných adiktologických služeb. Tato tematicky vesměs adiktologická kapitola seznamuje s možnostmi působení na uživatele drog, jakož i samotným pochopením pojmu drogové závislosti a užívání drog. Od obecné problematiky užívání drog se ve třetí kapitole přesuneme ke specifickým užívání drog u vězeňské populace, čímž se ve své podstatě dostáváme k problematice pachatelů trestné činnosti užívajících drogy. V této kapitole je tak představen rozsah této problematiky podpořený statistickými údaji. Za účelem popisu vybraných intervencí zaměřených na uživatele drog ve věznicích je dále představen institut ochranného léčení, specializované oddíly, poskytování substituční léčby a problematika postpenitenciární péče. Čtvrtá kapitola pak od pachatelů logicky přechází k jejich trestné činnosti. V této kapitole tak je představena obsáhlá problematika trestné činnosti ve vztahu ke zneužívání návykových látek. Vzhledem k obsáhlosti této problematiky a vymezení této práce jsem kladl důraz na majetkovou kriminalitu, nicméně kapitola také obsahuje nezbytné seznámení s povahou vzájemného vztahu mezi užíváním drog a trestnou činností, jakož i možné způsoby dělení takto vymezené trestné činnosti. V závěrečné kapitole je řešena problematika kriminální recidivy. Po nezbytném seznámení se s kriminální recidivou obecně je následně přiblížena problematika recidivy majetkové trestné činnosti, a to i v souvislosti s drogami. Závěrem páté kapitoly jsou přiblíženy některé vybrané intervence ve vztahu ke snižování míry recidivy. Po analýze jednotlivých oblastí, rozpracovaných ve výše uvedených pěti kapitolách, jsou tyto poznatky syntetizovány za účelem zodpovězení stanoveného cíle práce. V závěru jsou zároveň představeny určité návrhy *de lege ferenda* k některým oblastem řešené problematiky.

Jak je z výše uvedeného představení struktury předkládané práce již zřejmé, zvolené téma je pojato zejména z pohledu kriminologického a částečně též penologického a adiktologického. Spíše než například problematika účinné právní úpravy a s tím související trestání recidivy je tak řešena struktura a vývoj trestné činnosti související s drogami, uživatelé drog ve výkonu trestu či třeba způsoby léčby drogově závislých. Jak již bylo zmíněno, primárně je využita metoda analýzy

a následné syntézy dostupných relevantních informací, čerpaných zejména z odborné literatury a statistik. Využito bylo zdrojů tuzemských i zahraničních.

1 Návykové látky

Samotným základním stavebním kamenem tématu celé práce je problematika návykových látek. V první řadě je nezbytné představit základní pojmy pojící se s touto problematikou a uvést, s jakým vymezením návykových látek je pro účely této práce pracováno. Součástí kapitoly je i stručné představení nejvýznamnějších látek na tuzemské drogové scéně. Tento stručný výčet látek je třeba považovat za jakési nezbytné penzum pro seznámení se substancemi, které v mnoha jednotlivých lidských případech stojí na počátku životní cesty, jež později zahrnuje závislost, kriminální kariéru a opakované uvěznění.

1.1 Základní pojmy

K pochopení problematiky je vhodné správně rozlišovat pojmy návyková látka, omamná a psychotropní látka a droga. **Návyková látka** je pro účely trestního práva vymezena zejména výkladovým ustanovením § 130 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen TZ). Toto ustanovení za návykovou látku označuje alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování. Další definici návykové látky poskytuje ustanovení § 2 písm. a) zákona č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, které za návykové látky označuje alkohol, tabák, nikotin, omamné a psychotropní látky a jiné látky s psychoaktivními účinky, jejichž užívání může vést nebo se podílet na vzniku a rozvoji duševních poruch a poruch chování. Třetí definici v pozitivní právní úpravě pak lze nalézt v ustanovení § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů. Tento zákon za návykové látky považuje omamné a psychotropní látky, které jsou uvedeny v přílohách nařízení vlády o seznamu návykových látek. Jednotlivé definice se tedy mírně liší svým rozsahem.

Výše uvedené definice pojmu návykové látky však také operují s pojmem omamných a psychotropních látek. **Omamnými a psychotropními látkami** (dále též OPL) se rozumí množina návykových látek, které jsou uvedeny v přílohách č. 1 až 7 nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek. Přílohy jsou rozděleny na omamné a psychotropní látky zvlášť, přičemž každá příloha obsahuje taxativní výčet látek včetně jejich chemického názvu.

Konečně je pak třeba rozlišovat pojem **droga**. Byť tento pojem není v pozitivní právní úpravě nikterak definován, jde o pojem široce užívaný jak mezi laiky, tak v odborné veřejnosti. I tento pojem je však možné chápat v různých pojetích lišících se rozsahem. V nejširším možném smyslu lze za drogu označit každou látku, která je schopna určitým způsobem ovlivnit naši psychiku

(tzv. psychotropní efekt) a zároveň je schopna vyvolat závislost (tzv. potenciál závislosti).³ V tomto pojetí však lze za drogu označit i širokou paletu látek, jejichž užívání je běžné a společností tolerované. Hovoříme tedy o tzv. legálních drogách. Především jde o alkohol a tabák, avšak pod takto široce pojatou drogovou definici lze podřadit například i kávu, čaj či čokoládu.⁴ Na druhé straně pak jsou látky, které rovněž splňují základní kritéria drogové definice, tedy jsou schopny ovlivnit psychiku člověka a vyvolat závislost. Zároveň však jsou proskribovány zákonem a v tomto smyslu pak hovoříme o drogách nelegálních.⁵ Jak si lze povšimnout, první široce pojatá definice zahrnuje též látky, které bychom v běžném životě za drogy pravděpodobně neoznačili. Je tak zřejmé, že tomu, jak je pojem v ČR zpravidla užíván, se spíše blíží definice druhá.⁶ Pojem droga se tak do určité míry prolíná s pojmem omamných a psychotropních látek, byť ne všechny OPL bychom ale označili za drogy. Ačkoliv je tedy pojem droga běžně užíván a zpravidla si i většina lidí pod ním představí totéž, není tento pojem jasně definován. Jak se vlastně látka stane drogou, trefně popisuje Kolář: „K tomu, aby byla nějaká látka společensky proskribována a dostala nálepku ‚droga‘, tedy nestačí jen chemická analýza jejího složení, neexistuje nic jako droga ‚ansich‘. Drogou se látka stává až v interakci se společností, pokud narušuje její hodnotové hierarchie, a teprve potom přestává být tolerovatelná a dochází k její reglementaci.“⁷

Vzhledem k tematickému vymezení se pro účely této práce návykovou látkou rozumí pouze omamné a psychotropní látky, které jsou uvedeny v přílohách č. 1 až 7 nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek. Text tak pochopitelně vedle pojmu návyková látka ve stejném významu na některých místech užívá OPL. Drogou se pak pro účely této práce myslí některé OPL, pro které se tohoto označení v odborné literatuře i jiných zdrojích tradičně užívá.

1.2 Dělení návykových látek

Návykové látky lze podle odborné literatury dělit na základně různých kritérií. Příkladem tak může být dělení podle účinků na psychiku, kdy jsou rozlišovány tlumivé látky, psychomotorická stimulancia a halucinogeny. Vedle toho je také užívané ustálené dělení podle míry rizika na tzv. „tvrdé“ drogy a „měkké“ drogy.⁸ Pro účely této podkapitoly je využito jedno z dalších

³ZEMAN, Petr. In: GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 365.

⁴NOŽINA, Miroslav. *Svět drog v Čechách*. Praha: KLP, 1997. Str. 9.

⁵Ibid., str. 10.

⁶ZEMAN, Petr. In: GŘIVNA, Tomáš, 2019, op. cit., str. 366.

⁷KOLÁŘ, Jan. *O problému, který měl nebýt: drogy v socialistickém Československu*. Brno: Doplněk, 2018. Společensko-ekologická edice. Str. 129.

⁸MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 339.

možných a zároveň v odborné literatuře často užívaných dělení, které rozlišuje návykové látky na alkohol, tabák, těkavé látky, psychoaktivní léky, konopné látky, stimulancia, opioidy a halucinogeny.⁹ V souladu s vymezením návykových látek pro účely této diplomové práce následující výčet neobsahuje alkohol a tabák.

1.2.1 Opioidy (opiáty)

Jako opioidy označujeme širokou skupinu látek zahrnující alkaloidy pocházející z rostliny máku (*Papaver somniferum*), obdobné látky syntetického původu, tedy tzv. syntetická analoga, a dále i látky přirozeně se vyskytující v lidském těle. Společnou vlastností charakteristickou pro tyto látky je jejich tlumicí a euforický efekt, tj. jsou schopny tlumit bolest a navozovat pocit tělesné i psychické pohody. Pojem opiáty pak představuje název užívaný pouze pro alkaloidy z rostlin máku, není užíván pro syntetické opioidy. Opiáty tudíž představují podskupinu opioidů.¹⁰ Představiteli alkaloidů přírodního a polosyntetického původu jsou například morfin, heroin, hydromorfin či kodein. Mezi syntetické opioidy se řadí zejména metadon, fentanyl, pethidin a buprenorfin. Přirozeně v těle se vyskytujícím opioidem je endorfin a enkefalin.¹¹ Z adiktologického hlediska jsou nejvýznamnějšími představiteli látek ze skupiny opioidů heroin, metadon, buprenorfin a hydrokodon (jako droga známý zejména pod názvem „braun“).¹²

Heroin je opioidem polosyntetického původu, neboť z chemického hlediska se jedná o derivát morfinu.¹³ Je obsažen v seznamu omamných látek, které jsou součástí přílohy č. 3 k nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek. Heroin byl poprvé syntetizován roku 1874. Jeho širší interakce se společností však přišla až koncem 19. století, kdy byl uveden na trh jakožto léčivý přípravek pro pacienty trpící astmatem a tuberkulózou a mimo jiné i jako přípravek vhodný k podávání při projevech morfinové závislosti.¹⁴ Na území ČR začal heroin pronikat až se značným zpožděním, které bylo mimo jiné způsobeno izolací tuzemské drogové scény do pádu železné opony. Teprve v roce 1993 byly zaznamenány první případy závislosti na heroinu, za zlomový je pak v tomto ohledu považován rok 1994. Heroin se poměrně záhy na české drogové scéně etabloval.

⁹ZEMAN, Petr. In: GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 366.

¹⁰SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Trestná činnost spojená se zneužíváním drog a formy jejího řešení*. Svazek 66. Praha: Justiční akademie České republiky, 2003. Str. 206.

¹¹Ibid., str. 207.

¹²MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 344.

¹³SOTOLÁŘ, Alexander a kol., 2003, op. cit., str. 176.

¹⁴NOŽINA, Miroslav. *Svět drog v Čechách*. Praha: KLP, 1997. Str. 18.

V posledních letech je však počet rizikových uživatelů¹⁵ heroinu v ČR poměrně stabilní. Odhady počtu rizikových uživatelů heroinu v ČR, které vytvořilo Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti, oscilovaly mezi lety 2013 až 2022 v rozmezí od 2 500 uživatelů (rok 2016) do 3 400 uživatelů (rok 2018). K roku 2022 pak je odhadováno 3 000 rizikových uživatelů heroinu.¹⁶ Co se týče odhadů koncentrace rizikových uživatelů, jsou nejvýznamnějšími regiony Praha (1 800 uživatelů), Jihomoravský kraj (500 uživatelů) a Ústecký kraj (400 uživatelů).¹⁷ Mezi možné způsoby aplikace heroinu se řadí šňupání, kouření, inhalace z aluminiové folie a nitrožilní aplikace. Způsob aplikace rovněž souvisí s podobou látky. Hnědý heroin je nejčastěji užíván formou kouření či inhalací z aluminiové folie. Naproti tomu bílý heroin je vhodný k injekční aplikaci či ke šňupání. Bezsporně nejrizikovějším způsobem je aplikace nitrožilní, která je zároveň v ČR nejčastějším způsobem vpravení heroinu do těla uživatele.¹⁸ S heroinem se zároveň pojí vysoká zdravotní a sociální rizika. Závislost lze vybudovat již v řádech několika týdnů. Zejména pak s nitrožilní aplikací se pojí značná zdravotní rizika spojená s nákazou virem HIV či virovou hepatitidou typu B a C. Významné je i riziko předávkování, ke kterému může snadno dojít vlivem kolísající čistoty látky nabízené na černém trhu. Závislost významně deformuje i osobnost uživatele, což se posléze projevuje v sociálních rizicích v podobě prostituce či kriminality.¹⁹

Metadon je představitelem syntetických opioidů, který chemicky nevychází z morfinu. Je obsažen v seznamu omamných látek, které tvoří součást přílohy č. 1 k nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek. Metadon se na rozdíl od heroinu vyznačuje pomalým nástupem účinku a velmi omezeným nástupem pocitu euforie. Z toho důvodu má i nižší potenciál závislosti. Současně má i dlouhý poločas účinku. Pro tyto vlastnosti je využíván při udržovací terapii osob závislých na opioidech, kdy se metadon využívá jako substituce za jiné opioidy. Mírnější účinky a vyrovnanější opioidní efekt pak mohou uživateli umožnit lepší sociální fungování za současného oslabení účasti v uživatelské subkultuře. Značnou výhodou je rovněž jeho farmaceutická kvalita spočívající v hygienické výrobě a známé síle.²⁰ I přesto, že je primárně určen pro odbornou substituční léčbu, se metadon dostává na nelegální trh, kde je uživateli poptáván jako náhradní či

¹⁵V ČR je jako rizikové označováno injekční užívání jakékoliv drogy a/nebo dlouhodobé nebo pravidelné užívání pervitinu a opioidů.

¹⁶NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 65 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

¹⁷Ibid., str. 66.

¹⁸MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 161.

¹⁹Ibid., str. 162.

²⁰SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Trestná činnost spojená se zneužíváním drog a formy jejího řešení*. Svazek 66. Praha: Justiční akademie České republiky, 2003. Str. 197.

doplňující droga.²¹ Substituční léčbu podstupuje v ČR odhadem k roku 2022 20 až 40 % osob užívajících rizikově opioidy.²²

Buprenorfin (známý též pod obchodním názvem léčiva Subutex) je dalším zástupcem syntetických opioidů, který je také využíván pro substituční léčbu. Je obsažen v seznamu psychotropních látek, které tvoří součást přílohy č. 5 k nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek. Podobně jako výše popsany metadon má i buprenorfin pomalý nástup účinku, omezený euforický efekt a dlouhý poločas účinku. Obvykle se aplikuje sublingválně či nitrožilně.²³ Buprenorfin je však široce rozšířen i na černém trhu. Odhady k roku 2022 hovoří o zhruba 5 100 rizikových uživatelích buprenorfinu, což z něj činí nejčastěji užívaný opioid na české drogové scéně a překonává tak v tomto ohledu i počet uživatelů heroínu.²⁴

Hydrokodon, známý spíše pod názvem „braun“, již sice v současné době nepředstavuje rozšířenou drogu, nicméně představuje významnou drogu z hlediska historie vývoje zneužívání opioidů na našem území. Hydrokodon se řadí mezi polosyntetické opioidy. Látka je obsažena v seznamu omamných látek, které tvoří součást přílohy č. 1 k nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek. Droga se vyrábí primárně v domácích laboratořích za použití léčiv obsahujících kodein. Výsledkem pak je tekutina typicky hnědé barvy, což dalo vzniknout jejímu slangovému názvu „braun“. Droga se aplikuje nitrožilně.²⁵ Jde o tradiční českou drogu, jejíž počátky se datují ještě do dob československé drogové scény před rokem 1989, kdy se mezi tehdejšími producenty drog vyvinula z podobné drogy zvané „áčko“, která se připravovala z tablet léčiva Alnagon.²⁶ Během druhé poloviny 90. let byl braun z české drogové scény ve velké míře vytlačen nově příchozími opioidy, zejména pak heroinem.²⁷

1.2.2 Stimulancia

Stimulancia jsou skupinou látek, pro kterou je charakteristický budivý efekt na centrální nervový systém. Tento efekt se pak projevuje celkovým povzbuzením organismu, tj. zejména zvýšením duševního a fyzického výkonu, urychlením myšlení, výbavnosti paměti, zkrácením spánku,

²¹MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 162.

²²NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 11 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

²³MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 348.

²⁴NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI, 2023, op. cit., str. 64.

²⁵MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol., 2008, op. cit., str. 348.

²⁶KOLÁŘ, Jan. *O problému, který měl nebýt: drogy v socialistickém Československu*. Brno: Doplněk, 2018. Společensko-ekologická edice. Str. 40.

²⁷MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol., 2008, op. cit., str. 348.

zahnáním únavy, snížením chuti k jídlu a v neposlední řadě pocitem mimořádné duševní i fyzické síly a energie. S některými zástupci těchto látek se pak pojí i psychedelické účinky. Typický je však pro stimulantia také anxiogenní účinek, neboť mohou vyvolat úzkosti a zvyšovat agresivitu. Po odeznění účinku si pak organismus vybírá svou daň v podobě pocitů vyčerpání a únavy. Po delším několikadenním souvislém užívání látky pak nezřídka také následuje velmi dlouhý spánek. Rizikem spojeným s užíváním stimulačních látek je také možnost vzniku toxické psychózy projevující se většinou stihomamem. Hlavními zástupci této skupiny látek je skupina budivých aminů (zahrnující amfetamin, metamfetamin, MDMA a mnoho dalších látek) a kokain. Mezi typické představitele stimulantů na české drogové scéně se řadí pervitin (metamfetamin) a kokain.²⁸

Pervitin je metamfetamin, který se řadí mezi skupinu budivých aminů. Je uveden v seznamu psychotropních látek, které tvoří součást přílohy č. 5 k nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek. Ve své nečistější podobě se jedná o bílou mikrokrytalickou látku. Na drogové scéně je však často zbarven do žluta nebo do fialova, neboť obsahuje zbytky látek používaných při výrobě v domácích varnách. Pervitin mimo jiné zvyšuje výkonnost celého organismu, navozuje euforii, snižuje únavu a potlačuje pocit hladu. Rovněž ovlivňuje motoriku uživatele, což se projevuje stereotypním chováním, neklidem a typická je také tzv. „vykroucenost“ uživatele.²⁹ Pervitin je tradiční, dalo by se říci až legendární drogou na české drogové scéně. Pervitin byl prvně syntetizován v roce 1888 v Japonsku a na Západ se dostal až roku 1929. Později byl použit i během druhé světové války.³⁰ Na naší drogové scéně se však objevil přibližně v polovině 70. let 20. století, kdy byl objeven tuzemskými toxikomany, kteří se ho naučili v domácích podmínkách úspěšně vyrábět z dostupných léčiv. Bezpečnostní složky výrobu pervitinu zaregistrovaly nejpozději v roce 1978.³¹

Narozdíl od braunu, tedy další „předlistopadové“ drogy, si však pervitin udržel své dominantní postavení na české drogové scéně až do dnešní doby, o čemž svědčí mnohá statistická data. V obecné populaci je pervitin třetí nejčastěji užívanou látkou po konopných látkách a extázi (celoživotní prevalence užití pervitinu v populaci 15+ let činila v roce 2022 2,1 %).³² Na

²⁸MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 164.

²⁹Ibid., str. 166.

³⁰NOŽINA, Miroslav. *Svět drog v Čechách*. Praha: KLP, 1997. Str. 29.

³¹KOLÁŘ, Jan. *O problému, který měl nebýt: drogy v socialistickém Československu*. Brno: Doplněk, 2018. Společensko-ekologická edice. Str. 40.

³²NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 47 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocnizpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

celkové populaci rizikových uživatelů drog, která je k roku 2022 odhadována na 46 500 osob, se riziková uživatelé pervitinu podílejí odhadovaným počtem 37 200 osob.³³ U vězeňské populace pak prevalence užívání pervitinu před nástupem do výkonu trestu u osob odsouzených v roce 2022 činila 36,9 % v posledních 12 měsících a 30 % v posledních 30 dnech (statistika uvádí pervitin společně s amfetaminem).³⁴ Výroba pervitinu probíhá v improvizovaných domácích varnách za použití louhu a červeného fosforu. Výchozí látkou je efedrin.³⁵ V českých podmínkách jde hlavně o pseudoefedrin extrahovaný z léčiv. Na evropském trhu se však ve velkém množství vyskytuje také tzv. mexický metamfetamin vyráběný na bázi benzylmethylketonu.³⁶ Z hlediska aplikace drogy je v ČR nejčastější nitrožilní způsob aplikace. Pervitin lze aplikovat také ústy nebo šňupáním.³⁷

Kokain je látkou pocházející z jihoamerického keře koky pravé (*Erythroxylon coca*). Kokain i list koky jsou uvedeny v seznamu omamných látek, které tvoří součást přílohy č. 1 k nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznámech návykových látek. Kokain má podobu bílého prášku či bílých krystalických vloček. Tradiční formou aplikace je žvýkání lístků koky společně s trochou popela. Tato forma je dodnes rozšířená v jihoamerických zemích a je také součástí tradiční lidové kultury mnoha jihoamerických domorodých národů. Chemicky izolovaný kokain, tedy kokain hydrochlorid, se nejčastěji aplikuje intranasálně, tedy šňupáním. Lze ho však také aplikovat i na jiné sliznice (např. dásně). Méně častou, avšak taktéž účinnou formou je aplikace nitrožilní. Kokain ve formě volné báze, tedy tzv. crack, lze kouřit. Účinky kokainu jsou vesměs podobné jako u jiných stimulantů. Významnější rozdíl spočívá v poměrně krátké době trvání účinků, neboť již zhruba po 30 minutách ustupují.³⁸ Z hlediska rozšíření celoživotní prevalence užívání kokainu v obecné populaci v ČR činí 4,3 % v roce 2022.³⁹ V současné době se v ČR zvyšuje poptávka po kokainu, což lze přisuzovat mimo jiné i vzrůstající kupní síle obyvatelstva. Gram kokainu lze opatřit již za 1 500 Kč, běžná cena se pak pohybuje okolo 2 000 Kč až 2 500 Kč.⁴⁰

³³NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 64 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

³⁴Ibid., str. 59.

³⁵MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 166.

³⁶NÁRODNÍ PROTIDROGOVÁ CENTRÁLA SKPV PČR. *Výroční zpráva 2022*. Online. Praha: Ministerstvo vnitra, 2023. Str. 6 [cit. 04-08-2023]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/vyrocní-zprava-narodni-protidrogove-centraly-za-rok-2022.aspxK47pvbUNhQ>

³⁷MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol., 2003, op. cit., str. 166.

³⁸Ibid., str. 165.

³⁹NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI, 2023, op. cit., str. 47.

⁴⁰NÁRODNÍ PROTIDROGOVÁ CENTRÁLA SKPV PČR, 2023, op. cit., str. 16.

1.2.3 Halucinogenní drogy

Halucinogenní drogy jsou obsáhlou skupinou, jež zahrnuje mnoho přírodních, polosyntetických a syntetických látek. Charakteristický je pro tyto látky silný psychoaktivní účinek, který se zpravidla projevuje deformovaným vnímáním objektivní reality. Během působení látky na organismus dochází k vybuzení centrálního nervového systému, což se projevuje změnou nálady, euforickými či naopak depresivními stavy, porušením prostorového vnímání a v neposlední řadě i zrakovými halucinacemi.⁴¹ Právě pro tyto dosti neobvyklé účinky byly halucinogenní drogy již od nepaměti využívány různými lidskými kulturami. Během 20. století došlo k jejich vědeckému zkoumání, předmětem zájmu byl zejména jejich vliv na psychiku člověka. Rovněž se s halucinogeny experimentovalo v souvislosti s psychoterapií.⁴² S halucinogenními látkami se pojí rizika spočívající hlavně v nepředvídatelnosti průběhu intoxikace. Může tak například dojít k tzv. bad tripu, kdy je průběh intoxikace doprovázen úzkostmi, panikou či paranoiou. Rovněž může intoxikace vést k agresivnímu chování. Látky z této skupiny pak nejsou zpravidla schopny vyvolat psychickou ani fyzickou závislost.⁴³ Významné zástupce této skupiny představuje zejména LSD a psilocybin.⁴⁴

LSD, jehož účinnou látkou je diethylamid kyseliny lysergové, patří mezi nejznámější představitele halucinogenních drog. Látka je uvedena v seznamu psychotropních látek, které tvoří součást přílohy č. 4 k nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek. Na černém trhu je látka nejčastěji absorbována do malých papírových čtverečků s rozličnými barevnými potisky (tzv. trip), případně se vyskytuje ve formě malých krystalů tmavomodré či zelené barvy. V obou případech se látka aplikuje perorálně.⁴⁵ Účinky intoxikace trvají v závislosti na požitém množství v rozmezí čtyř až osmi hodin.⁴⁶ Zajímavé bezpochyby je, že pravděpodobně i z důvodu již výše zmíněného vědeckého experimentování s LSD v Československu, jakož i výroby této látky na našem území od poloviny 60. let, byla látka na naší drogové scéně v menší míře dostupná již před rokem 1989.⁴⁷

Psilocybin je halucinogenní látka přírodního původu, která je obsažena v houbách rodu *Psilocybe*, tedy lysohlávek, jež se vyskytují přirozeně na velké části ČR. Psilocybin je rovněž uveden

⁴¹NOŽINA, Miroslav. *Svět drog v Čechách*. Praha: KLP, 1997. Str. 37.

⁴²MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 169.

⁴³MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. *Psyché* (Grada). Str. 355.

⁴⁴Ibid., str. 356.

⁴⁵MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol., 2003, op. cit., str. 169.

⁴⁶Ibid., str. 170.

⁴⁷KOLÁŘ, Jan. *O problému, který měl nebýt: drogy v socialistickém Československu*. Brno: Doplněk, 2018. Společensko-ekologická edice. Str. 38.

v seznamu psychotropních látek, které tvoří součást přílohy č. 4 k nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek. Jedná se o historicky dlouho známou drogu, která patří k nejrozšířenějším tuzemským halucinogenům přírodního původu. Na nelegálním trhu je droga nejčastěji distribuována v sušeném stavu. Z podstaty věci se užívá perorálně. Rizika spojená s užíváním drogy spočívají zejména v nemožnosti odhadnout množství účinné látky v konkrétní houbě. Z hlediska účinků se nikterak zvlášť průběh intoxikace neodlišuje od výše zmíněných obecných účinků halucinogenních drog.⁴⁸

1.2.4 Konopné drogy

Látky v této skupině jsou přírodní drogy pocházející z rostliny rodu konopí. Nejvyužívanějšími rostlinami pro své psychotropní efekty jsou konopí seté (*Cannabis sativa*) a konopí indické (*Cannabis indica*). Účinné látky se označují jako kanabinoidy, přičemž nejvyšší koncentrace kanabinoidů se nachází v pryskyřici samičích květů. Rostlina je tradičně také využívána jako průmyslová surovina, u tzv. technického konopí je však limitován obsah zakázaných psychotropních látek (max. 1 % THC). Z hlediska psychotropních účinků je nejvýznamnější účinnou látkou tetrahydrocannabinol (THC).⁴⁹ Dalšími významnými kanabinoidy jsou cannabidiol (CBD) či cannabinol (CBN).⁵⁰ Konopné drogy se užívají zpravidla kouřením, nicméně je možná i perorální aplikace v podobě různých pokrmů či nápojů obsahujících účinné látky. Při kouření se dostavuje účinek během několika desítek sekund až několika minut. Nástup účinků je pomalejší při perorálním užití drogy, zároveň ale působí déle. Mezi typické účinky patří stav mírné euforie a celkového dobrého rozpoložení, deformované vnímání plynutí času a v neposlední řadě také sluchové, hmatové či zrakové iluze. Tyto účinky jsou pak zpravidla doprovázeny suchem v ústech a intenzivním pocitem hladu. Vyskytnout se však může i tzv. bad trip, kdy intoxikovaná osoba může pociťovat depresivní náladu a panické či úzkostné stavy. Pro průběh intoxikace konopnými drogami je také charakteristický vliv celkového psychického naladění uživatele (tzv. setting), takže účinky se mohou mnohdy různit.⁵¹ Mezi rizika spojená s dlouhodobým intenzivním užíváním konopných drog patří zejména drobné poruchy některých kognitivních funkcí (zejména krátkodobé paměti a soustředění). Psychická závislost vzniká zhruba jen u desetiny dlouhodobých uživatelů, závislost fyzická pak nevzniká vůbec.⁵² Konopné drogy jsou nejrozšířenější nelegální

⁴⁸MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 170.

⁴⁹MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 351.

⁵⁰MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol., 2003, op. cit., str. 174.

⁵¹Ibid., str. 176.

⁵²Ibid., str. 177.

drogou v ČR, potažmo i v celé EU. Alespoň jednou v životě je v ČR vyzkoušelo 36,7 % osob starších 15 let.⁵³ V EU je pak celoživotní prevalence užití konopných drog odhadována na 27,3 % osob ve věkové kategorii 15 až 64 let.⁵⁴ Stručně jsou dále představeni dva nejvýznamnější zástupci konopných drog, kterými jsou marihuana a hašiš.

Marihuana je označení pro sušené květenství a horní listy samičí rostliny konopí. Kvalitní marihuana má podobu menších celistvých celků, které jemně lepí a jsou výrazně aromatické. Obsah účinných látek se může pohybovat od nižších jednotek procent až po více než 20 % v případě kvalitně pěstovaných šlechtěných odrůd.⁵⁵ Způsob aplikace i účinky drogy odpovídají již výše popsanému.

Hašiš se získává z konopné pryskyřice, která je sbírána a upravována dále do formy kvádrů, kostek apod. Podstatný rozdíl oproti marihuaně spočívá ve vyšším podílu účinných látek.⁵⁶ Podle dostupných dat ze zkoumaných vzorků v ČR v roce 2022 činila průměrná čistota hašiše 17,6 %.⁵⁷

1.2.5 Psychoaktivní léky

Do této kategorie se řadí různorodé spektrum mnoha farmak. Pro své psychoaktivní účinky jsou nejčastěji zneužívány léky snižující vnímání bolesti (analgetika), léky se všeobecným zklidňujícím účinkem (sedativa), léky navozující spánek (hypnotika) a léky potlačující úzkost, napětí a strach (anxiolytika či trankvilizéry).⁵⁸ Méně často se pak také vyskytuje zneužívání antiepileptik, antidepressiv, celkových anestetik, antiparkinsonik a antipsychotik. Z výše uvedených jsou pak nejčastěji předepisovány benzodiazepinová anxiolytika. Těm je vlastní vysoká účinnost a bezpečnost, nicméně se s nimi rovněž pojí významné riziko rozvinutí závislosti. Závislost na benzodiazepinech vzniká psychická i fyzická. Za rizikové se pak považuje užívání benzodiazepinů v kombinaci s alkoholem. Z hlediska způsobu užívání látek z této skupiny je nejčastějším způsobem aplikace per os. U uživatelů jiných drog, kteří užívají psychoaktivní léky pouze doplňkově, se pak můžeme setkat i s intravenózní aplikací rozmělněných tablet ve vodě.⁵⁹

⁵³NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 47 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

⁵⁴EVROPSKÉ MONITOROVACÍ CENTRUM PRO DROGY A DROGOVOU ZÁVISLOST. *Evropská zpráva o drogách 2022: Trendy a vývoj*. Online. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2022. Str. 9 [cit. 07-08-2023]. Dostupné z: https://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2022_en

⁵⁵MINAŘÍK, Jakub. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 175.

⁵⁶NOŽINA, Miroslav. *Svět drog v Čechách*. Praha: KLP, 1997. Str. 34.

⁵⁷NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI, 2023, op. cit., str. 114.

⁵⁸ZEMAN, Petr. In: GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie. 5.*, aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 368.

⁵⁹BAYER, David. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 181.

Zneužívání psychoaktivních léků na našem území představuje problematiku sahající až do 50. let 20. století, kdy prvně došlo k masovému rozšíření těchto léčiv. Z této „tabletové kultury“ pak později vedla přirozená cesta k výrobě dalších drog (viz výše např. „braun“).⁶⁰

1.2.6 Těkavé látky

Do skupiny těkavých látek, které jsou v literatuře označovány též jako prchavé látky či inhalační drogy, se řadí různá rozpouštědla, ředidla a lepidla, jakož i některé látky plynného skupenství (např. éter či rajský plyn). Charakteristické pro tyto látky je jejich působení na centrální nervovou soustavu. Toto působení se pak typicky projevuje navozením pocitu euforie, útlumu či vyvoláním halucinací. Jak již samotný výše uvedený alternativní název naznačuje, typickým způsobem aplikace je inhalace výparů. Inhalace je možná přímo z obalu obsahujícího danou látku, častěji se však praktikuje za pomoci látkou napuštěné textilie. Užívání těkavých látek s sebou nese značná rizika v podobě toxického poškození mozkové tkáně, jater a ledvin a v neposlední řadě má inhalace negativní efekt na dýchací cesty. Riziko spočívá i v možnosti ztráty vědomí, která může přejít v koma s případnou zástavou srdeční činnosti. Z tohoto důvodu i jen prvotní experimentování s těkavou látkou s sebou nese značné riziko.⁶¹ Užívání těkavých látek na našem území ve větší míře započalo již koncem 60. let 20. století. Šlo zejména o toluen a trichloretylen, který byl běžně dostupný jako čisticí prostředek s názvem Čikuli.⁶² V současnosti je v ČR nejrozšířenějším zástupcem těkavých látek především toluen. Užívání těkavých látek se však na celkové míře zneužívání návykových látek nepodílí nikterak významně. Tím spíše pak za pozornost stojí nemalý počet fatálních a nefatálních intoxikací těkavými látkami, který jen potvrzuje rizikovost užívání těchto látek. V roce 2020 tak například bylo registrováno 108 hospitalizací pro nefatální intoxikaci těkavými látkami⁶³ a v roce 2022 celkem 11 smrtelných předávkování⁶⁴.

⁶⁰KOLÁŘ, Jan. *O problému, který měl nebýt: drogy v socialistickém Československu*. Brno: Doplněk, 2018. Společensko-ekologická edice. Str. 31.

⁶¹HAMPL, Karel. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 193.

⁶²KOLÁŘ, Jan, 2018, op. cit., str. 42.

⁶³NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2022*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. Str. 113 [cit. 30-8-2023]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2022/>

⁶⁴NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 86 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

2 Drogová závislost

Po detailním představení problematiky návykových látek přecházím v této kapitole k bezprostředně související problematice drogové závislosti, která představuje významný kriminogenní faktor. Vzhledem k tomu, že tato problematika úzce souvisí s hlavním tématem práce, je klíčové porozumět povaze tohoto jevu a představit intervence, které jsou uživatelům drog v rámci systému adiktologické péče poskytovány. Kapitola tak za tímto účelem přináší ucelený pohled na užívání drog a drogovou závislost, který zahrnuje nejenom teoretický rámec, ale i konkrétní metody a intervence, jež jsou aplikovány v adiktologické praxi.

2.1 Pojem drogové závislosti

Závislost je v širším smyslu dlouhodobě trvajícím vztahem k něčemu či někomu, který pramení z pocitu silné touhy nebo potřeby uspokojit svou potřebu. Stav závislosti pak ovlivňuje jednání daného člověka a omezuje jeho svobodu a svobodnou vůli. Závislost se v tomto smyslu může rozvinout na široké škále předmětů nebo činností. Z toho důvodu tedy teoreticky rozlišujeme závislost látkovou a nelátkovou. Látková závislost může vznikat na legálních návykových látkách, jako je alkohol, tabák či v neposlední řadě též výše zmiňovaná léčiva na předpis, nebo na nelegálních návykových látkách (viz výše podkapitola 1.2). Nelátková závislost pak vzniká na určitých činnostech, do této kategorie řadíme kupříkladu gamblerství, hypersexualitu či kleptomanii.⁶⁵ Hovoříme-li tedy o drogové závislosti, máme tím na mysli závislost látkovou a zejména pak tu vytvořenou na nelegálních látkách. Pojem drogová závislost může být eventuálně vyjádřen též pojmem toxikomanie. Podle definice Světové zdravotnické organizace (WHO) se drogovou závislostí chápe opakované užívání psychoaktivních látek nebo látek v míře, kdy je uživatel (označovaný jako závislý) periodicky nebo chronicky intoxikovaný, má nutkání k užití dané psychoaktivní látky, činí mu velké obtíže dobrovolně upustit nebo omezit její užívání a je odhodlán si danou psychoaktivní látku opatřit téměř jakýmkoliv způsobem.⁶⁶ Podle Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů⁶⁷, kterou vydává WHO, je závislost stavem

⁶⁵NÁRODNÍ ZDRAVOTNICKÝ INFORMAČNÍ PORTÁL. *Závislost: co to je?*. Online. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/320-zavislost-zakladni-informace>. [cit. 05-09-2023].

⁶⁶WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Lexicon of alcohol and drug terms*. Online. Ženeva: World Health Organization, 1994. Str. 6 [cit. 05-09-2023]. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/9241544686>
Převzatý překlad z WEST, Robert. *Modely závislosti*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2016, str. 20. Originál: „Repeated use of a psychoactive substance or substances, to the extent that the user (referred to as an addict) is periodically or chronically intoxicated, shows a compulsion to take the preferred substance (or substances), has great difficulty in voluntarily ceasing or modifying substance use, and exhibits determination to obtain psychoactive substances by almost any means.“

⁶⁷ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*. Online. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat-klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-10>. [cit. 05-09-2023].

vyvolaným opakovaným užíváním psychoaktivní látky a je doprovázen charakteristickými projevy mezi které patří „*silné přání užít drogu, narušené ovládní při jejím užívání, přetrvávající užívání drogy navzdory škodlivým následkům, upřednostňování užívání drogy před ostatními aktivitami a závazky, zvýšenou toleranci vůči účinkům drogy, někdy somatický odvykací stav*“.⁶⁸

Pro správné pochopení pojmu drogové závislosti je třeba vnímat i pojmy charakterizující odlišné vzorce užívání návykových látek, které se liší formou, intenzitou a frekvencí užívání. Ve vzestupném pořadí tak můžeme rozlišovat abstinenci, jakožto úplné se zdržení užívání návykových látek. Dále rozlišujeme experimentální užívání, což zahrnuje zpravidla ojedinělé jednorázové zkušenosti s návykovou látkou během celého života daného jedince. Rekreačním užíváním návykových látek se pak myslí stav, kdy se již užívání návykové látky stalo součástí životního stylu jedince, avšak toto užívání zatím nemá na jedince negativní dopad ve zdravotní či sociální rovině. Naproti tomu škodlivé užívání je stav, kdy opakované užívání návykové látky přináší uživateli zdravotní či sociální problémy. Konečně v této škále forem užívání návykových látek stojí závislostní užívání, které se vykládá jako „*kontinuální pravidelné užívání návykové látky, které je základní součástí životního stylu uživatele a působí mu závažné zdravotní a sociální problémy*“.⁶⁹

Odborná literatura rozlišuje několik teoretických přístupů k problematice drogové závislosti. Jedná se zejména o biomedicínský model, bio-psycho-sociální model, přístup ochrany veřejného zdraví a přístup minimalizace poškození, známý též jako tzv. „harm reduction“. Biomedicínský model přistupuje k drogové závislosti jako k nemoci v lékařském smyslu. Drogovou závislost v tomto smyslu tedy považujeme za chronickou nemoc, která je obtížně léčitelná. Jedním z projevů tohoto přístupu je zařazení závislostí na návykových látkách do Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN). Bio-psycho-sociální model dále rozvádí výše zmíněný biomedicínský model a doplňuje ho o rozměr psychických funkcí a společenských vztahů. Prizmatem tohoto přístupu je tedy drogová závislost nemocí, která však souvisí také s psychologickými a vztahovými faktory. V přístupu k řešení drogové závislosti se pak v rámci tohoto přístupu přirozeně kloubí biomedicínské poznatky s poznatky ze společenských věd a psychologie.⁷⁰ Další přístup zohledňuje ochranu veřejného zdraví, což se projevuje snahou o ochranu veřejnosti před negativními důsledky drogové závislosti, jako je zejména šíření

⁶⁸ZEMAN, Petr. In: GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 374.

⁶⁹Ibid., str. 373.

⁷⁰KALINA, Kamil. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 78.

infekčních chorob. Tento přístup se v praxi projevil zavedením možnosti výměny jehel a stříkaček, distribucí edukačních materiálů či v neposlední řadě očkováním drogově závislých proti infekčním chorobám. Přístup minimalizace poškození, nebo také „harm reduction“, je pak přístupem více individuálním než výše zmíněný přístup ochrany veřejného zdraví. Větší zřetel je zde kladen na individuální potřeby drogově závislého klienta. Cílem tohoto přístupu k řešení drogové závislosti však primárně není vést závislou osobu k abstinenci, ale spíše minimalizovat poškození, které drogová závislost v různých ohledech přináší.⁷¹ Tento přístup se tedy snaží různými prostředky zmírnit rizika šíření infekčních chorob, riziko předávkování či třeba převést drogově závislého na méně rizikový vzorec užívání návykových látek. Znáмым projevem přístupu „harm reduction“ je podpora substituční terapie (např. nahrazení heroínu metadonem).⁷²

V teorii se rovněž běžně užívá tradiční rozlišování fyzické závislosti a psychické závislosti. Fyzická závislost nastává, když vlivem dlouhodobého užívání návykové látky dojde k chronické intoxikaci organismu a návyková látka se tak stane součástí metabolismu daného uživatele. Naproti tomu psychická závislost se opírá o uživatelovu silnou touhu po stavech vyvolaných intoxikací návykovou látkou. Oba druhy závislosti se mohou rozvinout souběžně, přičemž každá z nich může být u daného uživatele v jiném vývojovém stadiu. Avšak u některých návykových látek může být rozvinutí některé z těchto dvou druhů závislosti výrazně oslabeno, případně k němu nedochází vůbec (např. látky ze skupiny stimulancií nevyvolávají fyzickou závislost, více viz podkapitola 1.2).⁷³

2.2 Prevence drogové závislosti

V přístupu k řešení drogové závislosti odborná literatura rozlišuje primární prevenci, sekundární prevenci a terciární prevenci. Pojem prevence je však v tomto případě třeba chápat širěji, neboť nezahrnuje pouze snahy o předcházení vzniku drogové závislosti, ale i přístup k již rozvinuté závislosti a řešení jejích následků. V souladu s bio-psycho-sociálním modelem se prevence zaměřuje na biologické, psychologické, sociální a v neposlední řadě též spirituální předpoklady.

Cílem primární prevence je předcházet vzniku drogové závislosti zejména skrze odrazení od prvního užití návykové látky, případně tuto první zkušenost s drogou co nejdéle odložit.⁷⁴ Záběr primární prevence může být značně široký. Namátkou může jít o podporování zájmu o své vlastní

⁷¹KALINA, Kamil. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 79.

⁷²Ibid., str. 80.

⁷³ZEMAN, Petr. In: GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 374.

⁷⁴KUDRLE, Stanislav. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 18.

zdraví (biologický předpoklad), budování zdravé asertivity a schopnosti vhodně nakládat s volným časem (psychologický předpoklad), předcházet sociálnímu vyloučení, tedy podporovat prosociální chování, nebo věnovat dostatečnou péči zvláště ohroženým skupinám obyvatelstva (sociální předpoklad) či třeba podporovat přirozené formy spirituální seberealizace ve společnosti a tím předejít k pocitům ztráty smyslu života nebo vedení hédonistického životního stylu (spirituální předpoklad).⁷⁵

Sekundární prevence se zaměřuje na stav, kdy již určitá osoba návykovou látku užívá či se u ní dokonce již rozvinula drogová závislost. Cílem tohoto typu prevence je zamezit vzniku závislosti u osoby, která již návykovou látku užívá, avšak zatím není závislá, popřípadě zamezit dalšímu rozvoji a trvání závislosti u již drogově závislého uživatele. Pojem sekundární prevence zahrnuje i včasnou intervenci, poradenství či léčení drogové závislosti.⁷⁶ Rozličným způsobům intervence a léčebného působení v oblasti drogové závislosti se blíže věnuje následující podkapitola.

Pojem terciární prevence se pak pojí s předcházením dlouhodobým vážným dopadům užívání drog ve zdravotní a sociální rovině. Terciární prevence se tak zaměřuje například na opětovné začlenění abstinujících klientů do společnosti či předcházení relapsu. U aktivních uživatelů drog se pak terciární prevence v souladu s přístupem harm reduction zaměřuje na zmírňování zdravotních rizik plynoucích z užívání drog, předcházení šíření infekčních chorob a zajištění alespoň základní péče o jejich zdraví. Do terciární prevence však mohou spadat i jiné, nelékařské způsoby prevence, jako je právní poradenství nebo podpora při získávání zaměstnání a bydlení.⁷⁷

2.3 Systém péče o uživatele návykových látek

Řešení drogové závislosti osob užívajících návykové látky představuje vsutku obsáhlou problematiku zahrnující značné množství rozličných metod a přístupů, které v souhrnu tvoří celkový systém péče. Je bezpochyby nad možnosti této práce se věnovat, byť jen krátce, všem metodám a přístupům. Z tohoto důvodu jsou v této části představeny pouze stěžejní nástroje, které jsou využívány ve snaze o řešení drogové závislosti.

Pro účely popisu systému péče je východiskem Koncepce rozvoje adiktologických služeb, která byla v roce 2021 schválena Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky. Tato koncepce

⁷⁵KUDRLE, Stanislav. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 19.

⁷⁶Ibid., str. 20.

⁷⁷Ibid., str. 22.

stanovuje rámec a obsah adiktologických služeb a za tím účelem rozlišuje šest základních druhů služeb, které korespondují s vývojovými fázemi rozvoje závislosti:

- adiktologické preventivní služby,
- adiktologické služby minimalizace rizik,
- adiktologické služby ambulantní léčby a poradenství,
- adiktologické služby krátkodobé stabilizace,
- adiktologické služby rezidenční léčby,
- adiktologické služby následné péče.⁷⁸

2.3.1 Adiktologické preventivní služby

Tento typ poskytovaných služeb v podstatě odpovídá již výše zmiňované primární prevenci. Koncepce definuje adiktologickou prevenci jako „*jakýkoli typ výchovné, zdravotní, sociální či jiné intervence, která směřuje k předcházení vzniku závislostního chování, a v případě výskytu jeho raných stadií ke včasné diagnostice a zamezení jeho další progresi či přechodu do závažnějších forem*“.⁷⁹ Cílem těchto služeb tedy je zamezit zkušenosti s návykovou látkou či nástupu závislostního chování, případně je oddálit do vyššího věku jedince. Prevence rovněž cílí na rozvoj ochrany před rizikovými faktory. Tento typ služby je zpravidla uskutečňován skrze specializované programy primární prevence s participací dalších subjektů, např. se školskými institucemi. Prevence pak z podstaty věci cílí na širokou skupinu adresátů, od naprostých neuzivatelů návykových látek až po jedince v raném stadiu rozvoje závislosti.⁸⁰

2.3.2 Adiktologické služby minimalizace rizik

Ve službách minimalizace rizik se významně projevuje princip harm reduction (viz výše podkapitola 2.1). Péče poskytovaná v rámci tohoto typu služeb představuje jakousi první linii v boji s drogovou závislostí. Cílem služeb je samotné navázání kontaktu s klientem, poskytnutí pomoci co nejdříve v klientově drogové kariéře, minimalizace rizik plynoucích z užívání

⁷⁸SEKRETARIÁT RADY VLÁDY PRO KOORDINACI PROTIDROGOVÉ POLITIKY A SPOLEČNOST PRO NÁVYKOVÉ NEMOCI ČLS JEP. *Koncepce rozvoje adiktologických služeb*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. Str. 34 [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/vyrocní-zpravy/koncepce-rozvoje-adiktologických-sluzeb-192949/>

⁷⁹Ibid., str. 34.

⁸⁰Ibid., str. 34.

návykových látek či v neposlední řadě nasměrování klienta k dalším vhodným službám.⁸¹ S poskytováním těchto služeb úzce souvisí tzv. nízkoprahový přístup, který sleduje co největší dostupnost odborných programů. Za tím účelem jsou nízkoprahové služby poskytovány s minimem vstupních nároků a omezení. S tím se často pojí i možnost přicházet do kontaktu s poskytovateli těchto služeb anonymně. Po klientovi také nebývají požadovány podmínky týkající se abstinence. Rovněž by v rámci nízkoprahového přístupu mělo být dbáno na místní a časovou dostupnost péče. Pro tento přístup je v neposlední řadě charakteristická značná neformálnost, individualizace přístupu ke klientovi a schopnost dostat se do kontaktu s velkým množstvím uživatelů drog.⁸²

Služby minimalizace rizik jsou zpravidla poskytovány skrze nízkoprahové služby či nízkoprahová zařízení, např. kontaktní centra a skrze terénní programy, kdy je služba poskytována přímo v prostředí drogové scény.

Kontaktní centra jsou zařízení, která poskytují uživatelům drog snadno dostupné služby a současně umožňují zachování anonymity. Základní službu poskytovanou v těchto centrech představuje kontaktní práce spočívající v samotném navazování kontaktu s klientem a jeho dalším prohlubování, stejně jako i v minimalizaci rizik plynoucích z užívání drog. Druhé zmiňované může být realizováno například edukací o bezpečnějším užívání drog, předáváním informací o možnostech léčby, informací o prevenci infekčních onemocnění apod. Mezi další poskytované služby se řadí například výměna a distribuce sterilního injekčního materiálu, poskytování základní zdravotní péče včetně testování na infekční nemoci či v neposlední řadě poskytnutí možnosti se v kontaktním centru umýt a najíst.⁸³

Terénní programy jsou programy, které spočívají na kontaktu s klientem v terénu, tj. v jeho přirozeném prostředí. Na rozdíl od kontaktních center v tomto případě vyjíždí terénní pracovníci přímo za klienty, které aktivně vyhledávají a oslovují. Tímto způsobem lze služby poskytnout i klientům, kteří by jinak do kontaktních center z vlastní vůle nepřišli. Tato forma také umožňuje se přizpůsobit přesunu cílové skupiny do jiné lokality. Z hlediska poskytovaných služeb se

⁸¹SEKRETARIÁT RADY VLÁDY PRO KOORDINACI PROTIDROGOVÉ POLITIKY A SPOLEČNOST PRO NÁVYKOVÉ NEMOCI ČLS JEP. *Koncepce rozvoje adiktologických služeb*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. Str. 35 [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogoval-politika/vyrocní-zpravy/koncepce-rozvoje-adiktologických-sluzeb-192949/>

⁸²JANÍKOVÁ, Barbara. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 105.

⁸³Ibid., str. 107.

zpravidla jedná o distribuci sterilního injekčního materiálu, poskytování rozličných informací či třeba zdravotního poradenství.⁸⁴

V roce 2021 bylo v ČR 55 až 60 nízkoprahových kontaktních center a 50 terénních programů. V kontaktu s nimi bylo 39 000 uživatelů drog, z toho 29 000 uživatelů pervitinu, 10 000 uživatelů opioidů a bezmála 2 000 uživatelů konopných látek. Injekční uživatelé drog dlouhodobě představují přes 80 % klientů.⁸⁵

2.3.3 Adiktologické služby ambulantní léčby a poradenství

Tento typ služeb je poskytován za účelem zlepšení fyzického i psychického stavu klienta, zlepšení jeho sociální situace a změny jeho životního stylu. Významnou charakteristikou adiktologické ambulantní péče je, že může být nařízena soudně v podobě ochranného léčení. Služby jsou zpravidla poskytovány v ambulantních programech a centrech, případně ve stacionárních programech.⁸⁶ V úvahu připadá i terénní forma poskytování služeb. Služby ambulantní léčby a poradenství cílí na osoby, které se nacházející v různých fázích závislostního chování a jejich fyzický ani psychický stav nevyžaduje hospitalizaci, případně hospitalizace z nějakého důvodu nepřichází v úvahu. Pro efektivní poskytování péče je však důležitá klientova motivace ke změně, stejně jako i jeho stabilizovaná sociální situace, která mu poskytuje vhodné podmínky pro dodržování léčebného plánu. Z hlediska poskytovaných intervencí můžeme do této kategorie řadit vstupní zhodnocení stavu, individuální a skupinové psychoterapie, farmakoterapii, substituční léčbu či například prevenci relapsu. Stacionární programy se pak zaměřují na intenzivní formu této péče, která se orientuje na motivovanější klientelu.⁸⁷

Farmakoterapie sleduje ovlivnění samotné závislosti a léčbu dalších komplikací plynoucích z užívání drog, případně též léčbu přidružených nemocí. Farmakoterapie závislosti může usilovat o dosažení abstinence nebo substituci užívané drogy bezpečným lékem. Farmakoterapie se dále využívá i pro prevenci relapsu či pro zvládání odvykacího stavu. Úspěch farmakologické léčby závislosti do jisté míry závisí i na léčbě komorbidit. Léčba těchto komorbidních onemocnění

⁸⁴JANÍKOVÁ, Barbara. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 107.

⁸⁵CHOMYNOVÁ, Pavla, GROHMANNOVÁ, Kateřina, DVOŘÁKOVÁ, Zuzana, ORLÍKOVÁ, Barbora, ROUS, Zdeněk, ČERNÍKOVÁ, Tereza. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2022*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 39 [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zavislosti/vyrocní-zpravy/souhrnna-zprava-o-zavislostech-v-ceske-republice-2022-203905/>

⁸⁶SEKRETARIÁT RADY VLÁDY PRO KOORDINACI PROTIDROGOVÉ POLITIKY A SPOLEČNOST PRO NÁVYKOVÉ NEMOCI ČLS JEP. *Koncepce rozvoje adiktologických služeb*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. Str. 36 [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/vyrocní-zpravy/koncepce-rozvoje-adiktologických-sluzeb-192949/>

⁸⁷Ibid., str. 37.

vyskytujících se při užívání dané drogy pak může zasahovat téměř do jakéhokoliv lékařského oboru.⁸⁸ Konkrétní využitelná farmaka se pochopitelně liší podle užívané drogy. Nicméně platí, že nejmenší skupinu léků představují ty, které lze využít na samotnou léčbu závislosti. Častěji jsou tak využívány léky cílící na průvodní psychické komplikace, tedy například antidepresiva, anxiolytika apod.⁸⁹ Významnou oblastí farmakoterapie je však substituční léčba, která nalézá efektivní uplatnění u uživatelů opioidů. Substituční léčba spočívá v nahrazení užívané drogy bezpečným legálním lékem, který navozuje obdobné účinky. Substituční látka však působí rovnoměrněji (tj. má pomalejší nástup účinků a delší působení) a umožňuje tak uživateli relativně normálně fungovat.⁹⁰ V případě substituční léčby u opioidů je v ČR využíván především buprenorfin a metadon (více k těmto látkám viz 1.2.1). Mezi cíle substituční léčby se kromě snížení konzumace nelegálních drog a omezení injekční aplikace řadí i omezení kriminálního chování a zlepšení sociálního zdraví.⁹¹

Psychoterapie je dalším významným prostředkem užívaným nejen v rámci adiktologických služeb ambulantní léčby a poradenství, ale rovněž i na ostatních úrovních systému adiktologické péče. Psychoterapii lze definovat jako „*odborné užívání psychologických postupů a prostředků při prevenci, léčbě a rehabilitaci poruch zdraví*“.⁹² Přitom je třeba zdraví chápat ve smyslu definice WHO jako „*stav úplné fyzické, duševní a sociální pohody, nikoliv pouze nepřítomnost nemoci nebo vady*“.⁹³ Psychoterapii lze považovat za interdisciplinární obor umožňující široké využití. Využitím rozličných psychoterapeutických přístupů a podle povahy řešeného problému lze dosáhnout různých cílů. Mezi uznávané psychoterapeutické přístupy se řadí například hlubinná a dynamická psychoterapie, kognitivně-behaviorální psychoterapie, rodinná psychoterapie či humanistická terapie. Psychoterapii smí provádět pouze kvalifikovaná osoba, která absolvovala psychoterapeutické vzdělávání (příčemž se nemusí nutně jednat o psychologa).⁹⁴ V kontextu léčby závislostí hraje psychoterapie velmi významnou roli. Nemusí však nutně jít o systematickou

⁸⁸HAMPL, Karel. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 175.

⁸⁹POPOV, Petr. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 145.

⁹⁰Ibid., str. 152.

⁹¹Ibid., str. 154.

⁹²MIOVSKÝ, Michal, BARTOŠÍKOVÁ, Ivana. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 25.

⁹³WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Constitution of the World Health Organization*. Online. Str. 1 [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.who.int/about/governance/constitution>

Převzatý překlad z NÁRODNÍ ZDRAVOTNICKÝ INFORMAČNÍ PORTÁL. *Rejstřík pojmů*. Online. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/rejstrikovy-pojem/949> [cit. 12-09-2023]. Originál: „*Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity.*“

⁹⁴MIOVSKÝ, Michal, BARTOŠÍKOVÁ, Ivana. In: KALINA, Kamil a kol., 2003, op. cit., str. 25.

individuální či skupinovou terapii prováděnou kvalifikovanou osobou, neboť je žádoucí, aby se v každém kontaktu s klientem projevoval tzv. psychotherapeutický přístup. Tento přístup by se měl projevovat na všech úrovních adiktologické péče, od terénních programů až po následnou péči.⁹⁵ Psychotherapii je však vhodné kombinovat s dalšími léčebnými přístupy. Zejména pak kombinace psychotherapie s farmakoterapií se při léčbě závislosti jeví jako neúčinnější.⁹⁶

V roce 2021 bylo v kontaktu s psychiatrickými ambulancemi až 40 000 uživatelů návykových látek, přičemž 14 500 osob představovali uživatelé nelegálních drog a těkavých látek a 11 000 osob bylo v kontaktu s AT ambulancemi (ambulancemi zaměřenými na léčbu závislostí).⁹⁷

2.3.4 Adiktologické služby krátkodobé stabilizace

Jak sám název naznačuje, tyto programy se zaměřují především na stabilizaci klienta v různých situacích. Zpravidla jde o stabilizaci v samém počátku abstinence za současné minimalizace projevů odvykacího syndromu, nicméně se může také jednat o stabilizaci klienta aktivně užívajícího návykovou látku, stabilizaci klienta po akutní intoxikaci nebo též o stabilizaci po relapsu. Tyto služby jsou poskytovány v rezidenčním režimu, tj. jedná se o krátkodobou lůžkovou péči. V rámci služeb krátkodobé stabilizace pak rozlišujeme lůžkovou detoxifikaci a krizovou stabilizaci. Lůžková detoxifikace má typicky podobu lůžkové péče nepřesahující čtyři týdny, jejímž cílem je zejména předcházet vzniku abstinenciho syndromu, případně tlumit jeho projevy. Z podstaty věci je zde tedy využívána zejména farmakoterapie doplněná psychotherapeutickými intervencemi. V případě krizové stabilizace pak jde o lůžkovou péči v rozsahu jednotek dnů, která je určena klientům nacházejícím se v náročné životní situaci. Z hlediska užívaných intervencí zde vedle již zmíněné farmakoterapie a psychotherapie nachází uplatnění též poradenství, motivační trénink či například edukační program.⁹⁸

⁹⁵MIOVSKÝ, Michal, BARTOŠÍKOVÁ, Ivana. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 26.

⁹⁶CARROLL, Kathleen M. In: ROTGERS, Frederick a kol. *Léčba drogových závislostí*. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada). Str. 235.

⁹⁷CHOMYNOVÁ, Pavla, GROHMANNOVÁ, Kateřina, DVOŘÁKOVÁ, Zuzana, ORLÍKOVÁ, Barbora, ROUS, Zdeněk, ČERNÍKOVÁ, Tereza. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2022*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 41 [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zavislosti/vyrocní-zpravy/souhrnna-zprava-o-zavislostech-v-ceske-republice-2022-203905/>

⁹⁸SEKRETARIÁT RADY VLÁDY PRO KOORDINACI PROTIDROGOVÉ POLITIKY A SPOLEČNOST PRO NÁVYKOVÉ NEMOCI ČLS JEP. *Koncepce rozvoje adiktologických služeb*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. Str. 38 [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogovalpolitika/vyrocní-zpravy/koncepce-rozvoje-adiktologických-sluzeb-192949/>

Podobně jako u jiných typů adiktologických služeb zde má velký význam návaznost v celkovém systému adiktologické péče. Jen samotné absolvování lůžkové detoxifikace nelze považovat za dostačující intervenci. Zejména pak v případech klientů s těžšími formami závislosti je nanejvýš žádoucí zajistit návaznost další péče. Po detoxifikaci tedy připadá v úvahu předání klienta do následné ambulantní léčby, do ústavní léčby či do terapeutických komunit s dlouhodobým pobytem. V případě klientů, kteří detoxifikaci zdárně nedokončili, se pak nabízí jejich nasměrování do péče nízkoprahových kontaktních center.⁹⁹

2.3.5 Adiktologické služby rezidenční léčby

Cílem těchto služeb je celková stabilizace klienta a jeho úzdrava. Celková stabilizace spočívá v uklidnění a ustálení situace v rovině sociální, rodinné či pracovní. Součástí uzdravy klienty je též klientův osobnostní rozvoj, změna jeho životního stylu a abstinence od drog apod. Rezidenční léčba, které obvykle předchází absolvování krátkodobé stabilizace, je zpravidla realizována v délce od tří do 18 měsíců. Léčba může být též nařízena soudně. Rezidenční léčba je realizována v pobytových zařízeních, které poskytují odborně vedené programy vedoucí klienty k abstinenci a sociální rehabilitaci. V rámci poskytování této péče rozlišujeme dva druhy rezidenčních programů. Jednak jde o stabilizační programy (zpravidla trvající kratší dobu) a posléze o tzv. kontemplativní programy, které cílí na klientovu komplexní vnitřní změnu a za tím účelem vyžadují delší dobu pobytu. Programy pak mohou být poskytovány prostřednictvím zdravotnických zařízení, případně též skrze poskytovatele sociálních služeb zejména v podobě tzv. terapeutických komunit. Užívané intervence zahrnují též skupinovou, individuální či rodinnou psychoterapii, farmakoterapii, strukturovaný léčebný režim nebo též zaměření na volnočasové aktivity.¹⁰⁰

Poměrně specifickou formu rezidenční léčby představuje již zmiňovaná terapeutická komunita. Tu lze definovat jako „*specializované rezidenční (pobytové) zařízení, zaměřené na léčbu vedoucí k abstinenci a na sociální rehabilitaci*“.¹⁰¹ Cílovou klientelu terapeutických komunit tvoří zpravidla osoby se střední až těžkou závislostí na drogách a mnohdy též s kriminální kariérou. Cílem léčby v terapeutické komunitě je v první řadě komplexní změna životního stylu zahrnující

⁹⁹NEŠPOR, Karel. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 192.

¹⁰⁰SEKRETARIÁT RADY VLÁDY PRO KOORDINACI PROTIDROGOVÉ POLITIKY A SPOLEČNOST PRO NÁVYKOVÉ NEMOCI ČLS JEP. *Koncepce rozvoje adiktologických služeb*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. Str. 39 [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/vyrocní-zpravy/koncepce-rozvoje-adiktologických-sluzeb-192949/>

¹⁰¹ADAMEČEK, David, RICHTEROVÁ-TĚMÍNOVÁ, Martina, KALINA, Kamil. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 201.

těž abstinenci. Na cestě k tomuto cíli si však klient může též osvojit hodnoty nezbytné k vedení řádného života i po ukončení terapie, jako jsou například smysl pro odpovědnost, pracovní a hygienické návyky nebo uvědomění si hodnoty vlastního zdraví. Péče je v terapeutických komunitách poskytována pracovníky s různým zaměřením, od psychoterapeutů přes lékaře až po sociální pracovníky.¹⁰²

V roce 2021 fungovalo v ČR celkem 19 terapeutických komunit. Celkový počet klientů není bohužel znám, nicméně pro hrubý odhad může posloužit fakt, že terapii u deseti komunit, které byly dotačně podporovány Úřadem vlády ČR, absolvovalo bezmála 400 osob. Až čtyři pětiny klientů terapeutických komunit pak tvořili uživatelé pervitinu.¹⁰³

2.3.6 Adiktologické služby následné péče

Jako poslední druh rozlišuje Koncepce rozvoje adiktologických služeb adiktologické služby následné péče. Tato péče je zaměřená na klientovo pokračování v abstinenci po absolvované léčbě, na udržení změn v jeho novém životním stylu, na klientovu sociální rehabilitaci či také na prevenci relapsu. Zjednodušeně řečeno je hlavním cílem, aby si klient udržel ty změny, kterých dosáhl v předcházející léčbě. Cílovou skupinu těchto služeb tedy budou zpravidla tvořit abstinující osoby, které prošly ambulantní nebo rezidenční léčbou. Následná péče však může být též poskytnuta osobám, které samostatně abstinují alespoň tři měsíce, ačkoliv odbornou léčbou neprošly. Následná péče může být realizována ambulantně či skrze programy následné péče zahrnující i určitou pobytovou formu péče. Při poskytování následné péče mají velký význam intervence umožňující klientovi přechod k samostatnému vedení normálního životního stylu. Součástí programů tedy bývá poskytování chráněného bydlení a zaměstnání, rekvalifikace a podpora ve volnočasových aktivitách. Důraz je kladen i na prevenci relapsu a využití zde pochopitelně najde i psychoterapie a sociální práce.¹⁰⁴

¹⁰²ADAMEČEK, David, RICHTEROVÁ-TĚMÍNOVÁ, Martina, KALINA, Kamil. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Str. 202.

¹⁰³CHOMYNOVÁ, Pavla, GROHMANNOVÁ, Kateřina, DVOŘÁKOVÁ, Zuzana, ORLÍKOVÁ, Barbora, ROUS, Zdeněk, ČERNÍKOVÁ, Tereza. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2022*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 43 [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zavislosti/vyrocní-zpravy/souhrnna-zprava-o-zavislostech-v-ceske-republice-2022-203905/>

¹⁰⁴SEKRETARIÁT RADY VLÁDY PRO KOORDINACI PROTIDROGOVÉ POLITIKY A SPOLEČNOST PRO NÁVYKOVÉ NEMOCI ČLS JEP. *Koncepce rozvoje adiktologických služeb*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. Str. 40 [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/vyrocní-zpravy/koncepce-rozvoje-adiktologicky-sluzeb-192949/>

Registr poskytovatelů sociálních služeb MPSV evidoval k lednu 2024 celkem 51 služeb následné péče, z toho 24 programů umožňovalo pobytovou formu.¹⁰⁵

2.4 Dostupnost adiktologických služeb

Systém adiktologické péče je v současné době vhodně koncipován tak, že jsou adiktologické služby poskytovány v celé šíři problémů spojených s užíváním drog. Systém je zároveň tvořen rozličnými programy a službami. Systém péče tak zahrnuje programy vhodné pro většinu uživatelů drog v různých stádiích užívání a závislostního chování. Za nedostatečnou je nicméně považována dostupnost adiktologických služeb. Výrazný je nedostatek odborných zaměstnanců, zejména ambulantních psychoterapeutů a psychiatrů a lékařů ochotných pracovat s lidmi zatíženými drogovou anamnézou. Nedostatky jsou také spatřovány v dostupnosti substituční léčby.¹⁰⁶

Z výše uvedeného vyplývá, že dostatečně robustní a dostupný systém adiktologické péče může hrát významnou roli v prevenci kriminality a účinném snižování míry recidivy. Jednak může dostupná adiktologická péče včas poskytnout nezbytnou péči osobě s drogovou anamnézou, a tak se konkrétní osoba nedostane do stadia, kdy si začne prostředky na drogy zajišťovat trestnou činností. Stejně tak však může dostupný systém adiktologické péče účinně pomoci osobě, která již trestnou činnost páchá či která již prošla výkonem trestu. Může tak významně přispět k úspěšnému opuštění kriminální kariéry a resocializaci takového jedince. Zlepšení dostupnosti adiktologických služeb je proto i v zájmu prevence kriminality a snížení míry recidivy.

¹⁰⁵MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Registr poskytovatelů sociálních služeb*. Online. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/registr-poskytovatelu-sluzeb>. [cit. 12-01-2024].

¹⁰⁶NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 10 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

3 Drogová závislost u vězeňské populace

V předchozí podkapitole jsem přiblížil adiktologickou péči o uživatele drog v obecné rovině. Užívání drog a drogová závislost se však pochopitelně vyskytuje i u různých specifických skupin osob a tato skutečnost vede k určitým odlišnostem v možnostech a způsobech řešení jejich drogové závislosti. Jednou z takovýchto specifických skupin je vězeňská populace, tj. odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody (dále VTOS) užívající drogy či drogově závislí. Podle dotazníkové studie z roku 2022 provedené Národním monitorovacím střediskem pro drogy a závislosti ve spolupráci s Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR užilo nějakou nelegální drogu v posledních 30 dnech před nástupem do výkonu trestu celkem 39 % dotázaných. Užívání drog představuje problém i během výkonu trestu, neboť 25 % odsouzených uvedlo, že někdy v životě během pobytu ve vězení užilo nějakou návykovou látku.¹⁰⁷ Vězeňská služba ČR (dále také VS ČR) v roce 2022 evidovala na základě provedených vyšetření a ošetření celkem 12 612 drogově závislých osob mezi odsouzenými a obviněnými.¹⁰⁸ Oproti obecné populaci v ČR tedy mají odsouzení vězni výrazně častější zkušenost s nelegálními drogami. Skutečnost, že významná část odsouzených má zkušenosti s drogami, se přirozeně promítá i do podoby práce s odsouzenými ve VTOS. Účinná práce s těmito odsouzenými je z pochopitelných důvodů velmi žádoucí. Užívání drog (resp. návykových látek obecně) patří k obecně uznávaným kriminogenním faktorům, přičemž podle Koňáka „závislostní chování představuje faktor, který významně koreluje s rizikem recidivy k trestné činnosti po propuštění z vězení“.¹⁰⁹ Účinnou odbornou prací s těmito odsouzenými, resp. s jejich drogovou závislostí, tak lze prokazatelně snižovat riziko recidivy trestné činnosti.¹¹⁰

V této kapitole blíže představuji možnosti zacházení s uživateli drog nebo drogově závislými během VTOS (penitenciární péče) i po jeho skončení (postpenitenciární péče).

¹⁰⁷NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 58 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

¹⁰⁸VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022*. Online. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2023. Str. 201 [cit. 15-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

¹⁰⁹KOŇÁK, Tomáš. In: DRÁPAL, Jakub, JIŘÍČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 216.

¹¹⁰TOMAZ, Vera, MOREIRA, Diana, CRUZ SOUZA Olga. *Criminal reactions to drug-using offenders: A systematic review of the effect of treatment and/or punishment on reduction of drug and/or criminal recidivism*. Online. *Frontiers in Psychiatry*. 2023, vol. 14, str. 15 [cit. 15-09-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.935755>

3.1 Penitenciární péče

Z hlediska celkové strategie přístupu k problematice uživatelů drog ve věznicích představuje významný zdroj *Koncepce vězeňství do roku 2025*, která se vedle jiných témat věnuje právě problematice drog a jiných závislostí. Koncepce pak v této oblasti vytyčuje dva strategické cíle, kterými jsou:

1. „*Fungující a vhodně provázaný standardizovaný systém účinné odborné pomoci uživatelům návykových látek, motivující k abstinenci nejen ve výkonu trestu odnětí svobody, ale i po jeho skončení.*“
2. „*Účinná ochrana vězeňského prostředí od průniku nelegálních látek, potlačování užívání omamných a psychotropních látek vězňnými osobami a důsledná prevence šíření toxikomanie.*“¹¹¹

V rámci penitenciární péče je těchto cílů v současnosti dosahováno různými intervencemi. Odborná pomoc uživatelům návykových látek nastává již vstupní lékařskou prohlídkou, při níž je odsouzený orientačně testován na přítomnost drog. Na základě této vstupní lékařské prohlídky může být rozhodnuto o následné detoxifikaci či zahájení substituční léčby, která je poskytována během VTOS.¹¹² Protidrogovou politiku v rámci penitenciární péče dále realizují poradny drogové prevence, které poskytují základní intervence a bezdrogové zóny, kam může být dobrovolně zařazen odsouzený, který se v souvislosti s tímto zařazením zavazuje neužívat drogy během VTOS.¹¹³ Významnou intervencí pak představuje též samotný institut ochranného léčení, které se během VTOS vykonává na specifických specializovaných oddílech. Vedle toho pak také fungují specializované oddíly pro výkon dobrovolného léčení.¹¹⁴

Tato podkapitola se věnuje vybraným intervencím. Dále je představen institut ochranného léčení protitoxikomanického, resp. specializovaných oddílů pro jeho výkon, specializované oddíly pro výkon dobrovolného léčení a v samostatné části jsou uvedeny poznatky o účinnosti těchto specializovaných oddílů. Závěrem je pojednáno též o substituční léčbě poskytované ve VTOS.

¹¹¹MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Online. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016. Str. 84 [cit. 15-09-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

¹¹²KOŇÁK, Tomáš. In: DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 220.

¹¹³Ibid., str. 221.

¹¹⁴Ibid., str. 222.

3.1.1 Specializované oddíly pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického

K zasazení institutu ochranného léčení protitoxikomanického do kontextu je třeba krátce představit institut ochranného léčení obecně. Ochranné léčení je jedním z institutů, které řadíme mezi ochranná opatření. Právní úprava ochranných opatření je obsažena v § 96 a násl. TZ. Ochranná opatření tvoří instituty ochranného léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranné výchovy. Ochranná opatření představují vedle trestů samostatnou skupinu trestněprávních sankcí a mohou být uložena samostatně, vedle trestu či v případě upuštění od potrestání.¹¹⁵ Ochranné léčení poskytuje ochranu společnosti před osobami, jejichž pobyt na svobodě je nebezpečný z důvodu jejich duševní poruchy či závislosti na návykových látkách. Ochrany společnosti je pak docíleno tím, že jsou tyto osoby podrobeny ústavní či ambulantní péči ve zdravotnickém zařízení. Významným charakteristickým znakem ochranného léčení je terapeutické působení na danou nebezpečnou osobu, kdy tímto terapeutickým působením má být nebezpečí do budoucna odstraněno (tj. vyléčením osoby) či alespoň minimalizováno.¹¹⁶ Jedná se o tradiční institut českého trestního práva, který byl upraven již trestním zákonem z roku 1950.¹¹⁷ V současné době je ochranné léčení ukládáno za podmínek stanovených v ustanovení § 99 TZ. Podle platné právní úpravy soud obligatorně uloží ochranné léčení:

1. „*ukládá-li trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby pachateli, jenž trestný čin spáchal ve stavu zmenšené přičetnosti, který si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil vlivem návykové látky, jestliže má za to, že by vzhledem ke zdravotnímu stavu pachatele bylo možno za současného uložení ochranného léčení dosáhnout možnosti jeho nápravy i trestem kratšího trvání;*“
2. „*upustí-li od potrestání pachatele, jenž trestný čin spáchal ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, jestliže má za to, že ochranné léčení, které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest;*“¹¹⁸
3. pachatel činu jinak trestného není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný.¹¹⁹

Fakultativně může soud ochranné léčení uložit jestliže:

¹¹⁵§ 96 a násl. zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁶ŠÁMAL, Pavel, ŠKVAJN, Petr. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2023. Velké komentáře. Str. 1495.

¹¹⁷§ 70 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon

¹¹⁸BLATNÍKOVÁ, Šárka, ZEMAN, Petr. *Evidence dat o ochranném léčení a zabezpečovací detenci v ČR (nedostatky a možná řešení)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 21.

¹¹⁹§ 99 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

1. „pachatel trestný čin spáchal ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, nebo“
2. „pachatel, který zneužívá návykovou látku, spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním; ochranné léčení však neuloží, je-li vzhledem k osobě pachatele zřejmé, že jeho účelu nelze dosáhnout.“¹²⁰

Ochranné léčení může být realizováno v ústavní či ambulantní formě. Soud při volbě formy vychází z povahy nemoci a z léčebných možností. Je-li uloženo ochranné léčení společně vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody, vykonává se zpravidla po nástupu do VTOS. Pokud však nelze vykonat ochranné léčení takto stanoveným způsobem, pak by se ústavní ochranné léčení mělo vykonat před nástupem do výkonu trestu, jestliže se tak lépe zajistí splnění účelu ochranného léčení. Jinak se ochranné léčení vykoná po VTOS. V případě ambulantního ochranného léčení zákon rovněž preferuje jeho realizaci během VTOS, avšak nelze-li to uskutečnit, má být ambulantní ochranné léčení vykonáno po VTOS.¹²¹ Zde je však třeba poznamenat, že ačkoliv zákon jasně preferuje výše uvedený výkon ochranného léčení během VTOS, nelze tomu v praxi zcela vždy dostát z důvodu omezených kapacit k výkonu ochranné léčby ve věznicích. Běžnější proto je situace, kdy ochranné léčení následuje po VTOS.¹²²

Z hlediska dělení ochranného léčení poskytuje trestní zákoník pouze rozlišení z hlediska forem, jak již bylo uvedeno výše, na ambulantní a ústavní. Svůj význam zde proto má Instrukce Ministerstva spravedlnosti č. j. 505/2001 – Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy.¹²³ Z přílohy č. 8 tohoto předpisu nám plyne v praxi běžně užívané dělení na ochranné léčení psychiatrické, sexuologické, protialkoholní, protitoxikomanické a ochranné léčení patologického hráčství. Nutno podotknout, že navzdory ustálenému užívání této diferenciaci ochranného léčení se toto dělení neopírá o žádnou platnou zákonnou úpravu.¹²⁴

K výkonu ochranného léčení protitoxikomanického během VTOS tedy slouží specializované oddíly pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického. Ty se v současnosti nachází ve Věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Opava, Věznici Rýnovice a ve Věznici Znojmo. Specializované oddíly pro výkon ochranného léčení poskytují vězňům tzv. léčebný program, který

¹²⁰ § 99 odst. 2 písm. a), b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹²¹ § 99 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹²² BLATNÍKOVÁ, Šárka, ZEMAN, Petr. *Evidence dat o ochranném léčení a zabezpečovací detenci v ČR (nedostatky a možná řešení)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 78.

¹²³ Ibid., str. 75.

¹²⁴ Ibid., str. 75.

je tvořen terapeutickým programem a odbornou zdravotní péčí.¹²⁵ Terapeutický program je založen na obdobných programech běžně užívaných mimo věznic. Program je však pochopitelně přizpůsoben specifickým podmínkám věznic. Terapeutický program je založen na terapeutických komunitách, které v tomto případě tvoří daný oddíl. V rámci programu se vězeň musí týdně účastnit minimálně 21 hodin řízených aktivit, z toho jedna a půl hodiny připadá na skupinovou psychoterapii. Další náplň pak může tvořit třeba individuální terapie, prevence relapsu, vzdělávání či pracovní a sportovní aktivity.¹²⁶ Odbornou zdravotní péčí pak zajišťuje zdravotnické středisko věznic.¹²⁷ Na vedení celkového léčebného programu se tak podílí lékaři, psychologové, vychovatelé-terapeuti, sociální pracovníci, speciální pedagogové či v neposlední řadě adiktologové. Posledně zmiňovaní jsou významnou součástí odborného personálu, neboť ve věznicích představují jediné zaměstnance výhradně se soustředící na péči o osoby trpící závislostí. Adiktologové ve věznicích působí teprve od roku 2016, v roce 2022 působilo ve 12 věznicích celkem 14 adiktologů.¹²⁸

Podstatným specifikem protitoxikomanického ochranného léčení je skutečnost, že se jedná o nařízenou, tedy nedobrovolnou léčbu. S tím spojený nedostatek motivace samotného odsouzeného pak může ovlivňovat i úspěšnost této léčby. Názory na efektivitu nedobrovolné léčby drogové závislosti se však různí, v odborné literatuře zaznívají názory, že i vnější donucení, v tomto případě ze strany soudu, může vést k efektivní léčbě.¹²⁹

Celková kapacita specializovaných oddílů pro výkon ochranného léčení byla v roce 2022 celkem 151 míst. V roce 2022 jimi prošlo 204 osob, přičemž 112 bylo v daném roce nově zařazeno. Celkem u 87 % osob zařazených na specializovaných oddílech pro výkon ochranného léčení představovalo primární problém užívání drog (zejména pervitinu).¹³⁰

3.1.2 Specializované oddíly pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním návykových látek

Specializované oddíly pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním návykových látek lze též nazývat jako specializované oddíly pro výkon dobrovolného

¹²⁵ZEMAN, Petr a kol. *Uživatelé drog ve vězení: hodnocení účinnosti terapeutických programů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 48.

¹²⁶Ibid., str. 47.

¹²⁷Ibid., str. 48.

¹²⁸NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 160 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

¹²⁹Např. GABRHELÍKOVÁ MÜLLEROVÁ, Pavlína. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 280 nebo KOŇÁK, Tomáš. In: DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 220.

¹³⁰NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI, 2023, op. cit., str. 161.

lčeni. V roce 2022 byly tyto specializované oddíly zřizeny v deseti věznicích (Bělušice, Kuřim, Nové Sedlo, Ostrov, Plzeň, Příbram, Valdice, Všehrda, Horní Slavkov a Hradec Králové) s celkovou kapacitou 323 míst.¹³¹

Oproti výše popsaným specializovaným oddílům pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického se na těchto specializovaných oddílech s odsouzenými pracuje pouze prostřednictvím terapeutických programů. Tyto programy jsou však na obou typech specializovaných oddílů vesměs totožné.¹³² Terapeutický program je také založen na terapeutických komunitách, které v tomto případě tvoří daný oddíl. V rámci programu se vězeň musí týdně účastnit minimálně 21 hodin řízených aktivit, z toho jedna a půl hodiny připadá na skupinovou psychoterapii. Další náplň pak může tvořit třeba individuální terapie, prevence relapsu, vzdělávání či pracovní a sportovní aktivity. Za účelem realizace těchto aktivit poskytují oddíly v porovnání s běžným výkonem trestu nadstandardní zázemí. K dispozici zde tak zpravidla jsou prostory pro terapii, dílny nebo zahrady či prostory pro jiné venkovní aktivity. Povoleno je i určitý estetický nadstandard. Na práci s vězni zařazenými na těchto oddílech se podílí odborní zaměstnanci, zpravidla tedy psychologové, vychovatelé-terapeuti, vychovatelé a sociální pracovníci.¹³³ Pro maximalizaci efektu pobytu na oddílu je vedle věžňovy motivace ke změně důležité též správné načasování jeho zařazení na oddíl. Je totiž vhodné, aby byl vězeň po absolvování programu na specializovaném oddílu co nejdříve propuštěn na svobodu. Jeho opětovným zařazením na standardní výkon trestu může dojít k postupnému ochabování motivace udržet si získané návyky.¹³⁴

Nejméně polovina osazenstva těchto specializovaných oddílů pro výkon dobrovolného léčení je každé pololetí testována na přítomnost drog v těle. Z dostupných dat je známo, že v roce 2017 bylo na specializovaných oddílech s dobrovolným léčením pozitivně testováno 1,6 % odsouzených. Mezi všemi odsouzenými, tj. ve standardním výkonu trestu¹³⁵, byl ve stejném roce záchyt 6 % pozitivně testovaných odsouzených.¹³⁶

¹³¹NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 161 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

¹³²ZEMAN, Petr a kol. *Uživatelé drog ve vězení: hodnocení účinnosti terapeutických programů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 48.

¹³³Ibid., str. 46.

¹³⁴Ibid., str. 65.

¹³⁵Testuje se nejméně 15 % odsouzených jednou za pololetí.

¹³⁶ZEMAN, Petr a kol., 2019, op. cit., str. 51.

Dobrovolné léčbě se na specializovaných oddílech v roce 2022 podrobilo celkem 603 osob, z toho 337 osob bylo v daném roce nově zařazeno. Z nově zařazených bylo 94 % uživatelů nealkoholových drog a 63 % injekčních uživatelů.¹³⁷

3.1.3 Účinnost specializovaných oddílů

Z hlediska účinnosti terapeutických programů poskytovaných na obou typech specializovaných oddílů přináší cenné poznatky výzkum provedený Institutem pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), který proběhl v letech 2016–2019. Jedním ze sledovaných kritérií byl též vliv absolvování programu na pozdější míru recidivy. Výzkum byl proveden na souboru celkem 688 odsouzených, kteří byli propuštěni z VTOS během roku 2014. Výzkumný soubor absolventů obou typů specializovaných oddílů čítal 124 odsouzených a dvě kontrolní skupiny, tj. odsouzených uživatelů drog, kteří neabsolvovali program na specializovaných oddílech (278 osob), a odsouzených neuživatelů drog (286 osob).¹³⁸ I pro účely této práce je podstatnou skutečností, že kriminální kariéra zkoumaných osob byla převážně tvořena majetkovou kriminalitou. Celkem 90 % odsouzených z výzkumného souboru bylo v minulosti alespoň jednou odsouzeno za majetkový trestný čin a 60 % ze všech zkoumaných osob bylo ve své kriminální kariéře odsouzeno výhradně za majetkové trestné činy.¹³⁹

Co se týče zjištěné míry recidivy, v období tří až čtyř let po propuštění z výkonu trestu recidivovalo 70 % absolventů specializovaných oddílů. Celkem 40 % jich recidivovalo do jednoho roku po propuštění a bezmála 60 % do dvou let. V porovnání s kontrolní skupinou tvořenou uživateli drog, kteří neabsolvovali program na specializovaných oddílech, dosáhli absolventi programu lepších výsledků míry recidivy a méně často byli opětovně odsouzeni za majetkovou trestnou činnost. Oproti kontrolní skupině neuživatelů drog však byly výsledky absolventů programu horší v míře recidivy a významně častěji také byli opětovně odsouzeni za majetkovou trestnou činnost. Je však třeba zmínit, že zjištěné rozdíly většinou nebyly statisticky významné.¹⁴⁰ Výzkum však vedle výše popsaného vlivu na recidivu také hodnotil účinnost terapeutických programů realizovaných na specializovaných oddílech i z hlediska jejich vlivu na změnu kriminálního myšlení a kriminogenních postojů u odsouzených. V celkovém kontextu výzkum dospěl k závěru, že terapeutické programy realizované na specializovaných oddílech prokazatelně přispívají k redukci

¹³⁷NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 161 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

¹³⁸ZEMAN, Petr a kol. *Uživatelé drog ve vězení: hodnocení účinnosti terapeutických programů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 87.

¹³⁹Ibid., str. 90.

¹⁴⁰Ibid., str. 100.

kriminálního myšlení a kriminogenních postojů. Méně výrazný vliv je pozorovatelný i u míry recidivy, která však stále zůstává na vysokých hodnotách.¹⁴¹

Marešová a kol. zmiňují také závěry z publikace „*Úvod do zkoumání efektivity intervenčních programů v českých věznicích*“ autorů Václava Jiříčky a Evy Prokešové. Vězeňská služba v roce 2012 vyhodnocovala účinnost programu realizovaného na specializovaném oddíle pro dobrovolnou léčbu ve Věznici Ostrov nad Ohří. V tomto případě se porovnávaly dvě skupiny odsouzených propuštěných v letech 2007 a 2008, přičemž jednu skupinu tvořili absolventi programu na specializovaném oddílu a druhou odsouzení, kteří programem neprošli. V roce 2011 činila míra recidivy osob absolvujících program 60 %, zatímco u srovnávacího vzorku osob činila 75 %. Je však nutno dodat, že výzkumný soubor čítal 20 osob.¹⁴²

Lze tedy konstatovat, že z dostupných výzkumů je patrné, že absolvování programu na specializovaných oddílech má určitý pozitivní vliv na míru recidivy. I přesto však zůstává míra recidivy vysoká. Je však třeba také vzít v úvahu, že v obou případech byla recidiva měřena binárně,¹⁴³ byť v prvním zmiňovaném výzkumu se autoři zaměřili i na frekvenci recidivy. Bylo by však bezpochyby přínosné také vědět, jakého charakteru byla trestná činnost, za kterou byly zkoumané osoby opětovně odsouzeny, např. zda sice recidivovaly, avšak šlo třeba o méně závažnou kriminalitu než v případě jejich předchozího odsouzení.

V rámci penitenciární péče o drogově závislé lze pozorovat i nedostatky v podobě nízkých kapacit obou specializovaných oddílů. Jak bylo zmíněno výše, kapacita specializovaných oddílů pro dobrovolnou léčbu dosahuje 323 míst a kapacita specializovaných oddílů pro výkon ochranného léčení je 151 míst. Přitom je třeba mít na paměti, že na specializovaných oddílech pro dobrovolnou léčbu se pracuje i se závislými na alkoholu, byť podle výše zmíněné statistiky představují menší část osazenstva. Srovnáme-li tyto dostupné kapacity s počtem drogově závislých odsouzených (tj. 12 612 osob v průběhu roku 2022), lze stávající kapacitní možnosti specializovaných oddílů hodnotit jako nedostatečné.

3.1.4 Substituční léčba ve věznicích

Substituční léčbu pro uživatele opioidů, která byla v českých věznicích zavedena od roku 2006, je v současnosti možné poskytovat v celkem deseti věznicích (Praha-Pankrác, Příbram, Brno,

¹⁴¹ZEMAN, Petr a kol. *Uživatelé drog ve vězení: hodnocení účinnosti terapeutických programů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 149.

¹⁴²MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 67.

¹⁴³Více k binárnímu a nebinárnímu měření recidivy: DRÁPAL, Jakub. *Proč měřit recidivu nebinárně?* Online. Česká kriminologie. 2017, roč. 2, č. 2. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=587684>

Břeclav, Kuřim, Litoměřice, Opava, Ostrava, Ruzyně, Rýnovice). Substituční léčbu je možné zahájit u odsouzených ve VTOS či je v substituční léčbě pokračováno u odsouzených, kteří ji podstupovali již před nástupem do VTOS.¹⁴⁴ Podle dostupných dat bylo za rok 2022 evidováno celkem 56 odsouzených podstupujících substituční léčbu. V roce 2022 však tuto intervenci v praxi poskytovalo jen šest věznic.¹⁴⁵

3.2 Postpenitenciární péče

Jako postpenitenciární péče se obecně označuje péče o osobu, která byla propuštěna z výkonu trestu odnětí svobody. Cílem postpenitenciární péče je odklonit propuštěného od jeho kriminální kariéry, pomoci mu se úspěšně začlenit do společnosti a tím v konečném důsledku docílit minimalizace rizika recidivy této osoby. Tento typ péče představuje významný prvek v prevenci kriminality. Postpenitenciární péče se obecně zaměřuje na podporu při zajištění bydlení, zaměstnání, vzdělání či v neposlední řadě pomoc při řešení zadluženosti. Vedle státních institucí sehrávají při realizaci této péče významnou roli též nestátní organizace, např. neziskové organizace či církve. Pro efektivní fungování postpenitenciární péče je klíčová zejména spolupráce obou zmíněných sektorů.¹⁴⁶ Oblast postpenitenciární péče je však dlouhodobě považována za slabinu českého vězeňství, a to i přesto, že o jejím významu a nezbytnosti jejího zlepšení pojednával například již Novotný ve svém stěžejním díle *O trestu a vězeňství*.¹⁴⁷

V případě postpenitenciární péče určené pro drogově závislé osoby by měla postpenitenciární péče zahrnovat též pomoc adiktologickou. V této souvislosti odborná literatura hovoří o tzv. léčebném kontinuu. Nemusí však jít pouze o následnou péči v adiktologickém smyslu pro osoby, které během výkonu trestu absolvovaly ochranné léčení či jiný program na specializovaném oddíle. V rámci postpenitenciární péče může drogově závislá osoba nastoupit do léčby, případně k ní být formou poradenství teprve nasměrována. V případě propuštěných osob, které nejeví zájem o abstinenci, pak může jít o jejich nasměrování do péče kontaktních center.¹⁴⁸

¹⁴⁴KOŇÁK, Tomáš. In: DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 221.

¹⁴⁵NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 162 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

¹⁴⁶NEDVĚDICKÝ, Kamil. Propojení penitenciární a postpenitenciární péče-podmínka fungující trestní politiky. *Trestní právo*. 2021, roč. 25, č. 2, str. 33.

¹⁴⁷NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Praha: Academia, 1967. Str. 204.

¹⁴⁸GABRHELÍKOVÁ MÜLLEROVÁ, Pavlína. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 286.

Pro to, aby postpenitenciární péče plnila svůj účel, je nezbytné její efektivní propojení či navázání na péči penitenciární. Právě tato problematika představuje dlouhodobou slabinu tuzemského vězeňství.¹⁴⁹ Zejména pak v případě drogově závislých osob je zajištění navazující postpenitenciární péče stěžejní pro to, aby byl zachován pozitivní efekt programu absolvovaného během VTOS. Důležitost této návaznosti péče vystihuje Zeman: „*Bez navazující léčby na svobodě je náročná a kvalifikovaná práce s odsouzenými na specializovaném oddíle celkově spíše plýtváním odbornými kapacitami vězeňské služby.*“¹⁵⁰ Pro efektivně fungující navázání penitenciární a postpenitenciární péče je však třeba docílit určitého kontinuálního procesu, kdy jsou základy pro pozdější postpenitenciární péči položeny již v průběhu VTOS.¹⁵¹ Jedním z aktuálních příkladů může být v současnosti právě probíhající projekt *Systémové zajištění péče pro vězněné uživatele drog a její následná kontinuita po propuštění*, v jehož rámci neziskové organizace již během výkonu trestu pracují formou case managementu s vybranými odsouzenými užívajícími drogy a tuto péči se snaží přenést i do období po propuštění.¹⁵²

¹⁴⁹MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Online. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016. Str. 118 [cit. 01-10-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

¹⁵⁰ZEMAN, Petr a kol. *Uživatelé drog ve vězení: hodnocení účinnosti terapeutických programů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 139.

¹⁵¹NEDVĚDICKÝ, Kamil. Propojení penitenciární a postpenitenciární péče-podmínka fungující trestní politiky. *Trestní právo*. 2021, roč. 25, č. 2, str. 25.

¹⁵²Více viz MERTL, Jiří. *Druhá průběžná evaluační zpráva k projektu „Systémové zajištění péče pro vězněné uživatele drog a její následná kontinuita po propuštění“*. Online. Praha: Asociace poskytovatelů adiktologických služeb, 2023. Dostupné z: <https://www.pracezamrizemi.cz/navrat-veznu-do-spolecnosti-komplikuje-nedostupne-bydleni-a-zamestnani-i-dalsi-systemove-problemy-tiskova-zprava/>

4 Trestná činnost související se zneužíváním návykových látek

Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, trestná činnost související se zneužíváním návykových látek je jevem nesmírně obsáhlým. V celé práci se tak věnuji pouze určité výše této problematice. V této kapitole je však pro ucelené pochopení problematiky věnována podkapitola též obecnému vztahu užívání drog a kriminality, tedy tématu, který zahraniční odborná literatura nazývá jako *drug-crime nexus, link, relationship* apod. a který zároveň představuje dlouholetý předmět zájmu mezinárodní odborné veřejnosti. Je však třeba podotknout, že snaha o shrnutí současného stavu poznání tohoto tématu do jedné podkapitoly se pochopitelně neobejde bez jistého zestručnění. Dále v kapitole přibližuji některé užívané způsoby dělení trestné činnosti související se zneužíváním návykových látek. Jde zejména o klasifikaci podle Evropského monitorovacího centra pro drogy a drogou závislost (dále také EMCDDA) a dělení na primární a sekundární drogovou kriminalitu. Pro další popis majetkové kriminality související s užíváním drog je použito v ČR dlouhodobě užívané dělení na primární a sekundární drogovou kriminalitu. Důvodem je níže detailně popsána koncepce sekundární drogové kriminality vzešlá z výzkumu IKSP, která se jeví jako velmi propracovaná a mimoto je již v procesu implementace do Evidenčně-statistického systému kriminality PČR. Z tohoto důvodu je majetková kriminalita související s drogami v této kapitole přiblížena na základě zmíněné koncepce sekundární drogové kriminality. Pro komplexní přiblížení problematiky pak kapitola obsahuje též stručné shrnutí primární drogové kriminality včetně dat o jejím současném vývoji v ČR.

4.1 Vztah užívání návykových látek a kriminality

Mezi užíváním návykových látek a páčáním trestné činnosti existuje určitý vztah. Jak bylo zmíněno již výše, je obecně uznávanou skutečností, že užívání návykových látek představuje významný kriminogenní faktor. Spojitost mezi oběma jevy lze pozorovat i na významném zastoupení uživatelů drog ve vězeňské populaci, jak bylo blíže popsáno v předešlé kapitole. U pachatelů trestné činnosti pak můžeme v porovnání s obecnou populací častěji pozorovat výskyt užívání drog a totéž platí i v opačném gardu, kdy u uživatelů drog častěji pozorujeme páčání trestné činnosti.¹⁵³ Přesnou povahu vzájemného vztahu však není možné zcela jasně popsat. Problematice vzájemného vztahu se již věnovala řada různých výzkumů, z nichž vzešly mnohé

¹⁵³CARPENTIER, Chloé. *Drugs and crime – a complex relationship*. Online. Lisabon: EMCDDA, 2007. Drugs in focus 16, str. 1 [cit. 04-10-2023]. Dostupné z: https://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index36331EN.html_en

teoretické modely vzájemného vztahu. White a Gorman rozlišují tři teoretické podoby možného vztahu mezi užíváním drog a kriminalitou takto:

1. Užívání drog vede k páčání kriminality.
2. Kriminalita vede k užívání drog.
3. Vzájemný vztah je náhodný či se odvíjí od společných příčin.¹⁵⁴

V prvním případě, tedy teorie, že užívání drog vede k páčání kriminality, jde o vztah přímé kauzality. Podle této možné povahy vztahu mezi oběma jevy může užívání drog vést k páčání trestné činnosti z důvodu potřeby financovat užívání drog či kvůli psychofarmakologickým změnám vyvolaným v důsledku užívání drog.¹⁵⁵ I přes mnohé provedené výzkumy, které určitý vztah této povahy naznačují, však nelze mít přímou kauzalitu mezi užíváním drog a kriminalitou za jasně prokázanou.¹⁵⁶

V případě obrácené kauzality¹⁵⁷ mezi oběma jevy se pak nabízí opačná teorie, tedy že páčání trestné činnosti vede k užívání drog. Teorie vychází z toho, že osoby zapojené do kriminálních aktivit se pohybují ve společnosti či subkultuře, které je užívání drog blízké. Drogy tak mohou mít povahu statku, za který pachatel utrácí část zisku z trestné činnosti, aniž by toto užívání drog představovalo důvod, proč trestnou činnost páchá. Užívání drog v tomto chápání tedy může mít povahu jakési součásti kriminálního životního stylu.¹⁵⁸

Třetí teorie potom nabízí možnost, že mezi užíváním drog a kriminalitou není žádný kauzální vztah. Jak popisuje Seddon, je možné, že se tyto dva jevy vyvíjejí vedle sebe, protože sdílejí společné příčiny: „*Paralelní vývoj drogové a kriminální kariéry by mohl naznačovat, že obě jsou konkrétními projevy nebo symptomy širšího delikventního chování, které je způsobeno jinými faktory (např. rodinnými okolnostmi, zaměstnaností atd.)*.“¹⁵⁹ Těchto myslitelných společných

¹⁵⁴WHITE, Helene R., GORMAN, Dennis M. *Dynamics of the Drug-Crime Relationship*. Online. In: Criminal justice 2000 volume 1, The Nature of Crime: Continuity and Change. Washington D.C.: US Department of Justice. 2000, str. 170 [cit. 04-10-2023]. Dostupné z: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/dynamics-drug-crime-relationship>

¹⁵⁵PIERCE, Matthias a kol. *Insights into the link between drug use and criminality: Lifetime offending of criminally-active opiate users*. Online. Drug and Alcohol Dependence. 2017, vol. 179, str. 309-316 [cit. 04-10-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2017.07.024>

¹⁵⁶SEDDON, Toby. *Explaining the drug-crime Link: theoretical, policy and research issues*. Online. Journal of Social Policy. 2000, vol. 29, no. 1, str. 98 [cit. 04-10-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0047279400005833>

¹⁵⁷PIERCE, Matthias a kol., 2017, op. cit., str. 309-316.

¹⁵⁸WHITE, Helene R., GORMAN, Dennis M., 2000, op. cit., str. 174.

¹⁵⁹SEDDON, Toby, 2000, op. cit., str. 100.

AI překlad originálu: „*The parallel development of drug and crime careers might indicate that both are particular expressions or symptoms of broader delinquent behaviour which is caused by other factors (e.g. family circumstances, employment status and so on)*.“

faktorů formujících výše zmíněné širší delikventní chování posléze se projevující užíváním drog a páčáním kriminality může být vícero. Namátkou lze jmenovat socio-ekonomický původ, temperament, problémy ve škole či například příslušnost k určité subkultuře.¹⁶⁰

Každý z těchto teoretických modelů lze podpořit závěry z různých výzkumů a přehledových studií, které byly v souvislosti s touto problematikou během let vytvořeny. Je však třeba si uvědomit, že množina uživatelů drog je značně heterogenní, přičemž značně různorodé je i spektrum užívaných drog a struktura páchané kriminality.¹⁶¹ V této souvislosti se tedy celkový vztah jeví natolik složitý, komplexní a obsahující tolik proměnných, že se ani nelze přiklonit pouze k jednomu modelu. Každý z teoretických modelů tak může být platný pro rozdílnou skupinu osob či pro rozdílný druh trestné činnosti související s užíváním návykových látek.¹⁶² Vzájemný vztah mezi oběma jevy se tedy zdá být jakési „obousměrné“ a komplexní povahy, jak například naznačuje Carpentier: „*Proto mezi zapojením do trestné činnosti a užíváním drog může být vzájemný vztah v tom smyslu, že osoby z kriminálního prostředí jsou vystaveny vyššímu riziku vzniku problémů s drogami a osoby s problémy s drogami jsou naopak vystaveny zvýšenému riziku zapojení do trestné činnosti.*“¹⁶³ Současně je tento vzájemný vztah nejspíše ještě dále dotvářen a ovlivňován již výše zmíněnými individuálními, sociálními či kulturními faktory.¹⁶⁴

Pro zkoumání vzájemného vztahu mezi užíváním drog a páčáním trestné činnosti je velmi významným přínosem tzv. tripartitní konceptuální rámec, představený v roce 1985 americkým vědcem Paulem Goldsteinem. Goldstein se mimo jiné zabýval vzájemným vztahem mezi užíváním drog a násilnou trestnou činností. Na základě těchto poznatků představil tripartitní konceptuální rámec, který rozlišuje vzájemný vztah užívání drog a násilí podle toho, zda je podmíněný faktory psychofarmakologickými, ekonomicky motivovanými či systémovými. Psychofarmakologický model zdůvodňuje páčání násilné trestné činnosti změnami v chování v důsledku krátkodobého či dlouhodobého užívání návykové látky. Ekonomicky motivovaný model pak pochopitelně zahrnuje případy, kdy je trestná činnost páchána za účelem získání finančních prostředků k obstarání si drogy. Konečně systémový model je spojován s trestnou činností, která je páchána

¹⁶⁰WHITE, Helene R., GORMAN, Dennis M. *Dynamics of the Drug-Crime Relationship*. Online. In: Criminal justice 2000 volume 1, The Nature of Crime: Continuity and Change. Washington D.C.: US Department of Justice. 2000, str. 175 [cit. 04-10-2023]. Dostupné z: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/dynamics-drug-crime-relationship>

¹⁶¹Ibid., str. 195.

¹⁶²CARPENTIER, Chloé. *Drugs and crime – a complex relationship*. Online. Lisabon: EMCDDA, 2007. Drugs in focus 16, str. 2 [cit. 04-10-2023]. Dostupné z: https://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index36331EN.html_en

¹⁶³Ibid., str. 1.

¹⁶⁴Ibid., str. 1.

jako součást fungování drogového trhu, distribuce drog a jejich užívání.¹⁶⁵ Tento konceptuální rámec se záhy stal uznávaným teoretickým východiskem pro pozdější výzkumy v této oblasti¹⁶⁶ a ovlivnil i níže představené dělení trestné činnosti související s užíváním drog podle EMCDDA.

4.2 Dělení trestné činnosti související s užíváním drog podle EMCDDA

Problematika trestné činnosti související s užíváním drog představuje natolik obsáhlý a složitý jev, který pro lepší pochopení vyžaduje určité teoretické dělení podle stanovených kritérií. Jedním z takovýchto teoretických modelů je odbornou veřejností uznávané a užívané dělení podle EMCDDA.

Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogou závislost užívá při popisování trestné činnosti související s drogami klasifikaci, která vychází z výše zmíněného Goldsteinova tripartitního konceptuálního rámce. Oproti původnímu konceptuálnímu rámci rozšířilo EMCDDA klasifikaci o čtvrtý model, kterým je trestná činnost spáchaná porušováním drogové legislativy. Klasifikace se pak vztahuje k trestné činnosti obecně, nikoliv pouze ve vztahu k násilné kriminalitě, jako tomu bylo u původního Goldsteinova konceptuálního rámce.¹⁶⁷

Na tomto základě tedy EMCDDA rozlišuje trestnou činnost související s drogami následovně:

1. psychofarmakologicky podmíněná trestná činnost,
2. ekonomicky motivovaná trestná činnost,
3. systémová trestná činnost,
4. trestné činy porušování drogových zákonů.¹⁶⁸

Psychofarmakologicky podmíněná trestná činnost zahrnuje trestné činy spáchané přímo pod vlivem psychoaktivní látky a též trestnou činnost spáchanou vlivem akutního nebo chronického užívání. Podle tohoto modelu je tedy trestná činnost dávana do souvislosti s účinky, které návyková látka v uživateli vyvolává. Tyto účinky mohou potom být vyvolány jak akutní intoxikací, tak může jít o změny v jedincově chování vlivem dlouhodobého užívání návykové

¹⁶⁵GOLDSTEIN, Paul J. *The drugs/violence nexus: A tripartite conceptual framework*. Online. Journal of drug issues. Tallahassee: SAGE Publications. 1985, vol. 15, no. 4, str. 494 [cit. 04-10-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/002204268501500406> [paywall].

¹⁶⁶BENNETT, Trevor, HOLLOWAY, Katy. *The Causal Connection Between Drug Misuse and Crime*. Online. The British Journal of Criminology. 2009, vol. 49, no. 4, str. 513 [cit. 04-10-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/bjc/azp014>

¹⁶⁷ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 12.

¹⁶⁸CARPENTIER, Chloé. *Drugs and crime – a complex relationship*. Online. Lisabon: EMCDDA, 2007. Drugs in focus 16, str. 1 [cit. 07-10-2023]. Dostupné z: https://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index36331EN.html_en

látky. Mezi tyto účinky a změny v chování, které mohou vést k páčání trestné činnosti, můžeme řadit podrážděnost, strach, paranoiu, poruchy vnímání či třeba zhoršenou schopnost úsudku.¹⁶⁹ Psychofarmakologicky podmíněná trestná činnost pak zahrnuje také případy, kdy užívání drog bylo přítomno na straně oběti. Tato kategorie tak zahrnuje i trestnou činnost páchanou na uživatelích drog. Pod tuto kategorii se typicky řadí (podle systematiky zvláštní části TZ) trestné činy proti životu a zdraví, trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, jakož i určité trestné činy obecně nebezpečné a trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných.¹⁷⁰ V úvahu však připadá též majetková trestná činnost, je-li páčána pod vlivem drog.¹⁷¹

Ekonomicky motivované trestné činy lze podle EMCDDA charakterizovat jako „*trestné činy spáchané za účelem získání peněz (nebo drog) na financování užívání drog*“.¹⁷² Na tomto základě můžeme do této kategorie řadit trestnou činnost sledující získání ekonomických prostředků za účelem obstarání drog. Dále též trestnou činnost vedoucí k obstarání drog přímo, tj. situace, kdy je droga bezprostředním výnosem z trestné činnosti. Společným znakem je však v každém případě motivace pachatele směřující k zisku drogy. Z toho důvodu je pro tento druh trestné činnosti často užíván též pojem „opatřovací kriminalita“.¹⁷³ Z hlediska struktury ekonomicky motivované trestné činnosti představuje významnou část především majetková kriminalita. Do této kategorie lze však zahrnovat i další druhy kriminální aktivity, je-li páčána za účelem zisku finančních prostředků na nákup drogy, případně zisku drogy samotné. Může tedy jít o trestnou činnost zahrnující prodej drog, kuplířství, loupeže, vloupání do lékáren apod.¹⁷⁴

Systémová trestná činnost označuje trestnou činnost vznikající v souvislosti s existencí trhu s nelegálními drogami. Jde tedy o jakýsi přidružený jev doprovázející celkový systém fungování drogového trhu od produkce přes distribuci drog až po jejich užívání. Zpravidla do této kategorie spadá násilná trestná činnost, avšak v úvahu vedle toho připadají také některé formy hospodářské kriminality (např. úplatkářství). Systémová trestná činnost přitom pramení ze samotné nelegální povahy tohoto trhu, jak uvádí Zeman: „*Drogové trhy jsou lukrativní a nezákonné, takže skupiny zapojené do obchodu s drogami soupeří o ohromné zisky a nemají přitom možnost využít formální*

¹⁶⁹CARPENTIER, Chloé. *Drugs and crime – a complex relationship*. Online. Lisabon: EMCDDA, 2007. Drugs in focus 16, str. 2 [cit. 07-10-2023]. Dostupné z: https://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index36331EN.html_en

¹⁷⁰ZEMAN, Petr. In: GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 379.

¹⁷¹Ibid., str. 380.

¹⁷²CARPENTIER, Chloé, 2007, op. cit., str. 1.

¹⁷³ZEMAN, Petr. In: GŘIVNA, Tomáš, 2019, op. cit., str. 380.

¹⁷⁴CARPENTIER, Chloé, 2007, op. cit., str. 3.

*mechanismy nenásilného řešení sporů, běžné ve světě legálního obchodu (smírčí řízení, soudy, arbitráže atd.).*¹⁷⁵

Trestné činy porušující protidrogové předpisy jsou poslední kategorií klasifikace podle EMCDDA. Zatímco předchozí tři kategorie vycházejí z tripartitního konceptuálního rámce, a tedy vycházejí ze vzájemného vztahu mezi kriminalitou a drogami, tato kategorie má odlišný charakter spočívající v tom, že vztah trestné činnosti a drog je zde dán zákonnou úpravou. Trestná činnost v tomto smyslu zahrnuje kriminální aktivitu týkající se nedovolené výroby drog a jejich distribuce, obchodování s drogami či prekursory nebo například přechovávání drog.¹⁷⁶ V tomto smyslu tedy tato kategorie odpovídá tzv. primární drogové kriminalitě, kterou v české právní úpravě tvoří ustanovení § 283 až § 287 TZ. Primární drogové kriminalitě se blíže věnuje následující podkapitola.

Je však třeba brát v úvahu, že některé formy trestné činnosti lze z jejich povahy subsumovat pod více kategorií zároveň. Prodej drog tak lze bezpochyby řadit mezi trestné činy porušující protidrogové předpisy a zároveň mezi ekonomicky motivovanou trestnou činností, je-li pachatelovou motivací si touto činností obstarávat prostředky na nákup drog pro svoji potřebu. Stejně tak se pachatel může pod vlivem drog dopouštět majetkové trestné činnosti (tj. psychofarmakologicky podmíněná trestná činnost), kterou si opatřuje prostředky na nákup drogy (tj. ekonomicky motivovaná trestná činnost).¹⁷⁷

4.3 Primární drogová kriminalita

Jak již bylo uvedeno na začátku této kapitoly, v české odborné literatuře se v souvislosti s rozlišováním trestné činnosti související s drogami tradičně užívá dělení na tzv. primární a sekundární kriminalitu. Jako primární drogovou kriminalitu označujeme trestné činy obsažené ve zvláštní části TZ, v hlavě VII, Trestné činy obecně nebezpečné, díl 1, Trestné činy obecně ohrožující:

- nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 TZ,
- přechovávání omamné a psychotropní látky a jedy podle § 284 TZ,

¹⁷⁵ZEMAN, Petr. In: GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 380.

¹⁷⁶CARPENTIER, Chloé. *Drugs and crime – a complex relationship*. Online. Lisabon: EMCDDA, 2007. Drugs in focus 16, str. 3 [cit. 07-10-2023]. Dostupné z: https://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index36331EN.html_en

¹⁷⁷ZEMAN, Petr. In: GRIVNA, Tomáš, 2019, op. cit., str. 381.

- nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku podle § 285 TZ,
- výroba a držení předmětu k nedovolené výrobě omamné a psychotropní látky a jedy podle § 286 TZ,
- šíření toxikomanie podle § 287 TZ.

Primární drogová kriminalita je tedy poměrně jasně vymezena uvedeným výčtem trestných činů, které postihují nelegální nakládání s omamnými a psychotropními látkami, stejně jako i nelegální nakládání s prekursory či jedy. Výjimkou pak je ustanovení § 287 TZ, které se netýká pouze omamných a psychotropních látek, nýbrž všech návykových látek s výjimkou alkoholu, přičemž k nakládání se samotnou návykovou látkou v tomto případě nemusí ani dojít.¹⁷⁸ V souladu se zásadou subsidiarity trestní represe jsou méně závažné případy neoprávněného nakládání s omamnými a psychotropními látkami řešeny jako přestupky podle § 39 odst. 2 písm. a) případně písm. b) zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů.¹⁷⁹

Z pohledu výše zmiňovaného dělení podle EMCDDA odpovídá primární drogová kriminalita kategorii trestných činů porušujících protidrogové předpisy. Obdobně, jak bylo výše řečeno, právě u trestných činů porušujících protidrogové předpisy, platí i u primární drogové kriminality, že vztah kriminality a drog je zde dán pouze platnou zákonnou úpravou. K tomu Roubalová uvádí: „*Kdyby nakládání s OPL nebylo kontrolováno (bylo by legální, resp. úplně dekriminlizováno), tento druh trestné činnosti by neexistoval.*“¹⁸⁰

Policie České republiky (dále také PČR) v roce 2023 registrovala celkem 4 328 trestných činů spadajících pod primární drogovou kriminalitu, která v daném roce představovala celkem 2,4 % z celkové registrované kriminality. Na primární drogové kriminalitě se pak největší měrou podílil trestný čin nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy podle § 283 TZ, který v roce 2023 představoval celkem 70,6 % zjištěné primární drogové kriminality.¹⁸¹

¹⁷⁸ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada, GŘIVNA, Tomáš. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2023. Velké komentáře. Str. 3757.

¹⁷⁹ZEMAN, Petr. In: GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 383.

¹⁸⁰ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 18.

¹⁸¹POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistické přehledy kriminality za rok 2023*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2023.aspx>. [cit. 12-01-2024].

Tabulka 1: Primární drogová kriminalita, její struktura a podíl primární drogové kriminality na celkové registrované kriminalitě mezi lety 2013–2023

Rok	Zjištěné celkem TČ	Primární drogová kriminalita (PDK)						Podíl PDK ze zjištěných celkem (%)
		Celkem	§ 283	§ 284	§ 285	§ 286	§ 287	
2013	325 366	5117	3947	689	225	163	93	1,6
2014	288 660	5597	4414	791	204	152	36	1,9
2015	247 628	5549	4515	696	160	153	25	2,2
2016	218 162	5567	4509	722	159	126	48	2,6
2017	202 303	5599	4551	671	167	156	54	2,8
2018	192 405	5465	4396	792	129	127	21	2,8
2019	199 221	4819	3559	954	148	141	17	2,4
2020	165 525	4191	3012	952	135	82	10	2,5
2021	165 525	4196	2907	1036	144	97	12	2,7
2022	181 991	4200	2956	1052	92	87	13	2,3
2023	181 417	4328	3059	1050	108	92	19	2,4

Zdroj: Vlastní zpracování NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2022*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022, str. 126-127 [cit. 18-10-2023]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2022/> a PČR. *Statistické přehledy kriminality za rok 2022*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2022.aspx> [cit. 18-10-2023] a PČR. *Statistické přehledy kriminality za rok 2023*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2023.aspx>. [cit. 12-01-2024].

Z hlediska trendu lze na základě statistických údajů za období 2013–2023 pozorovat, že mezi lety 2014 až 2018 se počet registrované primární drogové kriminality pohyboval zhruba okolo 5 500 trestných činů, přičemž nejvyšší počet (5 599 trestných činů) byl registrován v roce 2017. Od roku 2019 se registrovaná primární drogová kriminalita drží pod úrovní 5 000 trestných činů. V roce 2020 počet zjištěných drogových trestných činů klesl oproti předchozímu roku o necelých 13 % na 4 191 trestných činů a na podobné úrovni setrval i v roce 2021, což lze do značné míry přisuzovat vlivu opatření souvisejících s pandemií covidu-19.¹⁸² Zajímavé však bezpochyby je, že se na této úrovni drží registrovaná primární drogová kriminalita i v již „postpandemických“ letech 2022 a 2023. Ze statistických údajů je pak ve sledovaném období rovněž patrná změna struktury

¹⁸²SCHEINOST, Miroslav a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2021*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2022. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 133 [cit. 18-10-2023]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html

primární drogové kriminality, patrný je pozvolný nárůst registrovaného trestného činu přechovávání omamné a psychotropní látky a jedy podle § 284 TZ za současného pozvolného poklesu registrovaného trestného činu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 TZ.¹⁸³

Primární drogová kriminalita je také charakteristická svou vysokou mírou latence. To je odbornou literaturou vysvětlováno skutečností, že jde o trestnou činnost tzv. „bez oběti“. Není zde oběť trestného činu, která by byla motivována trestný čin oznámit, a zároveň účastníci této kriminální aktivity tuto motivaci pochopitelně také nemají.¹⁸⁴ Tato skutečnost se pak také odráží na poměrně vysoké míře objasněnosti, neboť při odhalení této trestné činnosti je zpravidla znám i její pachatel. Objasněnost primární drogové kriminality v roce 2023 činila celkem 77,8 %, což zhruba odpovídá objasněnosti v předchozích letech 2021 a 2022 (75,7 %, resp. 78,2 %), v dlouhodobém měřítku je nicméně pozorovatelný klesající trend. To lze podle Scheinosta pravděpodobně přisuzovat i tomu, že se tato kriminální aktivita zčásti přesouvá do kyberprostoru, kde je odhalení pachatele obtížnější.¹⁸⁵

4.4 Sekundární drogová kriminalita

Zatímco u primární drogové kriminality platí, že je poměrně jasně vymežitelná, a tudíž i dobře statisticky sledovatelná, o sekundární drogové kriminalitě lze tvrdit pravý opak. Sekundární drogovou kriminalitu můžeme v hrubých obrysech vymežit jako množinu trestných činů, jejichž společným znakem je, že jsou páčány v určitém vztahu k užívání drog. Tento vztah má povahu příčiny nebo jedné z příčin, proč byla trestná činnost spáchána. Sekundární drogovou kriminalitu pak lze také vymežit negativně, tj. jako trestnou činnost související s drogami, která není primární drogovou kriminalitou. Co přesně však lze zařadit pod takto obsáhlou množinu trestné činnosti, je obtížné zcela přesně a jasně definovat. Obtížná zařaditelnost určité trestné činnosti pod sekundární drogovou kriminalitu je dána také tím, že je k tomuto zařazení třeba znát bližší informace k případu a k pachateli, které však běžně nebývají systematicky sledovány.¹⁸⁶

Pokud bychom k vymezení použili výše zmíněnou klasifikaci podle EMCDDA, mohli bychom pod sekundární drogovou kriminalitu řadit psychofarmakologicky podmíněnou trestnou činnost,

¹⁸³SCHEINOST, Miroslav a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2021*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2022. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 128 [cit. 18-10-2023]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html

¹⁸⁴ZEMAN, Petr. In: GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 385.

¹⁸⁵SCHEINOST, Miroslav a kol., 2022, op. cit., str. 128.

¹⁸⁶GABRHELÍKOVÁ, Pavlína. *Primární a sekundární drogová kriminalita – dostačující koncept pro práci s pachateli trestné činnosti související s drogami?*. Online. In: *Kriminalita & drogy*. Praha: Sananim, 2012. Str. 31 [cit. 18-10-2023]. Dostupné z: <https://www.sananim.cz/res/archive/004/000486.pdf?seek=1673614914>

ekonomicky motivovanou trestnou činností a systémovou trestnou činností. Jak však uvádí Roubalová: „*Pouhé převzetí konceptu EMCDDA, resp. Goldsteina se (...) ukázalo jako nedostačující. Problematické je zejména nejasné vymezení jednotlivých kategorií a nekompatibilita s českým prostředím.*“¹⁸⁷

Jako nejpropracovanější se tak zatím jeví návrh konceptu sekundární drogové kriminality a její klasifikace, který v roce 2019 představila Roubalová a kol. v rámci studie IKSP *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. V rámci této koncepce je sekundární drogová kriminalita vymezena těmito kategoriemi trestných činů:

1. trestné činy, u nichž je vliv návykové látky znakem skutkové podstaty a jež byly pachatelem spáchány pod vlivem OPL,
2. trestné činy, u nichž hlavním motivem pachatele, vedoucím k jejich spáchání, bylo získání prostředků na nákup OPL pro vlastní potřebu nebo pořízení samotné OPL pro vlastní potřebu od jiné osoby,
3. trestné činy spáchané v důsledku pachatelovy intoxikace OPL, jeho abstinčního syndromu nebo změn jeho organismu souvisejících s aktuálním užíváním OPL,
4. trestné činy, jejichž hlavní příčinou bylo užívání OPL osobou odlišnou od pachatele i oběti,
5. trestné činy spáchané v rámci zajišťování fungování drogového trhu,
6. trestné činy spáchané na uživatelích v důsledku jejich vyšší zranitelnosti způsobené užíváním OPL.¹⁸⁸

Toto vymezení lze pro tuzemské účely považovat za zřejmě doposud nejkompexnější, neboť zachovává v ČR tradičně užívané dělení na primární a sekundární drogovou kriminalitu za současné implementace určitých prvků z výše popsané klasifikace drogové kriminality podle EMCDDA. Kladně lze také hodnotit zařazení trestné činnosti páchané na uživatelích drog jako samostatné kategorie sekundární drogové kriminality. V klasifikaci podle EMCDDA je tento druh trestné činnosti pouze součástí psychofarmakologicky podmíněné trestné činnosti. Toho, že uživatelé drog nefigurují pouze jako pachatelé trestné činnosti, si povšiml již Goldstein ve vztahu k násilné trestné činnosti: „*Psychofarmakologické násilí může zahrnovat užívání drog buď*

¹⁸⁷ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 45.

¹⁸⁸Ibid., str. 91.

pachatelem nebo obětí. Jinými slovy, užívání drog může přispět k tomu, že se člověk chová násilně nebo to může změnit chování člověka takovým způsobem, že se stane obětí násilí.“¹⁸⁹ Zvýšenou pravděpodobnost viktimizace související s užíváním drog pak zmiňuje odborná literatura i ve vztahu k jiným druhům trestné činnosti (např. sexuální napadení).¹⁹⁰ Výše uvedená koncepce je však patrně první, která tuto problematiku vyčleňuje do samostatné kategorie.

Snahy o vyčíslení sekundární drogové kriminality narážejí zejména na dvě úskalí. Jedním je již zmiňovaná nejasnost ve vymezení sekundární drogové kriminality. Druhým je nedostatek statistických dat, neboť samotná souvislost spáchání trestného činu a užívání drog není v mnoha případech zaznamenávána či vůbec zaznamenatelná. Vyčíslení sekundární drogové kriminality se tak zpravidla opírá o různé odhady vycházející z dostupných statistických dat.

Určitou výjimku z výše uvedeného nicméně představuje trestná činnost spáchaná pod vlivem drog, která je statisticky sledována. Ohledně této trestné činnosti tak víme, že v roce 2023 bylo celkem objasněno 82 992 trestných činů, přičemž 14 948 trestných činů bylo spácháno pod vlivem návykové látky (včetně alkoholu), tj. 18 % z celkového počtu objasněných trestných činů. Pod vlivem drog pak bylo spácháno 4 332 trestných činů, což představuje celkem 28,9 % z celkového počtu trestných činů spáchaných pod vlivem návykové látky. Nejčastěji byl pod vlivem drog spáchán trestný čin ohrožení pod vlivem návykových látek podle § 274 TZ anebo opilství podle § 360 TZ (2 374 trestných činů), maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 TZ (569 trestných činů), úmyslné ublížení na zdraví podle § 146 a § 146a TZ (225 trestných činů) či v neposlední řadě nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 TZ (129 trestných činů).¹⁹¹ Oproti roku 2022 tak lze pozorovat mírný pokles podílu trestných činů spáchaných pod vlivem drog na celkovém počtu objasněných trestných činů spáchaných pod vlivem návykové látky (v roce 2022 celkem 30 %).¹⁹² Je však třeba vzít na vědomí, že tyto statistické údaje vykazují i trestné činy, které se řadí pod primární drogovou kriminalitu.

¹⁸⁹GOLDSTEIN, Paul J. *The drugs/violence nexus: A tripartite conceptual framework*. Online. Journal of drug issues. Tallahassee: SAGE Publications. 1985, vol. 15, no. 4, str. 495 [cit. 19-10-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/002204268501500406> [paywall].

AI překlad originálu: „*Psychopharmacological violence may involve drug use by either offender or victim. In other words, drug use may contribute to a person behaving violently, or it may alter a person's behavior in such a manner as to bring about that person's violent victimization.*”

¹⁹⁰CARPENTIER, Chloé. *Drugs and crime – a complex relationship*. Online. Lisabon: EMCDDA, 2007. Drugs in focus 16, str. 2 [cit. 19-10-2023]. Dostupné z: https://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index36331EN.html_en

¹⁹¹POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistické přehledy kriminality za rok 2023*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2023.aspx>. [cit. 12-01-2024].

¹⁹²NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 105 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

V případě vyčíslení trestné činnosti páchané za účelem získání prostředků na nákup drogy, tj. ekonomicky motivované trestné činnosti, lze především čerpat z expertních retrospektivních odhadů realizovaných Národním monitorovacím střediskem pro drogy a závislosti ve spolupráci s Národní protidrogovou centrálou SKPV PČR. Tyto odhady jsou prováděny ve dvouletých intervalech. Poslední dostupný odhad byl realizován v roce 2022 za předchozí kalendářní rok 2021. Ten odhaduje, že z počtu zhruba 72 500 objasněných trestných činů v roce 2021 bylo 9,9 % trestných činů spácháno uživateli drog. Nejvyšší zastoupení pachatelů-uživatelů drog bylo odhadováno u krádeží jízdních kol (§ 205 TZ a § 207 TZ).¹⁹³ Bohužel však nejsou dostupné bližší závěry z tohoto odhadu. Pro lepší představu o rozsahu sekundární drogové kriminality je tak třeba využít i odhadů dřívějších. Předšlý odhad byl realizován v roce 2020 za předchozí kalendářní rok 2019. Odhad za rok 2019 hovoří o tom, že ze 165 500 zjištěných trestných činů jich mělo být 19 % (tj. 31 400 trestných činů) spácháno uživateli drog, přičemž nejvyšší podíl pachatelů užívajících drogy byl, shodně s odhadem z roku 2022, odhadován u trestných činů krádeže podle § 205 TZ a neoprávněného užívání cizí věci podle § 207 TZ.¹⁹⁴ Ve srovnání s odhadem za rok 2017 je patrný výrazný pokles v odhadovaném podílu trestných činů spáchaných uživateli drog na zjištěných trestných činech, kdy byl tento podíl odhadován na 35 %.¹⁹⁵

Dalším zdrojem možného odhadu ekonomicky motivované kriminality jakožto sekundární drogové kriminality je dotazníková studie mezi vězni ve VTOS, kterou pravidelně realizuje Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti v součinnosti s Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR. Dostupné údaje pocházejí z dotazníkové studie realizované v roce 2022. Ze studie vyplynulo, že se 32 % odsouzených někdy v minulosti dopustilo krádeže, jiného trestného činu či přestupku za účelem získání prostředků na drogy.¹⁹⁶ Předností této dotazníkové studie je, že zjišťuje spáchání nejen trestných činů, ale i přestupků a zároveň zaznamenává i latentní kriminalitu.¹⁹⁷

¹⁹³NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 105 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

¹⁹⁴NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2022*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. Str. 136 [cit. 19-10-2023]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2022/>

¹⁹⁵NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2019*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2020. Str. 147 [cit. 19-10-2023]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/vyrocní-zprava-o-stavu-ve-vecich-drog-v-ceske-republice-v-roce-2019/>

¹⁹⁶NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI, 2023, op. cit., str. 105.

¹⁹⁷ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 29.

Jak již bylo zmíněno výše, komplexnější a přesnější vyčíslení sekundární drogové kriminality dlouhodobě naráželo zejména na nedostatek dostupných dat, jakož i nejednotnost v jejich sběru a vykazování.¹⁹⁸ V již zmiňované studii Roubalové a kol. však byl představen návrh metodiky sběru těchto dat, který byl certifikován Policejním prezidiem PČR a podle dostupných informací se v roce 2021 již pracovalo na její implementaci v Evidenčně-statistickém systému kriminality PČR.¹⁹⁹ Do budoucna by tak dostupnost a kvalita dat o sekundární drogové kriminalitě mohla dosáhnout zlepšení.

Výše je uvedeno krátké shrnutí trestné činnosti páchané pod vlivem drog, stejně tak i aktuální odhady ekonomicky motivované sekundární drogové kriminality. Jak je z vymezení sekundární drogové kriminality zřejmé, lze do této skupiny řadit i další druhy trestné činnosti. Vedle dominantní majetkové kriminality je tak v souvislosti s užíváním drog páchána také násilná trestná činnost, mravnostní trestná činnost či v neposlední řadě připadá v úvahu i hospodářská kriminalita. Je bezesporu nad možností této podkapitoly se na tomto místě, byť jen krátce, věnovat všem druhům trestné činnosti eventuálně spadajícím pod výše uvedené kategorie sekundární drogové kriminality. V souladu s tematickým vymezením diplomové práce je proto poslední část této podkapitoly věnována pouze majetkové trestné činnosti jakožto součásti sekundární drogové kriminality.

4.4.1 Majetková kriminalita (nejen) jako součást sekundární drogové kriminality

Majetková kriminalita tvoří společně s kriminalitou násilnou a mravnostní tzv. kriminalitu obecnou.²⁰⁰ Majetkovou kriminalitou se obecně rozumí zejména trestné činy, které jsou uvedené ve zvláštní části TZ, v hlavě V, Trestné činy proti majetku, tj. v ustanoveních § 205 až § 232 TZ. Mezi základní lidská práva patří právo vlastnit majetek, přičemž toto právo je v ústavním pořádku ČR garantováno zejména čl. 11 Listiny základních práv a svobod (dále LZPS). Článek 11 LZPS zakotvuje také stejný zákonný obsah a ochranu vlastnického práva. Ochrana vlastnického práva se pak pochopitelně promítá i v rovině trestněprávní, kdy je tato ochrana nejvýrazněji patrná právě ve zmíněné hlavě V TZ. Je však třeba zmínit, že je poskytována ochrana nejen vlastnictví, ale například i nerušenému držení či užívání věci. Druhovým objektem trestných činů uvedených

¹⁹⁸ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 89.

¹⁹⁹SCHEINOST, Miroslav a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2021*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2022. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 134 [cit. 19-10-2023]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html

²⁰⁰ZOUBKOVÁ, Ivana. In: GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 315.

v hlavě V jsou majetkové zájmy v širším smyslu. Rozsah ochrany těchto majetkových zájmů se však napříč ustanoveními liší, kupříkladu ustanovení § 205 TZ poskytuje ochranu pouze věcem, a naproti tomu ustanovení § 209 TZ majetku jako celku.²⁰¹ Dále jsou chráněna také práva věřitelů na uspokojení jejich pohledávek (tzv. úpadkové delikty obsažené v ustanoveních § 222 až § 227 TZ) a zvláštní zájmy majetkové povahy (např. ustanovení § 207 TZ).²⁰² Trestné činy obsažené v hlavě V TZ pak lze podle vymezení jejich objektivní stránky rozlišovat na obohacovací trestné činy (zejména krádež podle § 205 TZ, zpronevěra podle § 206 TZ a podvod podle § 209 TZ), poškozovací trestné činy (např. poškození cizí věci podle § 228 TZ, zneužívání vlastnictví podle § 229 TZ či již zmíněné úpadkové delikty),²⁰³ neoprávněné užívání (např. neoprávněné užívání cizí věci podle § 207 TZ) a trestné činy postihující legalizaci výnosů z trestné činnosti (ustanovení § 216 až § 217a TZ).²⁰⁴

Do majetkové kriminality v širším smyslu můžeme nicméně řadit i některé trestné činy, které jsou upraveny mimo hlavu V TZ. Zejména jde o trestný čin loupeže podle § 173 TZ nebo vydírání podle § 175 TZ, které jsou zařazeny ve hlavě II, díl 1, Trestné činy proti svobodě. Další jednotlivé trestné činy, které nějakým způsobem chrání majetkové zájmy, nalezneme například v hlavě VI, Trestné činy hospodářské, v hlavě VII, Trestné činy obecně nebezpečné, či třeba v hlavě VIII, Trestné činy proti životnímu prostředí.²⁰⁵

Na tomto místě je vhodné z celé množiny majetkové kriminality obecně přiblížit současnou právní úpravu trestného činu krádeže podle § 205 TZ, a to zejména pro jeho značnou souvislost s tématem sekundární drogové kriminality, stejně jako i pro jeho značné zastoupení v celkové registrované majetkové kriminalitě. Jak již bylo uvedeno výše, trestný čin krádeže podle § 205 TZ je typickým příkladem obohacovacího trestného činu. Podle Šámala je objektem tohoto trestného činu „*především vlastnictví věci, dále i držba věci, ale i jen faktické držení věci ve smyslu disponování s ní*“.²⁰⁶ Objektivní stránka tohoto trestného činu je ovlivňována skutečností, že ustanovení § 205 TZ obsahuje dvě samostatné základní skutkové podstaty. První základní skutkovou podstatu naplní ten, kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a zároveň naplní alespoň jednu z podmínek uvedených v § 205 odst. 1 písm. a) až e) TZ (tj. způsobí na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou,

²⁰¹ŠÁMAL, Pavel. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2023. Velké komentáře. Str. 2535.

²⁰²Ibid., str. 2537.

²⁰³KRUPÍČKA, Jiří. In: ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ, Oto, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, VANDUCHOVÁ, Marie a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Str. 655.

²⁰⁴Ibid., str. 656.

²⁰⁵ZOUBKOVÁ, Ivana. In: GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 316.

²⁰⁶ŠÁMAL, Pavel. In: ŠÁMAL, Pavel a kol., 2023, op. cit., str. 2540.

spáchá čin vloupáním, bezprostředně po činu se pokusí uchovat si věc násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí, čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě nebo při sobě, nebo čin spáchá na území, na němž je či byla provedena evakuace osob), přičemž pachatel může být potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci. Druhá samostatná skutková podstata je pak upravena ustanovením § 205 odst. 2 TZ, tj. pachatel si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a zároveň byl pachatel za takový čin v posledních třech letech odsouzen či potrestán. Potrestán pak může být odnětím svobody na šest měsíců až tři léta. Jde tedy o přísnější postih krádeže, které se dopustil recidivující pachatel.²⁰⁷ Ustanovení § 205 odst. 3, 4 a 5 TZ obsahují kvalifikované skutkové podstaty krádeže. Konečně ustanovení § 205 odst. 6 TZ stanovuje trestnost přípravy tohoto trestného činu. Předmětem krádeže je pak cizí věc, a to jakákoliv hmotná či nehmotná movitá věc, případně též soubor věcí.²⁰⁸ Z hlediska subjektivní stránky je u trestného činu krádeže vyžadováno zavinění ve formě úmyslu. Pachatelem krádeže může být fyzická i právnická osoba.²⁰⁹

Majetková kriminalita dlouhodobě představuje nejčastěji páchaný druh trestné činnosti, jak uvádí Zoubková: „*Majetkové trestné činy trvale tvoří nejpočetnější druh kriminality registrované v kriminální statistice jak v absolutních číslech, tak v podílu na celkové kriminalitě. Lze tedy říci, že vývoj majetkových trestných činů do značné míry předurčuje vývoj celkové kriminality.*“²¹⁰ Dominanci majetkové kriminality potvrzují i aktuální statistická data. V roce 2023 bylo registrováno celkem 100 300 majetkových trestných činů, což představovalo 55,2 % celkové registrované kriminality. Největší podíl na majetkové kriminalitě, celkem 66 %, představovaly tradičně krádeže. Objasněno bylo 28,2 % zaznamenané majetkové kriminality, což je výrazně pod průměrem objasněnosti celkové registrované kriminality ve stejném roce (45,8 %). Z této objasněné majetkové kriminality pak bylo 74,4 % trestných činů spácháno opakovaně trestanými osobami.²¹¹ Oproti roku 2022, kdy bylo registrováno 100 183 majetkových trestných činů a jejich podíl na celkové kriminalitě činil necelých 55 %, tak můžeme pozorovat pouze minimální změnu. Mírně se též zvýšila objasněnost majetkové kriminality, která v roce 2022 dosáhla 26,6 %.²¹²

²⁰⁷KRUPÍČKA, Jiří. In: ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ, Oto, GRÍVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, VANDUCHOVÁ, Marie a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Str. 660.

²⁰⁸Ibid., str. 660.

²⁰⁹Ibid., str. 669.

²¹⁰ZOUBKOVÁ, Ivana. In: GRÍVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 315.

²¹¹POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistické přehledy kriminality za rok 2023*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2023.aspx>. [cit. 12-01-2024].

²¹²POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistické přehledy kriminality za rok 2022*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2022.aspx>. [cit. 29-10-2023].

Pro účely následného popisu majetkové kriminality jakožto sekundární drogové kriminality je využita výše uvedená koncepce sekundární drogové kriminality podle Roubalové a kol. a majetková kriminalita popsána ve smyslu jednotlivých kategorií sekundární drogové kriminality.

První kategorie zahrnuje trestné činy, u nichž je vliv návykové látky znakem skutkové podstaty a jež byly pachatelem spáchány pod vlivem OPL. Do této kategorie se tedy řadí trestné činy ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 TZ, opilství podle § 360 TZ, vyhýbání se výkonu služby podle § 384 TZ, vyhýbání se výkonu služby z nedbalosti podle § 385 TZ a vyhýbání se výkonu strážní, dozorčí nebo jiné služby podle § 388 TZ.²¹³ Vzhledem k tomu, že u žádného z majetkových trestných činů není vliv návykové látky znakem skutkové podstaty, majetková kriminalita v rámci této kategorie přirozeně nefiguruje.

Druhá kategorie představuje trestné činy, u nichž bylo hlavním motivem pachatele, vedoucím k jejich spáchání, získání prostředků na nákup OPL pro vlastní potřebu nebo pořízení samotné OPL pro vlastní potřebu od jiné osoby. Jde tedy o tzv. „opatrovací“ či „obstarávací“ kriminalitu, případně též ve smyslu klasifikace EMCDDA o ekonomicky motivovanou trestnou činnost. Tuto kategorii vedle násilné trestné činnosti tvoří právě zejména majetková trestná činnost, přičemž se může jednat o majetkovou trestnou činnost páchanou za účelem získání finančních prostředků k nákupu drog, majetkovou trestnou činnost, jejímž bezprostředním ziskem je samotná droga (tj. krádež samotné drogy), či v neposlední řadě majetkovou činnost páchanou ve formě protislužby za přislíbenou drogu.²¹⁴ Již Goldstein, byť se v citované práci soustředí především na vztah násilné trestné činnosti a drog, konstatoval, že ekonomicky motivovaní pachatelé primárně páchají nenásilnou majetkovou trestnou činnost.²¹⁵ Některé pozdější zahraniční výzkumy pak také potvrzují výrazné zastoupení uživatelů drog mezi pachateli majetkové kriminality. Z těchto výzkumů tak například vyplývá, že u osob užívající drogy je ve srovnání s neuživateli drog čtyřikrát až šestkrát vyšší pravděpodobnost páchání krádeží v obchodech.²¹⁶ Souvislost této trestné činnosti s ekonomicky motivovanou kriminalitou pak naznačuje jiný výzkum, který uvádí, že u krádeží v obchodech lze pachatelovu motivaci opatřit si drogu pozorovat častěji než u většiny

²¹³ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 50.

²¹⁴Ibid., str. 50.

²¹⁵GOLDSTEIN, Paul J. *The drugs/violence nexus: A tripartite conceptual framework*. Online. Journal of drug issues. Tallahassee: SAGE Publications. 1985, vol. 15, no. 4, str. 496 [cit. 31-10-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/002204268501500406> [paywall].

²¹⁶BENNETT, Trevor, HOLLOWAY, Katy, FARRINGTON, David. *The statistical association between drug misuse and crime: A meta-analysis*. Online. Aggression and Violent Behavior. 2008, vol. 13, no. 2, str. 114 [cit. 31-10-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.02.001>

jiných trestných činů souvisejících s drogami.²¹⁷ Majetkovou kriminalitu páchanou za účelem obstarání drog lze v kontextu ČR podložit například závěry z již výše zmiňované dotazníkové studie mezi vězni ve VTOS, ze které vyplynulo, že se 32 % odsouzených někdy v minulosti dopustilo krádeže, jiného trestného činu či přestupku za účelem získání prostředků na drogy.²¹⁸ Potřeba získat finanční prostředky na pořízení drogy pak také byla často uváděnou motivací u recidivistů páchajících majetkovou trestnou činností.²¹⁹

Ačkoliv tedy různé zdroje potvrzují, že páchaní majetkové kriminality v souvislosti s drogami má často právě ekonomický motiv, problematika stále zůstává kvantifikace tohoto jevu. Je tedy třeba vycházet z již výše zmiňovaných odhadů ekonomicky motivované sekundární kriminality. Poslední takový odhad byl realizován v roce 2022 za předešlý rok. Je odhadováno, že z celkového počtu 72 500 objasněných trestných činů v roce 2021 bylo 9,9 % trestných činů spácháno uživateli drog. Nejvyšší zastoupení pachatelů-uživateli drog bylo odhadováno u krádeží jízdních kol.²²⁰ Bohužel však nejsou dostupná bližší data z posledního retrospektivního odhadu z roku 2022 a tak je pro účely této práce třeba vycházet též z předcházejícího odhadu, který se vztahuje k roku 2019. Data k vybrané majetkové kriminalitě z odhadu za rok 2019 jsou zpracovány do tabulky 2 uvedené níže.

Z těchto dat je patrné, že nejvyšší odhadovaný podíl trestných činů spáchaných uživateli drog za účelem získání finančních prostředků na pořízení drog byl u trestného činu krádeže a neoprávněného užívání cizí věci podle § 205 a § 207 TZ, kterýžto činil 40,1 %. U objasněných trestných činů pak byl nejvyšší podíl odhadován u trestného činu podvodu podle § 209 TZ, a to celkem 48,5 %.²²¹ Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že majetková kriminalita představuje dominantní část kriminality páchané za účelem získání finančních prostředků na pořízení drog, stejně jako i to, že z celé majetkové kriminality páchané v souvislosti s drogami jde významná část na vrub právě této kategorii trestné činnosti.

²¹⁷BENNETT, Trevor, HOLLOWAY, Katy. *The Causal Connection Between Drug Misuse and Crime*. Online. The British Journal of Criminology. 2009, vol. 49, no. 4, str. 522 [cit. 31-10-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/bjc/azp014>

²¹⁸NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. Str. 105 [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>

²¹⁹MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 50 [cit. 31-10-2023]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html

²²⁰NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI, 2023, op. cit., str. 105.

²²¹NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2021*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. Str. 146 [cit. 31-10-2023]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceskerepublice-2021/>

Tabulka 2: Odhad ekonomicky motivované majetkové kriminality za rok 2019

Trestný čin	Zjištěné trestné činy			Objasněné trestné činy		
	Celkem	Spácháno uživateli	Podíl (%)	Celkem	Spácháno uživateli	Podíl (%)
Krádež	54 279	16 890	31,1	15 953	4 160	26,1
Krádež a neoprávněné užívání cizí věci	8 651	3 470	40,1	2 339	860	36,8
Krádež a porušování domovní svobody	18 787	5 810	30,9	4 053	1 290	31,8
Zpronevěra	1 416	160	11,3	827	220	26,6
Podvod	2 623	430	16,4	1 463	710	48,5

Zdroj: Vlastní zpracování z NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2021*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. Str. 146 [cit. 31 10-2023]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2021/>

Třetí kategorie sekundární drogové kriminality zahrnuje trestné činy spáchané v důsledku pachatelovy intoxikace OPL, jeho abstinčního syndromu nebo změn jeho organismu, které souvisejí s aktuálním užíváním OPL. Ve smyslu klasifikace podle EMCDDA by šlo o psychofarmakologicky podmíněnou trestnou činnost, která je však koncipována širěji. Jak sama autorka k dané kategorii uvádí, je třeba do ní zahrnovat nejen trestné činy spáchané vlivem intoxikace, ale i trestné činy spáchané vlivem pachatelova abstinčního syndromu či změn na jeho organismu plynoucích z užívání drog (např. toxická psychóza).²²² Data o počtu majetkové kriminality spáchané pod vlivem drog jsou dostupná ze statistik kriminality PČR. Z údajů za rok 2023 tak víme, že z celkem objasněné majetkové kriminality bylo 1,2 % spácháno osobami pod vlivem drog. Celkem šlo o 352 objasněných trestných činů, z toho 176 představovaly krádeže

²²²ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 51.

prosté, 79 krádeže vloupáním a 97 trestných činů ostatní majetkové kriminality.²²³ Lze se však domnívat, že tyto údaje neodrážejí zcela věrně realitu. Úskalí zde zejména představuje obtížnost prokázání pachatelovy intoxikace v době spáchání trestného činu.²²⁴ K nízkému procentuálnímu zastoupení intoxikovaných pachatelů u trestného činu krádeže Zoubková uvádí: „*Tento údaj zřejmě neodpovídá realitě, naopak lze předpokládat, že většina neobjasněných krádeží je páchaná osobami závislými na návykových látkách, které si na ně opatřují finanční prostředky především krádežemi.*“²²⁵ V případě majetkové trestné činnosti páchané v souvislosti s abstinčním syndromem či v souvislosti se změnami na pachatelově organismu v důsledku užívání drog nelze vycházet z žádných dostupných zdrojů informací. Lze se však domnívat, že zejména v případě vlivu abstinčního syndromu půjde o majetkovou trestnou činnost páchanou za účelem obstarání drogy, a tak tato trestná činnost může potenciálně spadat i do předchozí kategorie „obstarávací“ kriminality.

Čtvrtá kategorie zahrnuje trestné činy, jejichž hlavní příčinou bylo užívání OPL osobou odlišnou od pachatele i oběti. Vztah této trestné činnosti k užívání drog je v tomto případě zprostředkován třetí osobou. V úvahu může připadat páchaní majetkové kriminality za účelem získání finančních prostředků na nákup drogy ve prospěch jiné osoby. V úvahu připadá například situace, kdy pachatel spáchá krádež ve prospěch svého drogově závislého partnera. Takovouto trestnou činnost, byť se ve své podstatě také jedná o „obstarávací“ kriminalitu, nelze zahrnovat pod výše uvedenou druhou kategorii. Roubalová k této kategorii uvádí: „*Záměrem bylo zachytit další možné souvislosti, které přicházejí v úvahu ve vztahu užívání OPL a trestné činnosti.*“²²⁶ Majetkovou kriminalitu páchanou v intencích této kategorie však není možné z dostupných zdrojů kvantifikovat.

Pátá kategorie pojednává o trestných činech spáchaných v rámci zajišťování fungování drogového trhu. Jde tedy o trestnou činnost, kterou Goldstein a EMCDDA nazývají systémovou kriminalitou. S tímto typem trestné činnosti se nejčastěji dává do souvislosti násilná trestná činnost mezi osobami působícími na drogovém trhu či některé trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných (např. úplatkářství). Z hlediska majetkové kriminality připadá v úvahu zejména trestná

²²³POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistické přehledy kriminality za rok 2023*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2023.aspx>. [cit. 12-01-2024].

²²⁴NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. Str. 350.

²²⁵ZOUBKOVÁ, Ivana. In: GRÍVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Str. 320.

²²⁶ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 51.

činnost spočívající v legalizaci výnosů z trestné činnosti související s obchodem drogami.²²⁷ Podstatou tohoto jednání je transformace finančních prostředků získaných trestnou činností související s drogami na legální finanční prostředky. Legalizace výnosů z trestné činnosti, která je spojena s drogami, tzv. praní špinavých peněz, představuje celosvětově významnou problematiku organizovaného zločinu a souvisí se značnými zisky organizovaného zločinu plynoucími právě z těchto aktivit. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu k tomu uvádí: „*Největší příjem z nadnárodního organizovaného zločinu pochází z nezákonných drog, což představuje přibližně 20 % (17-25 %) veškerých výnosů z trestné činnosti, asi polovinu výnosů z nadnárodního organizovaného zločinu a 0,6-0,9 % světového HDP.*“²²⁸ V prostředí ČR pak patří drogová kriminalita a praní špinavých peněz mezi nejčastější aktivity skupin organizovaného zločinu.²²⁹ Mimo legalizaci výnosů z trestné činnosti by ale bylo možné do trestné činnosti páchané v rámci zajišťování fungování drogového trhu zahrnout též krádeže páchané za účelem získání prekursoru či léčivého přípravku obsahujícího prekursor pro následnou výrobu drogy, např. krádeže léčiv obsahujících efedrin či pseudoefedrin v lékárnách pro výrobu pervitinu. Takovéto jednání nicméně lze za určitých podmínek posoudit jako účastenství ve formě pomoci k trestnému činu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 TZ²³⁰, a tedy by šlo takovouto trestnou činností zařadit zároveň do primární drogové kriminality.

Poslední, **šestá kategorie** zahrnuje trestné činy spáchané na uživatelích v důsledku jejich vyšší zranitelnosti způsobené užíváním OPL. Jak již bylo výše zmíněno, klasifikace podle EMCDDA považuje tuto trestnou činnost za součást psychofarmakologicky podmíněné trestné činnosti. Základní tezí tohoto druhu trestné činnosti je zvýšená viktimita způsobená užíváním drog na straně oběti. V praxi tedy může jít o sníženou obezřetnost oběti vlivem akutní intoxikace či o celkové oslabení intelektových schopností oběti v důsledku chronického užívání drog, což může činit danou osobu náchylnější k tomu, stát se obětí určité trestné činnosti. Vedle násilné a mravnostní kriminality v této souvislosti přichází v úvahu také majetková kriminalita.²³¹ To potvrzuje i studie zabývající se viktimitou drogově závislých osob ve vybraných evropských

²²⁷ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 52.

²²⁸ÚŘAD OSN PRO DROGY A KRIMINALITU. *Odhad nezákonných finančních toků plynoucích z obchodu s drogami a jiného nadnárodního organizovaného zločinu*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013. Str. 6 [cit. 04-11-2023]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_pram.html

²²⁹SCHEINOST, Miroslav a kol. *Trendy vývoje organizovaného zločinu a jeho vybraných forem*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2018. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 26 [cit. 04-11-2023]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html

²³⁰Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 9. 2022, sp. zn. Tpjn 301/2018, (č. 3/2022 Sb. rozh. tr.)

²³¹ROUBALOVÁ, Michaela a kol., 2019, op. cit., str. 52.

zemích, která prokázala, že drogově závislí jsou častěji obětí trestného činu oproti celospolečenskému průměru. Nejčastěji pak drogově závislí uváděli zkušenost právě s majetkovou kriminalitou.²³² Jako zvlášť zranitelnou skupinou se pak jeví být drogově závislé ženy.²³³ Z dostupných statistických dat každopádně nelze majetkovou trestnou činnost páchanou na uživatelích drog v ČR vyčíslit a dostupné bohužel nejsou ani odhady tohoto jevu. Lze se však domnívat, že pro tento typ trestné činnosti bude typická značná míra latence.

²³²STEVENS, Alex et al. *The victimization of dependent drug users*. Online. *European Journal of Criminology*. 2007, vol. 4, no. 4, str. 392 [cit. 04-11-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1477370807080719>

²³³Ibid., str. 393.

5 Kriminální recidiva

V závěrečná kapitole se věnuji jevu kriminální recidivy. Tento jev je nejprve přiblížen obecně a dále pak v souvislosti s majetkovou kriminalitou a užíváním drog. Poslední část pojednává o tom, jaké intervence jsou za účelem snížení míry recidivy v ČR v současnosti užívány a jak se jeví jejich efektivita.

5.1 Obecně ke kriminální recidivě

Pojem recidiva v nejširším možném významu označuje jev, kdy se opakuje něco, co předtím již pominulo. Tento pojem je tak užíván například i v medicíně (např. recidiva určitého onemocnění), potažmo má svůj význam i v adiktologii.²³⁴ V případě kriminální recidivy pak odborná literatura rozlišuje tři možná pojetí tohoto jevu. Jednak jde o trestněprávní vymezení, podle kterého recidiva označuje případy, kdy se pachatel, který byl již dříve pro jiný trestný čin pravomocně odsouzen, dopustí nového trestného činu. Miříčka v souvislosti s trestněprávním vymezením recidivy ještě rozlišoval recidivu v užším smyslu, tj. opětovné spáchání jakéhokoliv trestného činu, a v užším smyslu jako opětovné spáchání stejného či obdobného trestného činu.²³⁵ V této souvislosti je pak také vhodné zmínit tzv. nepravou recidivu, kdy se pachatel dopustí nového trestného činu poté, co již byl pro předchozí trestný čin vyhlášen odsuzující rozsudek, avšak tento ještě nenabyl právní moci.²³⁶ V dalším pojetí, tzv. kriminalisticko-statistickém, se recidivou označuje opětovné trestní stíhání a odsouzení pachatelů k trestu. Významnou součástí tohoto pojetí je pak také tzv. penologická recidiva, tj. situace, kdy daná osoba nejméně podruhé vykonává trest nepodmíněného odnětí svobody. Konečně třetím pojetím je recidiva ve významu kriminologickém, kdy je takto chápáno opětovné spáchání trestného činu nehledě na to, jestli byl pachatel za předchozí trestný čin vůbec stíhán či odsouzen.²³⁷ V tomto pojetí však nemusí jít pouze o opakování kriminálního jednání, nýbrž i jiného asociálního jednání či pokračování v kriminální kariéře.²³⁸ V praxi je pak recidiva nejčastěji definována v pojetí kriminalisticko-statistickém a trestněprávním.²³⁹ Z výše uvedeného je patrné, že kriminální recidivu lze chápat v rozdílně

²³⁴KUDA, Aleš. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). Str. 226.

²³⁵MIRIČKA, August. *Trestní právo hmotné*. Online. Praha: Všehrd, 1920. Str. 74 [cit. 05-11-2023]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:b0f3e0a0-220f-11e1-bb16-005056827e52?page=uuid:ba430e10-f31d-4309-9eab-1847da90d6ce>

²³⁶HERCZEG, Jiří. In: ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ, Oto, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, VANDUCHOVÁ, Marie a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Str. 275.

²³⁷NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. Str. 118.

²³⁸MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 10 [cit. 05-11-2023]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html

²³⁹Ibid., str. 12.

širokých vymezeních, tj. od úzce vymezené penologické recidivy až po poměrně všeobjímající kriminologickou recidivu.

V souvislosti s kriminální recidivou je pak třeba také zmínit pojem kriminální kariéra, který označuje jakousi časovou posloupnost trestných činů spáchaných jedním pachatelem. Podle Marešové však nelze pojem kriminální kariéry vnímat jako synonymum pro kriminální recidivu.²⁴⁰

Zjišťování příčin kriminální recidivy úzce souvisí se snahami o její predikci, která je častým předmětem zájmu odborné literatury. V této souvislosti se hovoří o tzv. prediktorech, které vycházejí ze vztahu určitých charakteristik k dalšímu páčání trestné činnosti. Jako čtyři nejvýznamnější prediktory kriminálního chování byly identifikovány antisociální kognice, antisociální vztahy, historie antisociálního chování a antisociální osobnost. Antisociální kognice vedou k ospravedlňování pachatelova kriminálního jednání, typické je popírání viny a způsobených následků či třeba odmítání odpovědnosti za spáchaný trestný čin. Antisociálními vztahy se pak myslí pachatelovy sociální vazby na členy rodiny, vrstevníky či další osoby v jeho okolí. Negativní vliv těchto vztahů na pachatele se podílí na vytváření a udržování jeho antisociálních postojů. Historie antisociálního chování odkazuje na vzájemný vztah trestní minulosti a recidivy. Významný faktor ovlivňující pravděpodobnost budoucí recidivy představuje věk, ve kterém pachatel s kriminálním chováním započne. Jiříčka k tomu uvádí: „*Obecně platí, že pachatelé, kteří začnou trestnou dříve a ,spadnou‘ do justičního systému v mladém věku, mají větší pravděpodobnost ke spáchání dalších násilných trestných činů.*“²⁴¹

Posledním významným prediktorem je antisociální neboli psychopatická osobnost. Antisociální osobnost pachatele tvoří určité negativní vlastnosti, které významným způsobem ovlivňují pachatelovo chování k okolí. Mezi takovéto vlastnosti spojené s antisociální osobností se může řadit bezohlednost, absence pocitů lítosti vůči jiným lidem, velikášství apod.²⁴² Rizikovým faktorem ovlivňujícím obecnou recidivu je také užívání návykových látek. Konkrétně je pak z užívání návykových látek obecně nejrizikovějším faktorem užívání alkoholu i drog následované užíváním pouze samotných drog. Poměrně významným prediktorem souvisejícím s návykovými látkami je také užívání návykových látek rodiči pachatele.²⁴³

²⁴⁰MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 8 [cit. 05-11-2023]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html

²⁴¹JIŘÍČKA, Václav. In: DRÁPAL, Jakub, JIŘÍČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 244.

²⁴²Ibid., str. 245.

²⁴³DOWDEN, Craig, BROWN, S. L. *The role of substance abuse factors in predicting recidivism: A Meta-analysis*. Online. Psychology, Crime & Law. 2002, vol. 8, no. 3, str. 258 [cit. 05-11-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10683160208401818>

Z pohledu míry obecné kriminální recidivy v ČR je třeba mít na paměti, že napříč dostupnými zdroji je často pracováno s odlišným pojetím recidivy. Jedním ze zdrojů informací o míře recidivy jsou dostupné statistiky PČR o počtu stíhaných a vyšetřovaných osob. Z údajů za rok 2015 tak vyplývá, že z celkového počtu 101 883 stíhaných osob představovali recidivisté 53 015 osob, podíl recidivistů na celkovém počtu stíhaných osob tak činil 52 %.²⁴⁴ Informace za pozdější léta bohužel nejsou vlivem změny metodiky evidence dat (od roku 2016 mohou být osoby započítány duplicitně u více položek takticko-statistické klasifikace) porovnatelné s daty do roku 2015. Z posledních dostupných dat za rok 2020 vyplývá, že z celkového počtu 75 405 stíhaných osob bylo 30 070 recidivistů, což představuje bezmála 40% podíl recidivistů na celkovém počtu stíhaných osob.²⁴⁵ Dlouhodobě nejvyšší podíl je pozorovatelný u majetkové kriminality, přičemž recidivisté dlouhodobě představují více než polovinu stíhaných osob za tento druh trestné činnosti.²⁴⁶ Recidivě majetkové kriminality je podrobněji věnována pozornost níže. Statistiky kriminality nám také poskytují informace o tom, kolika objasněných trestných činů se dopustily osoby opakovaně trestané. Z celkového počtu 82 992 objasněných trestných činů v roce 2023 jich bylo 43 758 spácháno opakovaně trestanými osobami, což představuje podíl 52,7 %.

Statistické výkazy Ministerstva spravedlnosti sledují tzv. soudem označené recidivisty. Jde o případy, kdy při ukládání trestu odsouzenému soud zohlednil jeho dřívější trestnou činnost, neboť podle § 42 písm. q) TZ je předchozí odsouzení za trestný čin přitěžující okolností. Zmíněné ustanovení však dává soudu také možnost k recidivě pachatele za určitých podmínek nepřihlížet. Z poslední dostupné statistické ročenky vyplývá, že v roce 2019 z 55 594 celkem odsouzených osob bylo 2 723 odsouzených označeno soudem za recidivistu, tj. 4,9 %. Necelé polovině těchto osob pak byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody.²⁴⁷

Statistiky Vězeňské služby ČR představují zdroj informací o penologické recidivě. V roce 2022 bylo celkem 66,1 % odsouzených již alespoň jednou předtím ve VTOS. Zhruba pětinu odsouzených pak představovaly osoby, které byly ve výkonu trestu více než třikrát.²⁴⁸ Míra penologické recidivy se dlouhodobě pohybuje nad 60 %. Naposledy pod touto úrovní byla

²⁴⁴ROZUM, Jan a kol. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 34.

²⁴⁵POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Stíhané osoby v období 2016-2020*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/stihane-osoby-v-obdobi-2016-2020.aspx>. [cit. 05-11-2023].

²⁴⁶ROZUM, Jan a kol. 2016, op. cit., str. 38.

²⁴⁷MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI ČR. *Statistická ročenka kriminality rok 2019*. Online. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2020. Str. 597 [cit. 05-11-2023]. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

²⁴⁸VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022*. Online. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2023. Str. 121 [cit. 06-11-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

zaznamenána v roce 1997, kdy míra penologické recidivy činila 57 %. V letech 2006 až 2010 nicméně nebyly údaje o recidivě ve statistických ročenkách VS ČR obsaženy.

Je však třeba si uvědomit, že výše uvedené příklady míry recidivy přirozeně vychází ze statistik o počtu stíhaných osob, registrovaných a objasněných trestných činů, soudem odsouzených pachatelů či vězeňských statistik o odsouzených ve výkonu trestu. Míra recidivy vycházející z těchto zdrojů se tak vždy týká pouze oficiálně zjištěné trestné činnosti. Ke komplexnějšímu zkoumání recidivy je třeba se zaměřit i na latentní trestnou činnost. Zdrojem informací o této trestné činnosti jsou zejména dotazníkové kriminologické studie. Z významné zahraniční studie tohoto typu tak například vyplynulo, že „každý *self-reporting* pachatel spáchal v průměru zhruba 28 *self-reported* trestných činů (...) zatímco každý odsouzený pachatel byl v průměru odsouzen jen o málo více než dvakrát“.²⁴⁹

Z výše uvedeného je zřejmé, že míra recidivy, zejména pak v penologickém pojetí, je dlouhodobě vysoká. Tato skutečnost se tak přirozeně projevuje též na trestní politice státu. Musil tento pojem definuje: „*Trestní politika, jako součást obecné politiky, formuluje cíle a prostředky společenské kontroly kriminality pomocí trestního práva.*“²⁵⁰ Jedním ze základních cílů trestní politiky je účinné působení na odsouzené pachatele, aby nadále nepokračovali v kriminální kariéře. Míra recidivy je pak jakýmsi základním kritériem účinnosti této politiky.²⁵¹ Základními prameny trestní politiky je Ústava, LZPS, platné zákony a jiné právní předpisy a s nimi spojená opatření orgánů výkonné moci. Zejména tato opatření obsahují poměrně konkrétní cíle a úkoly, kterých má být v dané oblasti trestní politiky dosaženo. Jde o různé, vládními usneseními schvalované koncepční a organizační dokumenty, které upírají svou pozornost mimo jiné právě na problematiku recidivy. Již v předchozích kapitolách zmiňovaná Koncepce vězeňství do roku 2025 ve svém globálním cíli kupříkladu zmiňuje: „*Plnit úkol nápravy odsouzených osob na základě individuálních postupů za účelem předcházení recidivě kriminálního chování a izolace opakovaně recidivujících pachatelů nejzávažnější násilné trestné činnosti od společnosti s cílem zajistit bezpečí občanů.*“²⁵² Snahy o snížení recidivy dále zahrnuje i do výčtu strategických cílů na dané období: „*Snížit recidivu*

²⁴⁹FARRINGTON, David P. a kol. *Kriminální kariéry do věku 50 let a životní úspěšnost do věku 48 let*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. Str. 40 [cit. 06-11-2023]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_pram.html

²⁵⁰MUSIL, Jan. Úloha trestní politiky při reformě trestního práva. *Trestní právo*. 1998, roč. 2, č. 1, str. 3.

²⁵¹ROZUM, Jan a kol. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 31.

²⁵²MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Online. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016. Str. 3 [cit. 07-11-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

trestné činnosti pomocí účinné práce s odsouzenými a propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody a vytváření prostředí k jejich úspěšné reintegraci do společnosti.“²⁵³

Dalším významným dokumentem je Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022 až 2027. Tato strategie jako jeden ze sedmi základních strategických cílů uvádí, že Česká republika „se zaměřuje na boj proti recidivě, na včasnou a koordinovanou resocializaci pachatelů a podporuje práci s násilnou osobou“.²⁵⁴ V neposlední řadě pak lze uvést též Konceptci rozvoje probace a mediace do roku 2025, která na první místo klade strategický cíl odklonu pachatele od kriminální kariéry.²⁵⁵ Na uvedených příkladech tak lze demonstrovat, že recidiva představuje problematiku vážnou a aktuální, na kterou se stát prostřednictvím své trestní politiky snaží reagovat.

5.2 Recidiva majetkové kriminality (související s drogami)

Snaha o přiblížení problematiky recidivy majetkové kriminality související s drogami naráží na nedostatek zdrojů, které by se přímo takto úzce vymezenému jevu v ČR věnovaly. Lze však vycházet z dílčích, leckdy již výše zmíněných skutečností. Nahlédneme-li pak na ně ve vzájemné souvislosti, jsou schopny nám o této specifické problematice podat určitý obraz.

Majetková kriminalita se dlouhodobě vyznačuje vyšší mírou recidivujících pachatelů ve srovnání s celkovou kriminalitou. Podíl opakovaně trestaných osob na celkovém počtu stíhaných a vyšetřovaných osob pro majetkovou kriminalitu v roce 2020 činil 56,3 % oproti 40 % v případě podílu recidivistů na celkové kriminalitě.²⁵⁶ Rovněž v případě objasněných majetkových trestných činů za rok 2023 byl podíl recidivistů celkem 74,4 % oproti zhruba 53 % v případě celkem objasněné kriminality.²⁵⁷ Pro recidivisty majetkové trestné činnosti je také typická tzv. speciální recidiva. Jde o druh recidivy, kdy se pachatel opětovně dopouští téhož trestného činu. Odborná

²⁵³MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Online. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016. Str. 7 [cit. 07-11-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

²⁵⁴MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022-2027*. Online. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2022. Str. 11 [cit. 07-11-2023]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/strategie-prevence-kriminality-v-ceske-republice-na-leta-2022-az-2027.aspx>

²⁵⁵MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025*. Online. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2017. Str. 4 [cit. 07-11-2023]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/koncepce-rozvoje-probace-a-mediace>

²⁵⁶POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Stíhané osoby v období 2016-2020*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/stihane-osoby-v-obdobi-2016-2020.aspx>. [cit. 07-11-2023].

²⁵⁷POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistické přehledy kriminality za rok 2023*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2023.aspx>. [cit. 12-01-2024].

literatura uvádí, že se zhruba 60 % osob odsouzených za krádež dopustilo ve sledovaném období opět krádeže.²⁵⁸

Přihlédneme-li v této souvislosti opět k aktuálním vězeňským statistikám, můžeme si povšimnout tří podstatných skutečností. Jednak, jak už bylo zmíněno, byla míra penologické recidivy k závěru roku 2022 celkem 66,1 %²⁵⁹, přičemž je nutno brát v potaz, že jde pouze o osoby, které již byly předtím alespoň jednou ve výkonu trestu. Tento údaj tak nezahrnuje odsouzené, kteří by byli považováni za recidivisty například v trestněprávním pojetí. Proto recidivistů v širším pojetí mohlo být ve stejném období ve VTOS významně více. Dále si můžeme povšimnout četnosti vybraných trestných činů k závěru roku 2022, přičemž statistika eviduje trestné činy samostatně i v souběhu s jiným trestným činem v aktuálně vykonávaném VTOS.

Tabulka 3: Četnost vybraných majetkových trestných činů k 31. 12. 2022

Trestný čin	Muži	Ženy	Celkem
Krádež	6 721	654	7 375
Podvod	994	139	1 133
Úvěrový podvod	291	44	335
Zpronevěra	252	33	285
Celkem	8 258	870	9 128

Zdroj: Vlastní zpracování z VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022*. Online. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2023. Str. 125 [cit. 08-11-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

Pokud nebudeme brát v úvahu možnost, že by v konkrétních případech mohly být některé trestné činy spáchány v souběhu, pak lze celkový počet vybraných majetkových trestných činů považovat za celkový počet vězněných osob pro uvedené trestné činy. Vztáhneme-li pak počet trestných činů k počtu celkem vězněných odsouzených ke stejnému datu (tj. 17 498 odsouzených), vychází, že připadá zhruba 0,52 majetkových trestných činů na jednoho odsouzeného. Jinými slovy je tedy zhruba 52 % odsouzených vězněno za výše uvedenou majetkovou trestnou činnost.

²⁵⁸SCHEINOST, Miroslav a kol. *Trestní sankce-jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 31.

²⁵⁹VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022*. Online. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2023. Str. 121 [cit. 08-11-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

Třetí významnou skutečností vyplývající z vězeňské statistiky je údaj o počtu drogově závislých. Vězeňská služba ČR v roce 2022 evidovala na základě provedených vyšetření a ošetření celkem 12 612 uživatelů drog mezi odsouzenými a obviněnými.²⁶⁰ Vzhledem k tomu, že tento údaj je celkovým součtem takto identifikovaných osob v průběhu celého kalendářního roku, je třeba pro účely následujícího odhadu vycházet z průměrných stavů vězněných osob v témže roce. Průměrný stav vězněných osob v průběhu roku 2022 činil, po zaokrouhlení na celé číslo, celkem 19 145 osob, z toho 17 714 odsouzených a 1 430 obviněných.²⁶¹ Podle vzájemného poměru odsouzených k obviněným se můžeme pokusit odhadnout, kolik uživatelů drog připadalo pouze na osoby ve VTOS. Podle tohoto vzájemného poměru tak lze odhadovat, že z celkového počtu 12 612 uživatelů drog připadalo 11 670 osob na osoby ve VTOS. To by představovalo zhruba 66 % z průměrného počtu odsouzených ve VTOS za rok 2022. Lze tak z výše uvedeného shrnout, že zhruba dvě třetiny vězněných představují recidivisté, více než polovina odsouzených je vězněna pro majetkovou trestnou činnost (nejčastěji krádež) a zhruba dvě třetiny odsouzených jsou uživatelé drog.

V předešlé kapitole zaznělo, že majetková trestná činnost představuje významnou část sekundární drogové kriminality jako celku. Majetková kriminalita je významná především ve spojitosti s „obstarávací“ kriminalitou jako jednou z kategorií sekundární drogové kriminality. V souvislosti s recidivou jsou zajímavé některé poznatky z dotazníkové studie realizované v devíti českých věznicích se 600 respondenty (z toho 400 mužů a 200 žen). Ze studie vyplynulo, že z celkového počtu mužů jich bylo 84 % již někdy trestáno (což lze považovat za recidivu v trestněprávním pojetí), přičemž v případě respondentů v Kuřimi a Rapoticích šlo o 100 %, resp. 97 %. Již dříve vězněno pak bylo 58 % mužů. Uživatelů drog mezi muži bylo 42,5 %, přičemž 43 % uživatelů drog uvedlo, že někdy kradlo pro obstarání si prostředků na drogy a 38 % se někdy za stejným účelem dopustilo podvodu. Z žen bylo 95 % již někdy trestáno a 56 % již dříve vězněno. Uživatelky drog představovaly 64 % respondentek, z nichž 55 % uvedlo, že někdy kradlo pro obstarání si prostředků na drogy a 38 % se někdy za stejným účelem dopustilo podvodu. Jako nejčastější motiv trestné činnosti odsouzení muži i ženy uváděli „pod vlivem drog“ (zhruba 38 až 45 %) a „mít peníze na drogy“ (zhruba 25–33 %).²⁶²

²⁶⁰VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022*.

Online. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2023. Str. 201 [cit. 08-11-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

²⁶¹Ibid., str. 75.

²⁶²MAREŠOVÁ, Alena. Drogově závislí v českých věznicích a pachatelé sekundární drogové kriminality mezi nimi. *Kriminalistika*. 2021, roč. 54, č. 2, str. 124-128.

V jiné významné studii autoři konstatovali, že mezi typické charakteristiky recidivisty majetkové kriminality patří zkušenost s drogami a častou motivací pro páchaní této trestné činnosti je potřeba obstarání si finančních prostředků zejména, nikoliv však výlučně, na drogy.²⁶³ Jak v této studii autoři uvádí, „(...) *majetková kriminalita již – na rozdíl od starších názorů – neplyne pouze (ani většinou) z neutěšených majetkových poměrů pachatelů. Pokud se však u těchto osob setkáváme s opravdovou nouzí, což se v našem výzkumu též vyskytlo, nejčastěji je vyvolána způsobem jejich života (nechtí pracovat, konzumací alkoholu a jiných návykových látek atd.)*“.²⁶⁴

Závěrem pak za připomenutí také stojí výsledky ze studie zabývající se hodnocením účinnosti terapeutických programů realizovaných na speciálních oddílech během VTOS (blíže viz podkapitola 3.1), která rovněž potvrzuje, že uživatelé drog byli častěji opětovně odsouzeni za majetkovou trestnou činnost a byla u nich patrná též vyšší míra recidivy.²⁶⁵

Ačkoliv není výčet poznatků týkajících se některých aspektů této problematiky ani zdaleka úplný, můžeme bezpochyby pozorovat určitou provázanost užívání drog, majetkové trestné činnosti a vyšší míry recidivy. Podíváme-li se tedy tyto poznatky ve vzájemné souvislosti, lze se domnívat, že recidivisté majetkové kriminality, kteří tuto trestnou činnost páchají v souvislosti s užíváním drog, mohou představovat nezanedbatelnou část celkového počtu odsouzených ve VTOS. Dalo by se tak uvažovat nad tím, že tuto množinu odsouzených tvoří lidé, které spojuje stejný druh páchané trestné činnosti, jakož i stejná či alespoň podobná motivace k jejímu páchaní. Jistě nelze předpokládat, že tato specifická skupina odsouzených představuje jakousi homogenní skupinu osob. Je však podle mého názoru pravděpodobné, že určitými intervencemi, které by cílily právě na tuto specifickou skupinu odsouzených, by bylo možné působit na významnou část pachatelů majetkové trestné činnosti a významnou část recidivistů *en bloc*.

5.3 Vybrané možnosti snižování míry recidivy

Jak bylo uvedeno již výše, míra recidivy představuje pro stát významnou zpětnou vazbu o účinnosti jeho trestní politiky. Snižování míry recidivy tak patří mezi stěžejní cíle trestní politiky státu, neboť nízká míra recidivy je obecně považována za důkaz efektivního trestání a nápravy pachatelů trestné činnosti. Tato závěrečná podkapitola blíže přiblíží, jaké jsou možnosti snižování míry recidivy. Na to, jaké jsou tyto možnosti, se podíváme skrze v současnosti užívané intervence.

²⁶³MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 166 [cit. 11-10-2023]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html

²⁶⁴Ibid., str. 167.

²⁶⁵ZEMAN, Petr a kol. *Uživatelé drog ve vězení: hodnocení účinnosti terapeutických programů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 100.

Intervenci je pro tyto účely třeba chápat jako jakýsi všeobjímající zastřešující pojem pro jakýkoliv zásah cílený na práci s pachateli trestné činnosti. Do takto široce chápaného pojmu intervence tak můžeme například řadit samotný trest odnětí svobody, standardizované programy zacházení, terapeutické programy na specializovaných oddílech apod. V souvislosti s řešeným tématem je pozornost zaměřena na vybrané intervence cílící na pachatele majetkové trestné činnosti, intervence zaměřené na drogově závislé a v neposlední řadě jsou také zmíněny intervence zaměřené na obecnou vězeňskou populaci a jejich vztah ke snižování recidivy.

5.3.1 Standardizované programy zacházení a terapeutické programy na specializovaných oddílech

Standardizované programy zacházení jsou obecně určeny k působení na určité odsouzené ve VTOS, na které je třeba z důvodu ochrany společnosti cíleně působit. Zároveň však nejde o odsouzené, kteří by byli vhodní k zařazení na specializované oddíly nebo jiná, např. zdravotnická či psychiatrická oddělení. Standardizované programy představují intervenci, která je svým obsahem vytvořena se zaměřením na specifický druh pachatelů trestné činnosti za účelem jejich úspěšné nápravy a reintegrace. Biedermanová a Petros k cíli standardizovaných programů uvádí: „*Základním cílem je aplikovat konkrétně zaměřené, strukturované, odzkoušené a moderní penitenciární programy pro vybrané cílové skupiny odsouzených a rizikové pachatele. V těchto programech je primárně kladen důraz na snížení rizika opakování trestného činu.*“²⁶⁶ Významnou vlastností standardizovaných programů je jejich přenositelnost mezi jednotlivými věznicemi, aniž by se musela měnit jejich koncepce či podmínky realizace. To umožňuje se zaměřit na specifickou skupinu odsouzených napříč celou vězeňskou populací bez ohledu na místo vykonávaného trestu odnětí svobody.²⁶⁷ Přehled vybraných aktuálně realizovaných standardizovaných programů v ČR obsahuje tabulka 4 níže.

Blíže je pro účely této práce třeba přiblížit zejména program 3Z (Zastav se, Zamysli se, Změň se), který se zaměřuje na dospělé recidivisty a recidivistky, nejméně dvakrát soudně trestané, kteří jsou odsouzeni převážně za majetkovou trestnou činnost, a zároveň jsou tito odsouzení před podmíněným propuštěním nebo před skončením VTOS. Cílem tohoto programu je, aby odsouzený získal náhled na jím spáchanou trestnou činnost, uvědomil si důsledky této trestné činnosti a dokázal je přijmout.²⁶⁸

²⁶⁶BIEDERMANOVÁ, Eva, PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 31.

²⁶⁷JIRIČKA, Václav. In: DRÁPAL, Jakub, JIRIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 271.

²⁶⁸BIEDERMANOVÁ, Eva, PETRAS, Michal, 2011, op. cit., str. 37.

Tabulka 4: Standardizované programy

Standardizovaný program	Zaměření
3Z (Zastav se, Zamysli se, Změň se)	Recidivisté méně závažné trestné činnosti (zejména pachatelé majetkové kriminality)
GREPP 1	Pachatelé násilné trestné činnosti na dětech
GREPP 2	Navazující program pro odsouzené, kteří absolvovali GREPP 1. Cílem je snížení rizika recidivy.
FEDDO	Pachatelky násilné trestné činnosti na dětech
TP KEMP	Pachatelé násilí
TP 21 JUNIOR	Minimalizace násilného chování u mladistvých odsouzených
PARDON	Prevence recidivy u pachatelů trestné činnosti související s řízením motorových vozidel
Zuřivec	Domácí násilí
Antiagresivní trénink	Zvládání agresivity
GLM (Good-Lives Model)	Zejména pachatelé násilí

Zdroj: Vlastní zpracování z JIŘIČKA, Václav. In: DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 271-272 a MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 69-70.

V rámci studie IKSP z roku 2011 byla zkoumána efektivita standardizovaného programu 3Z, přičemž kritériem byla právě míra recidivy jeho absolventů v období šesti až osmi měsíců po jejich propuštění z výkonu trestu. Z hlediska předcházející trestné činnosti zkoumaných odsouzených byla nejčastější majetková trestná činnost, která představovala bezmála tři čtvrtiny veškeré předcházející trestné činnosti daných odsouzených. U absolventů standardizovaného programu 3Z byla ve sledovaném období zjištěna vyšší míra kriminologické recidivy (zhruba 10,6 %) ve srovnání s propuštěnými odsouzenými, kteří tento program neabsolvovali (zhruba 6,5 %). Při

interpretaci těchto výsledků je však třeba brát v úvahu poměrně krátké sledované období, stejně jako i to, že necelá polovina z odsouzených v době výzkumu nadále setrvala ve VTOS.²⁶⁹

Problematicke odsouzených uživatelů drog ve VTOS již byla věnována detailnější pozornost výše. Namísto je pouze připomenutí, že nejvýznamnější intervencí, která se zaměřuje na uživatele drog, je terapeutický program realizovaný na specializovaných oddílech pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického a specializovaných oddílech pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním návykových látek (viz podkapitola 3.1). Výsledky studie, která se zabývala účinností těchto terapeutických programů, ukazují, že terapeutické programy realizované na specializovaných oddílech prokazatelně přispívají k redukci kriminálního myšlení a kriminogenních postojů. Méně výrazný vliv je však pozorovatelný u míry recidivy, kterážto i u odsouzených, kteří absolvovali terapeutický program, zůstává nadále na značně vysokých hodnotách.²⁷⁰ Bylo by však chybou činit na tomto základě závěry o obecné neúčinnosti této intervence na míru recidivy. Je prokázáno, že léčba závislosti má významný pozitivní vliv na snižování recidivy a je v tomto ohledu účinnější nežli například samotné uvěznění.²⁷¹

5.3.2 Otevřené věznice

Odborná literatura definuje otevřenou věznici jako „*vězeňské zařízení, které nedisponuje žádnými nebo jen minimálními prvky střežení, jež by bránily v útěku. To klade na odsouzené nároky na dobrovolné dodržování řádu, sebedisciplinu a schopnost zapojit se do komunitního způsobu života.*“²⁷² Režim výkonu trestu odnětí svobody se tak zpravidla velmi blíží ke standardnímu způsobu života na svobodě. Právě tento značně svobodnější režim klade na odsouzeného břímě zodpovědnosti a samostatnosti, které, pokud jej unese, může významně přispět k jeho úspěšné resocializaci po vykonání trestu. Na otevřenou věznici je tak třeba nazírat jako na intervenci než pouze jen jako na odlišný typ vězeňského zařízení, které se vyznačuje jinou vězeňskou architekturou a rozvolněnějším režimem.

²⁶⁹BIEDERMANOVÁ, Eva, PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 76.

²⁷⁰ZEMAN, Petr a kol. *Uživatelé drog ve vězení: hodnocení účinnosti terapeutických programů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 149.

²⁷¹TOMAZ, Vera, MOREIRA, Diana, CRUZ SOUZA Olga. *Criminal reactions to drug-using offenders: A systematic review of the effect of treatment and/or punishment on reduction of drug and/or criminal recidivism*. Online. *Frontiers in Psychiatry*. 2023, vol. 14, str. 15 [cit. 20-11-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.935755>

²⁷²JIRIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. In: DRÁPAL, Jakub, JIRIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 49.

Otevřená věznice je v některých západních vězeňských systémech již zavedeným a praxí osvědčeným institutem. Kupříkladu v SRN zhruba 15 % ze všech odsouzených vykonává svůj trest odnětí svobody v otevřených věznicích.²⁷³ Tento institut je typický zejména pro skandinávské vězeňské systémy, zvláště pak pro Norsko, kde představují otevřené věznice 32 % celkových vězeňských kapacit, přičemž 65 % všech odsouzených nastupujících do výkonu trestu míří tento trest vykonávat přímo do otevřených věznic.²⁷⁴

Co se týče tuzemského vězeňství, institut otevřené věznice zmiňuje Koncepce vězeňství jako jeden z nástrojů, kterými má být realizována podpora účinných opatření snižující recidivu. Koncepce k tomuto konkrétně uvádí námět „s využitím financování z Norských fondů zvážit realizaci pilotního projektu ,otevřené věznice“.²⁷⁵ K realizaci tohoto pilotního projektu došlo v roce 2017, od kterého funguje část Věznice Jiřice v modelu otevřené věznice. Jiřická otevřená věznice má v současnosti podobu několika samostatných domků o celkové kapacitě 48 míst. S odsouzenými pracuje osmičlenný tým vychovatelů, přičemž v otevřené věznici nepůsobí příslušníci VS ČR. Programy zacházení realizované v jiřické otevřené věznici primárně sledují snížení míry recidivy zde zařazených odsouzených skrze vytvoření vhodných podmínek k jejich resocializaci a reintegraci. Součástí práce s odsouzenými tak jsou například kurzy finanční gramotnosti, právního minima či sebe prezentace, práce na pracovišti mimo vězení či v okrasných zahradách a v neposlední řadě též standardizovaný program 3Z.²⁷⁶

Do otevřené věznice v Jiřicích však může být odsouzený zařazen pouze za předpokladu, že mu do konce trestu zbývá alespoň šest měsíců a nejvýše 18 měsíců, je zdravotně způsobilý, je motivován k bezproblémovému výkonu trestu, aktivnímu plnění programu zacházení, pracovnímu zařazení a nekriminálnímu způsobu života po skončení výkonu trestu a zároveň připouští spáchání trestných činů, za které byl odsouzen. Naopak, chce-li odsouzený být do otevřené věznice zařazen, nesmí být v posledních šesti měsících před podáním žádosti určitým konkrétním způsobem kázeňsky trestán a pozitivně testován na přítomnost OPL či alkoholu.²⁷⁷

²⁷³JIRIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. In: DRÁPAL, Jakub, JIRIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 49.

²⁷⁴MJÅLAND, Kristian, LAURSEN, Julie, SCHLIEHE, Anna, LARMOUR, Simon. *Contrasts in freedom: Comparing the experiences of imprisonment in open and closed prisons in England and Wales and Norway*. Online. *European Journal of Criminology*. 2023, vol. 20, no. 5, str. 1650 [cit. 20-11-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/14773708211065905>

²⁷⁵MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Online. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016. Str. 133 [cit. 20-11-2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

²⁷⁶JIRIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. In: DRÁPAL, Jakub, 2021, op. cit., str. 50.

²⁷⁷Ibid., str. 51.

Z hlediska účinnosti otevřené věznice na míru recidivy u odsouzených jsou v ČR již dostupné první poznatky. V letech 2018 až 2021 proběhl v otevřené věznici v Jiřicích výzkum, který srovnal úroveň recidivy bývalých odsouzených z otevřené věznice s odsouzenými, kterým se dostalo standardního výkonu trestu. Za tím účelem byly vytvořeny dva vzájemně porovnatelné výzkumné soubory, každý čítající 28 osob. Výzkum prokázal, že bývalí odsouzení z otevřené věznice recidivovali méně než typologicky podobní odsouzení, kteří prošli standardním VTOS. V souboru odsouzených z otevřené věznice se ve sledovaném období dopustily penologické recidivy tři osoby a celkem recidivovalo pět osob. Kontrolní skupina ve stejném období vykázala čtyři penologické recidivisty, přičemž celkem recidivovalo sedm osob. Je třeba také dodat, že odsouzení propuštění z otevřené věznice recidivovali méně i přesto, že strávili ve sledovaném období více času na svobodě a měli tak větší příležitost se recidivy dopustit.²⁷⁸

Vedle slibně se jevícího pozitivního vlivu na míru recidivy skýtají otevřené věznice patrně i jiné výhody, jak naznačují poznatky z Norska. Například náklady na umístění odsouzeného do otevřené věznice tam jsou o 37 % nižší oproti nákladům, které jsou vynaloženy při umístění odsouzeného do standardního výkonu trestu.²⁷⁹ Bylo také zjištěno, že norští odsouzení umístění do otevřených věznic sice stále subjektivně pociťují útrapy spojené s výkonem trestu odnětí svobody, avšak jsou méně intenzivní povahy než u odsouzených ve standardním výkonu trestu. Otevřené věznice tak představují zařízení, kde trest může být vykonáván v důstojném a bezpečném prostředí.²⁸⁰ Právě taková atmosféra ve vězeňských zařízeních, zdá se, může přispívat k pozdější nižší recidivě u propuštěných odsouzených.²⁸¹ V současné době se uvažuje o zřízení ženské otevřené věznice, která by měla být zřízena v rámci věznice ve Velkých Přílepech.²⁸²

5.3.3 Trest odnětí svobody a recidiva

Trest odnětí svobody je koncipován jako univerzální trest, který lze uložit za jakýkoliv trestný čin. Tento trest omezuje pachatele na svobodě, která je hodnotou, již lze pro její význam v moderním demokratickém státě řadit hned za hodnotu samotného lidského života. Je tedy zřejmé, že uložení

²⁷⁸BIEDERMANOVÁ, Eva. Otevřená věznice v Jiřicích-vstup do problematiky, recidiva odsouzených. *Kriminalistika*. 2022, roč. 55, č. 2, str. 108.

²⁷⁹MJÅLAND, Kristian, LAURSEN, Julie, SCHLIEHE, Anna, LARMOUR, Simon. *Contrasts in freedom: Comparing the experiences of imprisonment in open and closed prisons in England and Wales and Norway*. Online. *European Journal of Criminology*. 2023, vol. 20, no. 5, str. 1658 [cit. 20-11-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/147737082111065905>

²⁸⁰Ibid., str. 1659.

²⁸¹AUTHY, Katherine M., LIEBLING, Alison. *Exploring the Relationship between Prison Social Climate and Reoffending**. Online. *Justice Quarterly*. 2020, vol. 37, no. 2, str. 372 [cit. 20-11-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/07418825.2018.1538421>

²⁸²ADVOKÁTNÍ DENÍK. *Ve Velkých Přílepech by měla vzniknout otevřená ženská věznice*. Online. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2023/04/24/ve-velkych-prilepech-by-mela-vzniknout-otevrena-zenska-veznice/>. [cit. 20-11-2023].

této sankce představuje opravdu mimořádný zásah do života daného pachatele. I z důvodu této závažnosti není v současné době nepodmíněný trest odnětí svobody nejčastěji ukládaným trestem v ČR.²⁸³ Jak však uvádí Drápal, účel uložení trestu odnětí svobody se liší od účelu jeho výkonu. K tomuto dále uvádí: „*Naprostá většina odsouzených, kteří vykonávají trest odnětí svobody, budou po kratší či delší době propuštěni, a snahou společnosti je, aby docházelo k co nejméně trestným činům. Proto se stát musí snažit, aby se s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody pracovalo a aby toto jednání směřovalo k snižování rizik opakovaného páčání trestné činnosti. Výkon trestu má být orientován od prvního dne na nápravu pachatele.*“²⁸⁴ V tomto smyslu tak lze samotný výkon trestu odnětí svobody považovat za intervenci, kterou stát působí na pachatele, jimž byl uložen trest odnětí svobody. Zatímco výše byly popsány specifické intervence, které cílí pouze na některé odsouzené, výkon trestu odnětí svobody představuje intervenci vskutku univerzální, neboť jejím adresátem je z logiky věci každý odsouzený toho času ve výkonu trestu. Stojí tak za bližší přiblížení, nakořik je tato intervence účinná a jaké skýtá výhody a nevýhody.

Podobně jako u jiných intervencí lze i u výkonu trestu odnětí svobody považovat za významné kritérium účinnosti této intervence její dopad na recidivu. Problematice trestních sankcí se věnoval poměrně rozsáhlý tuzemský výzkum, který se mimo jiné zaměřil na vzájemný vztah určitých trestních sankcí a míry recidivy. Výzkumný soubor čítal 4 233 osob, přičemž necelé pětině z nich byl uložen trest odnětí svobody. Z celkového počtu osob ve vzorku odsouzených bylo pouze 12 % odsouzeno poprvé v životě, 88 % osob tedy tvořili recidivisté. Jednu třetinu z těchto recidivistů pak představovaly osoby, které již někdy byly odsouzeny k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.²⁸⁵ Výzkum s odstupem dvou let zkoumal účinnost uložených sankcí z hlediska míry recidivy odsouzených. Celkem 48,1 % osob mělo po dvou letech nový záznam v rejstříku trestů. Zhruba 25 % osob pak ve sledovaném období přibyl nejméně jeden nový záznam.²⁸⁶ Míru recidivy ve vztahu k uložené trestní sankci znázorňuje následující tabulka 5.

²⁸³DRÁPAL, Jakub. In: DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 1.

²⁸⁴Ibid., str. 7.

²⁸⁵SCHEINOST, Miroslav a kol. *Trestní sankce-jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 19.

²⁸⁶Ibid., str. 24.

Tabulka 5: Druh uložené trestní sankce a míra recidivy

Druh trestní sankce	Podíl recidivistů (v %)
Obecně prospěšné práce	48,8
Podmíněné odsouzení s dohledem	49,4
Trest domácího vězení	46
Trest odnětí svobody	45
• Ukončeno vykonáním	48,3
• Podmíněné propuštění	36,8
• Podmíněné propuštění s dohledem	49,3

Zdroj: Vlastní zpracování z SCHEINOST, Miroslav a kol. *Trestní sankce-jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 26

Z výzkumu vyplývá, že nejnižší míra recidivy je patrná u osob, kterým byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody. Z těchto osob si pak nejlépe vedli ti, kteří z něj byli podmíněně propuštěni. Naopak nejvyšší míra recidivy byla zaznamenána u podmíněně odsouzených s dohledem. Jak autoři nicméně upozorňují, statisticky významné rozdíly jsou pozorovatelné pouze tehdy, pokud se zohledňují podkategorie u trestu odnětí svobody. V každém případě však výzkum ukazuje, že míra recidivy u vzorku osob jako celku je vysoká, přičemž je třeba ještě vzít do úvahy skutečnost, že uvedená hodnota (48,1 %) zohledňuje osoby s novým záznamem v rejstříku trestů, tzn. osoby, které byly ve sledovaném období opětovně odsouzeny. Skutečná míra recidivy, tedy včetně těch, jejichž trestná činnost unikla pozornosti trestní justice, je tak pravděpodobně ještě vyšší. I přes na první pohled optimistické umístění mezi ostatními druhy trestů se tak nepodmíněný trest odnětí svobody nejeví být příliš účinným z pohledu předcházení recidivě.²⁸⁷

Nejde o překvapivý závěr. I další zdroje naznačují, že uvěznění má celkově malý dopad na kriminální recidivu. Ba co více, samo uvěznění může naopak představovat potenciální

²⁸⁷SCHEINOST, Miroslav a kol. *Trestní sankce-jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Str. 35.

kriminogenní faktor.²⁸⁸ Drápal pak k této problematice uvádí, že „při současném stavu poznání není na místě podporovat časté ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody za použití argumentace, že ‚vězení funguje‘, tedy že snižuje míru recidivy“.²⁸⁹ Tyto poznatky pak logicky navádějí k hledání jiných, snad účinnějších, trestů-intervencí. Tedy k tomu, co tvoří širokou paletu tzv. alternativních trestů, které jsou obecně dávány do souvislosti s pozitivním vlivem na míru recidivy.²⁹⁰ Na druhou stranu však výše uváděný český výzkum neprokázal zásadní rozdíl v účinnosti alternativních trestů od nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Pro zvýšení účinnosti jakékoliv intervence je také nezbytné disponovat informacemi, které nám poskytují věrohodný obraz o dané problematice. Pouze na základě pravdivě poznaného stavu věci lze zavádět účinné změny. Nejlépe to v případě redukce recidivy vystihuje Marešová, když uvádí, že „bez otevřenosti pojmenovat problémy, bez provedení analýzy aktuálního prostředí v českých věznicích zaměřené jak na skladbu odsouzených vykonávajících tam svůj trest, tak na prostředí, ve kterém je vykonáván, a na skladbu v něm působících zaměstnanců, nelze stanovit reálné cíle resocializace, predikovat změnu chování u toho času vězňených odsouzených a snižování kriminální – penologické recidivy u nich“.²⁹¹ S věrohodným obrazem o míře recidivy pak také úzce souvisí již výše zmíněná problematika binárního a nebinárního způsobu měření recidivy. Zjednodušeně řečeno se v případě binárního měření recidivy sleduje pouze to, zda se jedinec ve sledovaném období dopustí dalšího trestného činu. Nebinární měření recidivy však může sledovat i frekvenci či závažnost nové trestné činnosti. Nebinárně měřená míra recidivy tak poskytuje informace o tom, kolik osob z výzkumného vzorku recidivovalo, jak závažná byla jejich trestná činnost či jaká byla její frekvence.²⁹² Určitá intervence se tak z binárního hlediska může jevit jako nepřilíh úspěšná, neboť vysoké procento jejich adresátů recidivuje. Z nebinárního pohledu se však dopouští méně závažné trestné činnosti a s nižší frekvencí, což může naznačovat opouštění kriminální kariéry, a tedy i možnou účinnost dané intervence.²⁹³ Opětné spáchání trestného činu se tak nutně nevyklučuje s efektivním působením určité intervence, která u konkrétního jedince započala proces desistance.

²⁸⁸TOMAZ, Vera, MOREIRA, Diana, CRUZ SOUZA Olga. *Criminal reactions to drug-using offenders: A systematic review of the effect of treatment and/or punishment on reduction of drug and/or criminal recidivism*. Online. *Frontiers in Psychiatry*. 2023, vol. 14, str. 15 [cit. 23-11-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.935755>

²⁸⁹DRÁPAL, Jakub. In: DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Str. 30.

²⁹⁰TOMAZ, Vera, MOREIRA, Diana, CRUZ SOUZA Olga. 2023, op. cit., str. 15.

²⁹¹MAREŠOVÁ, Alena. Limity redukce kriminální recidivy. *Kriminalistika*. 2022, roč. 55, č. 1, str. 30.

²⁹²DRÁPAL, Jakub. *Proč měřit recidivu nebinárně?* Online. *Česká kriminologie*. 2017, roč. 2, č. 2, str. 8 [cit. 25-11-2023]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=587684>

²⁹³Ibid., str. 3

Tuto skutečnost zohledňoval již Novotný: „*Recidivisté, na které výkon trestu výchovně zapůsobil, neodcházejí na svobodu jako mravně a politicky dokonalé bytosti. Dovězení jejich resocializace představuje často ještě dlouhý a obtížný proces. Každý výkyv takového propuštěného neznamena ještě jeho selhání. Takovým výkyvem může být i spáchání málo závažného trestného činu či provinění.*“²⁹⁴ Je tak nasnadě, že zavedení nebinárního měření recidivy vedle v současnosti častějšího binárního způsobu, by mohlo přinést komplexnější obraz o současném stavu kriminální recidivy v ČR a o účinnosti stávajících intervencí. Takové poznatky by v důsledku mohly přispět k vhodněji zacíleným změnám a účinnějším intervencím. Rozsáhlým tématem pak jsou konkrétní možnosti zlepšení výkonu trestu odnětí svobody. V úvahu mohou připadat například zlepšení tzv. „sociální klimatu“ ve věznicích, které se prokazatelně pozitivně projevuje na nižší recidivě.²⁹⁵ Dále lze uvažovat o implementaci některých alternativních způsobů výkonu trestu odnětí svobody, které jsou známé ze zahraničí²⁹⁶, či o zvýšení kapacity otevřených věznic, které se jeví jako vhodný způsob výkonu trestu odnětí svobody pro určité odsouzené. V neposlední řadě pak ve vztahu k uživatelům drog přichází v úvahu též zvýšení kapacit specializovaných oddílů a lepší systémová provázanost s postpenitenciární péčí.

Ačkoliv tedy lze mít k samotnému uvěznění mnohé oprávněné výhrady, je zřejmé, že uložení tohoto trestu je v mnoha případech nezbytné a trest již i jen svým inkapacitačním efektem plní významnou roli. Lze se však domnívat, že negativní důsledky spojené s uvězněním z velké části neplynou z trestu samotného, ale spíše ze způsobu jeho výkonu, tj. v intencích této podkapitoly z pojetí trestu odnětí svobody jako intervence. Zlepšením výkonu trestu odnětí svobody by tak mohlo dojít ke zmírnění negativních důsledků spojených s tímto trestem a ke zvýšení účinnosti této intervence.

²⁹⁴NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Praha: Academia, 1967. Str. 213.

²⁹⁵AUTHY, Katherine M., LIEBLING, Alison. *Exploring the Relationship between Prison Social Climate and Reoffending**. Online. Justice Quarterly. 2020, vol. 37, no. 2, str. 372 [cit. 24-11-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/07418825.2018.1538421>

²⁹⁶Více k tomuto tématu např. HULMÁKOVÁ, Jana. K možnostem a limitům rozvoje vybraných alternativních způsobů výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v České republice. *Trestní právo*. 2017, roč. 27, č. 10, str. 234-238.

Závěr

Tato diplomová práce byla vypracována na téma trestné činnosti související se zneužíváním návykových látek a zaměřila se na konkrétní problematiku vzájemného vztahu recidivy majetkové kriminality a užívání drog. Cílem práce bylo identifikovat vzájemný vztah mezi recidivou majetkové trestné činnosti a užíváním drog v kontextu se souvisejícími intervencemi zaměřenými na snížení míry recidivy.

Jak bylo v úvodu práce předestřeno, řešená problematika se ve své podstatě sestává ze tří stěžejních fenoménů: užívání drog, majetková kriminalita a kriminální recidiva. Za účelem dosažení cíle práce byly tyto jednotlivé oblasti postupně analyzovány a odpovídá tomu i členění práce. Nejprve byla přiblížena problematika návykových látek, drogové závislosti a uživatelů drog ve věznicích. Dále se práce zabývala trestnou činností související s užíváním drog, zevrubně byla přiblížena zejména majetková kriminalita. Poslední kapitola se věnovala kriminální recidivě, a to jak obecně, tak v souvislosti s drogami a majetkovou kriminalitou.

Z hlediska problematiky drog a drogové závislosti práce ukázala, že nejčastěji užívanými druhy drog v ČR jsou konopné drogy, stimulancia a opioidy. Zejména s posledními dvěma jmenovanými skupinami drog se pojí nejvyšší sociální rizika. Významným zástupcem stimulancií v ČR je pervitin, který představuje třetí nejčastěji užívanou drogu v ČR. Uvedené informace pak také ukazují, že zkušenost s pervitinem je výrazně častější u vězeňské populace a současně pervitin představuje u odsouzených nejčastěji užívanou drogu před nástupem do VTOS. Uživatelé pervitinu také tvoří naprostou většinu osob zařazených na specializovaných oddílech pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického. V neposlední řadě pak uživatelé pervitinu představují významnou většinu klientů některých služeb adiktologické péče. Nejznámějším a nejrizikovějším zástupcem opioidů je heroin, avšak počet jeho problémových uživatelů je poměrně nízký. Nejčastěji užívaným opioidem v ČR je buprenorfin, se kterým nicméně nejsou spojena taková sociální rizika jako právě s heroinem. Lze tak konstatovat, že z hlediska společenského dopadu (souvislost s uvězněním, počet problémových uživatelů apod.) je nejvýznamnější drogu v ČR pervitin.

V práci byl pak také představen přehled systému adiktologické péče, která je v současnosti v ČR poskytována. Kvalitní systém adiktologické péče poskytované na svobodě může včasnou identifikací jedince ohroženého drogovou závislostí a řešením jeho drogové anamnézy předejít tomu, že se tento jedinec později uchýlí k páčání trestné činnosti. Vedle toho může tento systém adiktologické péče pochopitelně pracovat též s lidmi, kteří již trestnou činnost páčají či páčali

(i bez ohledu na to, zda byli trestáni), přičemž tento systém adiktologické péče by měl být systematicky využíván v rámci postpenitenciární péče pro uživatele drog po skončení VTOS. Z toho důvodu zaujímá představený „civilní“ systém adiktologické péče významné postavení mezi intervencemi zaměřenými (byť nepřímou) na snížení míry recidivy. Nedostatky v této oblasti lze spatřovat v omezené dostupnosti adiktologických služeb a nedostatku odborných pracovníků (adiktologů, psychiatrů, lékařů aj.) působících v systému péče. Vyřešení těchto nedostatků může ve svém důsledku mít pozitivní vliv na prevenci kriminality a účinné snižování míry recidivy u osob s drogovou anamnézou. Dostatečně robustní systém adiktologické péče by pak byl také třeba k jejímu efektivnímu využití v rámci postpenitenciární péče pro propuštěné odsouzené s drogovou anamnézou.

Ohledně problematiky užívání drog u vězeňské populace byla v práci představena statistická data dokládající výrazně vyšší zastoupení uživatelů drog ve vězeňské populaci ve srovnání s běžnou populací. To potvrzují i předložená data ze statistických ročenek VS ČR dokládající vysoké počty uživatelů drog mezi odsouzenými ve VTOS. Z uvedených poznatků o působení na odsouzené uživatele drog v rámci penitenciární péče lze usuzovat, že nejintenzivnější intervenci představují specializované oddíly pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického a specializované oddíly pro výkon dobrovolného léčení. Jak bylo v práci zmiňováno, výzkum IKSP prokázal, že absolvování terapeutického programu na těchto oddílech významně redukuje kriminální myšlení a kriminogenní postoje. Méně výrazný vliv je však patrný u míry recidivy, která je i u absolventů těchto programů značně vysoká.

Problematicky se pak jeví zejména kapacita těchto specializovaných oddílů. Specializované oddíly pro výkon dobrovolného léčení měly v roce 2022 celkovou kapacitu 323 míst a specializované oddíly pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v témže roce disponovaly kapacitou 151 míst. Vězeňská služba ČR přitom během roku 2022 evidovala 12 612 uživatelů drog. Kapacitu obou druhů specializovaných oddílů tak bezpochyby lze hodnotit jako nedostatečnou, a to i s přihlédnutím ke skutečnosti, že ne každý odsouzený s drogovou anamnézou je vhodný pro pobyt na těchto specializovaných oddílech. Logickým krokem se tak jeví navýšení kapacit. V případě specializovaných oddílů pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického by to navíc znamenalo, že by u více odsouzených byl možný současný výkon uloženého nepodmíněného trestu odnětí svobody a ochranného léčení, což je ostatně podle platného znění příslušných ustanovení TZ zákonodárcem preferovaný způsob výkonu ochranného léčení. Navyšování kapacit specializovaných oddílů však přirozeně vyžaduje i dostatek odborného personálu pro zachování

kvality poskytovaného programu. Již nyní však lze současný počet adiktologů hodnotit jako nedostatečný, porovnáme-li jej s počtem uživatelů drog ve VTOS.

Výrazný prostor pro zlepšení se jeví také v případě návaznosti penitenciární a postpenitenciární péče určené uživatelům drog. Postpenitenciární péče obecně zaujímá velmi významnou roli v úspěšné resocializaci odsouzeného a tím i v předcházení recidivě. Lze se domnívat, že nutnost zajištění postpenitenciární péče je ještě výraznější u propuštěných osob s drogovou anamnézou. Taková postpenitenciární péče by měla být systematicky propojena se systémem adiktologické péče poskytované na svobodě, který však musí být k efektivnímu plnění tohoto účelu dostatečně posílen (viz výše). Součástí navazující péče by také mělo být řešení dalších přidružených problematických jevů, které odsouzené často sužují, např. problémy se zaměstnáním, bydlením či zadlužeností. Je tak nasnadě, že bez úzkého propojení s neziskovým či soukromým sektorem se komplexní a účinná postpenitenciární péče neobejde. Účinná postpenitenciární péče tedy může účinně předejít tomu, že se propuštěný odsouzený pod tlakem existenčních problémů opětovně uchýlí k pokračování v kriminální kariéře.

Problematika majetkové trestné činnosti byla v práci nejprve přiblížena vysvětlením vztahu trestné činnosti a užívání drog. V další části příslušné kapitoly byla dále představena zejména majetková kriminalita. Pro účely jejího popisu bylo využito dělení na primární a sekundární drogovou kriminalitu. Tento způsob rozlišování trestné činnosti související s drogami je v porovnání s dalším představeným dělením podle EMCDDA poněkud méně propracovaný, a to především v případě sekundární drogové kriminality. Podle mého názoru však tento stávající nedostatek překonává koncepce sekundární drogové kriminality navržená Roubalovou a kol. v rámci studie IKSP. Koncepce je založena na již zažitém dělení na primární a sekundární drogovou kriminalitu, přičemž sekundární drogovou kriminalitu dělí do šesti kategorií, které svou komplexností kvalitativně převyšují kategorie obsažené v dělení podle EMCDDA. Majetková kriminalita tak byla popsána z pohledu každé ze šesti kategorií a zvláštní zřetel byl přirozeně kladen na kategorii „obstarávací“ kriminality. Během tohoto popisu jsem se však opakovaně potýkal s nedostatkem relevantních statistických dat. Tuto situaci však do budoucna může zlepšit probíhající implementace výše uvedené koncepce sekundární drogové kriminality do Evidenčně-statistického systému PČR. Implementace této koncepce pak snad může obecně zlepšit množství, kvalitu a ucelenost dat o sekundární drogové kriminalitě, neboť právě nedostatek kvalitních statistických dat představuje významnou překážku k lepšímu pochopení této problematiky.

O samotné majetkové kriminalitě lze na základě shora uvedeného konstatovat, že se tento druh trestné činnosti ve vztahu k užívání drog patrně nejčastěji vyskytuje ve formě „obstarávací“

kriminality. Své zastoupení však majetková kriminalita má i mezi většinou ostatních kategorií sekundární drogové kriminality. Je vhodné zmínit, že uživatelé drog také často figurují jako oběti této trestné činnosti. Statistická data týkající se majetkové kriminality je však třeba interpretovat s jistou mírou opatrnosti, neboť v některých ohledech nemusí věrně reflektovat realitu. Z výše citovaných policejních statistik tak například vyplývá, že přímo pod vlivem drog byla spáchána zanedbatelná část objasněných majetkových trestných činů. Takový závěr však kontrastuje s daty z výše představené dotazníkové studie mezi pachateli sekundární drogové kriminality (viz podkapitola 5.2), ze které vyplynulo, že nejčastějším motivem jejich trestné činnosti bylo spáchání „pod vlivem drog“, přičemž většina těchto respondentů páchala právě majetkovou trestnou činnost. Z představených statistických dat, dostupných retrospektivních odhadů a poznatků z jiných výzkumů je souvislost mezi majetkovou kriminalitou a užíváním drog nejvíce patrná na „obstarávací“ kriminalitě. Lze se také domnívat, že majetková kriminalita představuje dominantní část kriminality páchané za účelem získání finančních prostředků na pořízení drog. Zároveň se pak lze domnívat, že z celkové majetkové kriminality páchané v jakékoliv souvislosti s drogami jde významná část na vrub právě „obstarávací“ kriminalitě. Konečně je také třeba připomenout, že podle mého vlastního odhadu založeného na vězeňských statistických datech představují pachatelé majetkových trestných činů zhruba polovinu osob ve VTOS.

Fenomén kriminální recidivy byl v této práci nejprve přiblížen obecně a následně ve vztahu k majetkové trestné činnosti v souvislosti s drogami. Významná část příslušné kapitoly byla věnována vybraným intervencím, které jsou za účelem redukce recidivy užívány. Na předložených statistických datech bylo demonstrováno, že míra obecné recidivy, ať už v pojetí kriminalisticko-statistickém, či penologickém, je v ČR dlouhodobě vysoká. Ve vztahu k recidivě majetkové kriminality pak lze shrnout, že míra recidivy je u této konkrétní trestné činnosti již tradičně nadprůměrná a recidivisté majetkové trestné činnosti se také častěji vyznačují speciální recidivou. Ke vzájemné souvislosti recidivy a užívání drog bylo například uvedeno, že užívání drog významně koreluje s vyšší pravděpodobností recidivy po propuštění. Významný současný výskyt všech tří jevů (drogové anamnézy, spáchané majetkové trestné činnosti a vysoké míry recidivy) lze pozorovat u reprezentativního vzorku odsouzených, kteří byli respondenty ve výše citované dotazníkové studii (viz podkapitola 5.2). Respondenti této studie se vyznačovali vysokou mírou recidivy (v trestněprávním a penologickém pojetí) a necelou polovinu respondentů tvořili uživatelé drog. Tito uživatelé drog pak byli nejčastěji pachateli majetkové kriminality, přičemž dva nejčastěji uváděné motivy pro páchaní trestné činnosti souvisely s jejich drogovou anamnézou. Vysokou míru recidivy lze jistě pozorovat i u jiných odsouzených, kteří nejsou

uživatelé drog ani pachatelé majetkové kriminality. Závěry zmiňované studie však podle mého mínění naznačují, že u pachatelů sekundární drogové kriminality může vysoká míra recidivy úzce souviset právě s jejich drogovou anamnézou, která stojí za jejich motivací k páčání trestné činnosti. Závěry této dotazníkové studie tak představují cenný zdroj informací o pachatelích sekundární drogové kriminality ve VTOS a bylo by bezesporu přínosné se bližšímu zkoumání této specifické skupiny odsouzených v budoucnu dále věnovat.

V práci byly dále představeny vybrané intervence sledující redukci recidivy. Z výčtu standardizovaných programů je patrné, že většina těchto programů je zaměřena na pachatele násilné trestné činnosti. Pouze standardizovaný program 3Z pracuje, nikoliv však výhradně, s pachatelé majetkové kriminality. Nejprogresivnější intervencí v českém vězeňství se jeví být program otevřené věznice v Jiřicích, která také z dosavadních výsledků vykazuje pozitivní vliv na snížení míry recidivy. Je však třeba připomenout, že dosavadní evaluace účinnosti této intervence vychází z nepříliš velkého počtu odsouzených, kteří otevřenou věznicí v Jiřicích prošli. Kladně lze hodnotit v blízké budoucnosti plánové otevření další, tentokrát ženské, otevřené věznice ve Velkých Přílepech. V práci pak byly také předloženy poznatky týkající se účinnosti nepodmíněného trestu odnětí svobody z pohledu recidivy. K této problematice lze na základě uvedených informací shrnout, že se odborná literatura vesměs shoduje na nízké účinnosti uvěznění, jakož i na negativních dopadech, které tento trest na osobu odsouzeného může mít. Zároveň však závěry z české studie nepotvrzují, že by se trest odnětí svobody svou účinností výrazně lišil od často ukládaných alternativních trestů. Závěrem byly představeny poznatky, které ukazují, že zlepšení způsobu a podmínek výkonu trestu odnětí svobody (tedy v intencích výše uváděného pojetí uvěznění jakožto intervence) může účinně snižovat míru recidivy odsouzených.

Cílem práce bylo identifikovat vzájemný vztah mezi recidivou majetkové trestné činnosti a užíváním drog v kontextu se souvisejícími intervencemi zaměřenými na snížení míry recidivy.

Představené poznatky svědčí o souvislosti mezi užíváním drog a majetkovou kriminalitou, jakož i mezi majetkovou kriminalitou a recidivou a nakonec i o souvislosti mezi užíváním drog a recidivou. Z této trojice stěžejních jevů tak lze poměrně jasně identifikovat vzájemné vztahy vždy mezi jednotlivými dvojicemi navzájem. Co se však týče přímo vzájemného vztahu recidivy majetkové kriminality a užívání drog, jsou dostupné konkrétní poznatky poměrně vzácné. Je tak třeba vycházet z dílčích poznatků, které byly v práci představeny na základě analýzy jednotlivých fenoménů. Z těch nejzásadnějších tak lze shrnout, že uživatelé drog představují významnou část odsouzených ve VTOS, zhruba dvě třetiny odsouzených ve výkonu trestu jsou také recidivisté

v penologickém pojetí a odhadem zhruba polovina osob ve výkonu trestu je odsouzena za majetkovou trestnou činnost. Víme také, že užívání drog významně koreluje s vyšší pravděpodobností recidivy po propuštění z VTOS. U majetkové kriminality shora představené poznatky naznačují, že její významná část je páchána v souvislosti s užíváním drog, přičemž majetková kriminalita představuje významnou část sekundární drogové kriminality (zejména pak „obstarávací“ kriminality). Pro majetkovou trestnou činnost je zároveň charakteristická vyšší míra recidivy oproti jiným druhům kriminality. Poznatky z citované dotazníkové studie naznačují, že pachatelé sekundární drogové kriminality ve VTOS jsou často recidivisté, přičemž nejčastěji páchali majetkovou kriminalitu a jimi nejčastěji udávané motivy souvisely s jejich drogovou anamnézou. Jeden z citovaných výzkumů pak též poukázal na vysokou míru recidivy absolventů programů na specializovaných oddílech, neboť více než polovina jich byla po propuštění opětovně odsouzena za majetkovou trestnou činnost. V neposlední řadě pak jiný citovaný výzkum zabývající se mimo jiné recidivisty majetkové kriminality uvádí, že jednou z jejich charakteristik je časté užívání návykových látek a páchání trestné činnosti právě v této souvislosti.

Výše představené poznatky ve vzájemné souvislosti vedou k názoru, že v případě recidivy majetkové kriminality a užívání drog lze identifikovat vzájemný vztah, který má přinejmenším povahu významné korelace těchto jevů. Jak již však bylo předestřeno, tento závěr vychází z dílčích poznatků týkajících se analyzovaných fenoménů, pro lepší a komplexnější poznání vzájemného vztahu by bylo zapotřebí větší množství dostupných informací, které se této specifické problematice blíže věnují. Dalším zkoumáním, které by v nejlepším případě přineslo i kvalitní empirická data, by bylo možné tuto problematiku v budoucnu lépe popsat.

Problematické je případné identifikování kauzálního vztahu mezi užíváním drog a recidivou majetkové kriminality. Jsem nicméně toho názoru, že je třeba v tomto případě zaujmout podobný přístup, jako je tomu obecně v případě vztahu kriminality a užívání drog. Ani po desetiletích vědeckého bádání v této oblasti nelze kategoricky konstatovat, zdali mezi těmito dvěma jevy existuje kauzální vztah. Odborná veřejnost se tak vesměs shoduje na tom, že určitý vztah mezi nimi existuje, ačkoliv nelze pro komplexnost celé problematiky určit jeho přesnou povahu. Výše tak byly představeny tři obecně uznávané teoretické konstrukce vzájemného vztahu užívání drog a kriminality, které přicházejí v úvahu. Ty zjednodušeně hovoří o tom, že buď užívání drog vede k páchání kriminality, kriminalita vede k užívání drog či konečně je vzájemný vztah obou jevů náhodný nebo se odvíjí od společných příčin. Mám tak za to, že stejný teoretický přístup může být analogicky použit na vzájemný vztah recidivy majetkové kriminality a užívání drog, neboť ten je nakonec jakousi podmnožinou či výsečí širšího vztahu kriminality a drog. Lze tak shrnout, že

z poznatků předložených v práci lze identifikovat vztah mezi recidivou majetkové kriminality a užíváním drog, ačkoliv na základě zde uvedených poznatků, jakož i vzhledem k celkové komplexnosti problematiky, nelze kategoricky určit, zdali je mezi oběma jevy vztah kauzální povahy.

Vytyčený cíl práce zahrnoval rovněž identifikaci vzájemného vztahu obou jevů v kontextu s intervencemi sledujícími redukcí recidivy. Na základě předložených statistických dat se lze domnívat, že recidivisté majetkové kriminality, kteří tuto trestnou činnost páchají v souvislosti s užíváním drog, mohou představovat významnou část celkového počtu odsouzených ve VTOS. Ačkoliv tyto odsouzení přirozeně nepředstavují jakousi homogenní skupinu osob, přesto je spojují některé významné charakteristiky, tedy drogová anamnéza, stejný druh páchané trestné činnosti a často také „obstarávací“ motiv pro tuto trestnou činnost. Podíváme-li se za tímto účelem blíže na související intervence, zjistíme, že české vězeňství poměrně aktivně pracuje se skutečností, že významná část odsouzených má zkušenosti s drogami (či jsou přímo drogově závislí). Za tím účelem je ve věznicích zavedena řada již výše představených intervencí, byť jejich dostupnost a kapacita je spíše nedostatečná. Na druhou stranu je také patrné, že české vězeňství již méně reaguje na skutečnost, že odhadem zhruba polovina odsouzených je vězněna za majetkovou trestnou činnost. Jak již bylo zmíněno výše, pouze jeden ze standardizovaných programů se zaměřuje, byť ne výhradně, na práci s pachateli majetkové kriminality. Intervence, která by v sobě jakýmkoliv způsobem současně zohledňovala drogovou anamnézu odsouzeného a jím páchanou majetkovou kriminalitu pak, alespoň podle dostupných informací, neexistuje. Jedinou v úvahu připadající možností, jak lze v současnosti během VTOS působit na tyto odsouzené, je tedy standardizovaný program 3Z, který během výkonu trestu absolvují. Současně využijí některé z intervencí pro uživatele drog, v nejlepším případě během téhož výkonu trestu absolvují program na specializovaném oddíle. Na základě představených poznatků tak lze konstatovat, že s touto specifickou a zároveň zřejmě početnou skupinou odsouzených není v současné době systematicky pracováno způsobem, který by zohledňoval obě výše zmíněné charakteristiky. V té souvislosti se domnívám, že vytvoření určité „na míru“ uzpůsobené intervence zaměřené na tuto skupinu odsouzených by mohlo vzhledem k možné početnosti této skupiny vést k účinné redukci recidivy obecně.

Závěrem je namístě uvést, že problematika recidivy, majetkové kriminality a užívání drog jsou velmi komplexní a složité problémy, které představují velkou výzvu nejen pro českou trestní justici a vězeňství. Předložená práce se samozřejmě zaměřovala zejména na nedostatky v přístupu k této obsáhlé problematice. Nelze však opomenout dílčí pokroky, kterých je v jednotlivých oblastech

dosahováno, ať už je to například zdařilá koncepce sekundární drogové kriminality, či v neposlední řadě též plánovaná realizace další otevřené věznice. Chtěl bych také na konec připomenout to, co zaznělo na samotném začátku práce. Představená problematika recidivy majetkové kriminality (potažmo kriminality obecně) a užívání drog je problematikou interdisciplinární. Možná řešení tak přirozeně nespočívají jen v rovině trestního práva či penologie. Jak bylo v práci zmíněno, užívání drog i páchaní trestné činnosti jsou jevy, které jdou často ruku v ruce s dalšími sociálně patologickými jevy vyskytujícími se napříč životem daných osob a které se navíc vzájemně různě ovlivňují. Užívání drog a kriminální kariéra mohou u těchto osob být důsledkem absence jiného, morálně a společensky přijatelnějšího obsahu jejich životů. Potenciální řešení tohoto problému si tak zřejmě nežádá ničeho menšího, než aby daní jednotlivci dokázali naplnit své životy novým obsahem spočívajícím ve změně dosavadního životního stylu a v osvojení si nových hodnot a návyků. Je tak třeba mít na paměti, že změny v účinné právní úpravě či vězeňství mohou k řešení významnou měrou přispět, samospasitelné však ze své podstaty nejsou, jak konečně trefně vystihuje Václav Havel: *„Klíč k lidskému, důstojnému, bohatému a šťastnému životu není v ústavě nebo v trestním zákoně: ty pouze určují, co se smí a co se nesmí, život tedy usnadňují nebo ztěžují, omezují nebo neomezují, trestají, tolerují či chrání: nikdy ho však nenaplňují obsahem a smyslem.“*²⁹⁷

²⁹⁷HAVEL, Václav. *Moc bezmocných a jiné eseje*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2022. Str. 187.

Seznam zkratek

CBD	cannabidiol
CBN	cannabinol
ČR	Česká republika
EMCDDA	Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction)
EU	Evropská unie
IKSP	Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Kč	koruna česká
LSD	diethylamid kyseliny lysergové (Lysergsäurediethylamid)
LZPS	Listina základních práv a svobod
MDMA	3,4-methylendioxyamfetamin
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSN	Organizace spojených národů
OPL	omamné a psychotropní látky
PČR	Policie České republiky
SKPV	Služba kriminální policie a vyšetřování
SRN	Spolková republika Německo
THC	tetrahydrocannabinol
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
VS ČR	Vězeňská služba České republiky
WHO	Světová zdravotnická organizace (World Health Organization)

Seznam tabulek

Tabulka 1: Primární drogová kriminalita, její struktura a podíl primární drogové kriminality na celkové registrované kriminalitě mezi lety 2013–2023	44
Tabulka 2: Odhad ekonomicky motivované majetkové kriminality za rok 2019	54
Tabulka 3: Četnost vybraných majetkových trestných činů k 31. 12. 2022	63
Tabulka 4: Standardizované programy	67
Tabulka 5: Druh uložené trestní sankce a míra recidivy	72

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- AUTHY, Katherine M., LIEBLING, Alison. Exploring the Relationship between Prison Social Climate and Reoffending*. *Justice Quarterly*. 2020, vol. 37, no. 2, str. 358-381. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/07418825.2018.1538421>
- BENNETT, Trevor, HOLLOWAY, Katy, FARRINGTON, David. The statistical association between drug misuse and crime: A meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*. 2008, vol. 13, no. 2, str. 107-118. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.02.001>
- BENNETT, Trevor, HOLLOWAY, Katy. The Causal Connection Between Drug Misuse and Crime. *The British Journal of Criminology*. 2009, vol. 49, no. 4, str. 513-531. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/bjc/azp014>
- BIEDERMANOVÁ, Eva, PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 98 str. ISBN 978-80-7338-115-8.
- BIEDERMANOVÁ, Eva. Otevřená věznice v Jiřicích-vstup do problematiky, recidiva odsouzených. *Kriminalistika*. 2022, roč. 55, č. 2, str. 97-109. ISSN 1210-9150.
- BLATNÍKOVÁ, Šárka, ZEMAN, Petr. *Evidence dat o ochranném léčení a zabezpečovací detenci v ČR (nedostatky a možná řešení)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 115 str. ISBN 978-80-7338-182-0.
- DOWDEN, Craig, BROWN, S. L. The role of substance abuse factors in predicting recidivism: A Meta-analysis. *Psychology, Crime & Law*. 2002, vol. 8, no. 3, str. 243-264. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10683160208401818>
- DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. 456 str. ISBN 978-80-7676-066-0.
- FARRINGTON, David P. a kol. *Kriminální kariéry do věku 50 let a životní úspěšnost do věku 48 let*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. 79 str. ISBN 978-80-7338-094-6. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_pram.html
- GOLDSTEIN, Paul J. The drugs/violence nexus: A tripartite conceptual framework. *Journal of drug issues*. Tallahassee: SAGE Publications. 1985, vol. 15, no. 4, str. 493-506. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/002204268501500406>. [paywall].
- GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. 588 str. ISBN 978-80-7598-554-5.
- HAVEL, Václav. *Moc bezmocných a jiné eseje*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2022. 335 str. ISBN 978-80-88417-06-4.

- HULMÁKOVÁ, Jana. K možnostem a limitům rozvoje vybraných alternativních způsobů výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v České republice. *Trestní právo*. 2017, roč. 27, č. 10, str. 234-238. ISSN 2788-3787.
- KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Monografie (Úřad vlády České republiky). Svazek 1. 319 str. - svazek 2. 343 str. ISBN 80-86734-05-6.
- KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). 388 str. ISBN 978-80-247-1411-0.
- KOLÁŘ, Jan. *O problému, který měl nebýt: drogy v socialistickém Československu*. Brno: Doplněk, 2018. Společensko-ekologická edice. 159 str. ISBN 978-80-7239-337-4.
- MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 302 str. ISBN 978-80-7338-119-6. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html
- MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 173 str. ISBN 978-80-7338-157-8.
- MAREŠOVÁ, Alena. Drogově závislí v českých věznicích a pachatelé sekundární drogové kriminality mezi nimi. *Kriminalistika*. 2021, roč. 54, č. 2, str. 124-128. ISSN 1210-9150.
- MAREŠOVÁ, Alena. Limity redukce kriminální recidivy. *Kriminalistika*. 2022, roč. 55, č. 1, str. 23-31. ISSN 1210-9150.
- MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné*. Praha: Všehrad, 1920. 119 str. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:b0f3e0a0-220f-11ed-bb16-005056827e52?page=uuid:ba430e10-f31d-4309-9eab-1847da90d6ce>
- MJÅLAND, Kristian, LAURSEN, Julie, SCHLIEHE, Anna, LARMOUR, Simon. Contrasts in freedom: Comparing the experiences of imprisonment in open and closed prisons in England and Wales and Norway. *European Journal of Criminology*. 2023, vol. 20, no. 5, str. 1641-1662. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/14773708211065905>
- MUSIL, Jan. Úloha trestní politiky při reformě trestního práva. *Trestní právo*. 1998, roč. 2, č. 1, str. 3-5. ISSN 2788-3787.
- NEDVĚDICKÝ, Kamil. Propojení penitenciární a postpenitenciární péče-podmínka fungující trestní politiky. *Trestní právo*. 2021, roč. 25, č. 2, str. 23-33. ISSN 2788-3787.
- NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. 419 str. ISBN 80-86432-08-4.
- NOŽINA, Miroslav. *Svět drog v Čechách*. Praha: KLP, 1997. 347 str. ISBN 80-85917-36-X.

- PIERCE, Matthias a kol. Insights into the link between drug use and criminality: Lifetime offending of criminally-active opiate users. *Drug and Alcohol Dependence*. 2017, vol. 179, str. 309-316. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2017.07.024>
- ROTGERS, Frederick a kol. *Léčba drogových závislostí*. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada). 260 str. ISBN 80-7169-836-9.
- ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 109 str. ISBN 978-80-7338-180-6.
- ROZUM, Jan a kol. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 103 str. ISBN 978-80-7338-164-6.
- SEDDON, Toby. Explaining the drug-crime Link: theoretical, policy and research issues. *Journal of Social Policy*. 2000, vol. 29, no. 1, str. 95-107. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0047279400005833>
- SCHEINOST, Miroslav a kol. *Trestní sankce-jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 117 str. ISBN 978-80-7338-148-6.
- SCHEINOST, Miroslav a kol. *Trendy vývoje organizovaného zločinu a jeho vybraných forem*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2018. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 155 str. ISBN 978-80-7338-171-4. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html
- SCHEINOST, Miroslav a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2021*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2022. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 228 str. ISBN 978-80-7338-200-1. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html
- SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Trestná činnost spojená se zneužíváním drog a formy jejího řešení*. Svazek 66. Praha: Justiční akademie České republiky, 2003. 269 str.
- STEVENS, Alex et al. The victimization of dependent drug users. *European Journal of Criminology*. 2007, vol. 4, no. 4, str. 385-408. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1477370807080719>
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2023. Velké komentáře. 4968 str. ISBN 978-80-7400-893-1.
- ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ, Oto, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, VANDUCHOVÁ, Marie a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1052 str. ISBN 978-80-7552-358-7.
- ÚŘAD OSN PRO DROGY A KRIMINALITU. *Odhad nezákonných finančních toků plynoucích z obchodu s drogami a jiného nadnárodního organizovaného zločinu*. Praha:

Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013. 190 str. ISBN 978-80-7338-132-5.
Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/p_pram.html

- WEST, Robert. *Modely závislosti*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2016. 129 str. ISBN 978-80-7440-157-2. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/cz/urad-vlady/vydavatelstvi/vydane-publikace/modely-zavislosti-155653/>
- WHITE, Helene R., GORMAN, Dennis M. *Dynamics of the Drug-Crime Relationship*. In: Criminal justice 2000 volume 1, The Nature of Crime: Continuity and Change. Washington D.C.: US Department of Justice. 2000. str. 151-218. Dostupné z: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/dynamics-drug-crime-relationship>
- ZEMAN, Petr a kol. *Uživatelé drog ve vězení: hodnocení účinnosti terapeutických programů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 181 str. ISBN 978-80-7338-178-3.

Seznam použitých internetových zdrojů

- ADVOKÁTNÍ DENÍK. *Ve Velkých Přílepech by měla vzniknout otevřená ženská věznice*. Online. [cit. 20-11-2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2023/04/24/ve-velkych-prilepech-by-mela-vzniknout-otevrena-zenska-veznice/>
- CARPENTIER, Chloé. *Drugs and crime – a complex relationship*. Online. Lisabon: EMCDDA, 2007. Drugs in focus 16. [cit. 04-10-2023]. 4 str. ISSN 1725-8480. Dostupné z: https://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index36331EN.html_en
- DRÁPAL, Jakub. *Proč měřit recidivu nebinárně?* Online. Česká kriminologie. 2017, roč. 2, č. 2, str. 0-11 [cit. 25-11-2023]. ISSN 2464-6210. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=587684>
- EVROPSKÉ MONITOROVACÍ CENTRUM PRO DROGY A DROGOVOU ZÁVISLOST. *Evropská zpráva o drogách 2022: Trendy a vývoj*. Online. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2022. [cit. 07-08-2023]. ISBN 978-92-9497-745-8. Dostupné z: https://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2022_en
- GABRHELÍKOVÁ, Pavlína. *Primární a sekundární drogová kriminalita – dostačující koncept pro práci s pachateli trestné činnosti související s drogami?* Online. In: Kriminalita & drogy. Praha: Sananim, 2012. [cit. 18-10-2023]. Str. 31-36. ISBN 978-80-904536-4-7. Dostupné z: <https://www.sananim.cz/res/archive/004/000486.pdf?seek=1673614914>
- CHOMYNOVÁ, Pavla, GROHMANNOVÁ, Kateřina, DVOŘÁKOVÁ, Zuzana, ORLÍKOVÁ, Barbora, ROUS, Zdeněk, ČERNÍKOVÁ, Tereza. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2022*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. [cit. 12-09-2023]. 105 str. ISBN 978-80-7440-311-8. Dostupné z:

<https://www.vlada.cz/cz/ppov/zavislosti/vyrocnizpravy/souhrnna-zprava-o-zavislostech-v-ceske-republice-2022-203905/>

- MERTL, Jiří. *Druhá průběžná evaluační zpráva k projektu „Systémové zajištění péče pro vězněné uživatele drog a její následná kontinuita po propuštění“*. Online. Praha: Asociace poskytovatelů adiktologických služeb, 2023. [cit. 01-10-2023]. 48 str. Dostupné z: <https://www.pracezamrizemi.cz/navrat-veznu-do-spolecnosti-komplikuje-nedostupne-bydleni-a-zamestnani-i-dalsi-systemove-problemy-tiskova-zprava/>
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Registr poskytovatelů sociálních služeb*. Online. [cit. 12-09-2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/registr-poskytovatelu-sluzeb>.
- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Online. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016. [cit. 15-09-2023]. 162 str. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizační-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>
- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025*. Online. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2017. [cit. 07-11-2023]. 49 str. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/koncepce-rozvoje-probace-a-mediace>
- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Statistická ročenka kriminality rok 2019*. Online. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2020. [cit. 05-11-2023]. 605 str. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>
- MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022-2027*. Online. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2022. [cit. 07-11-2023]. 35 str. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/strategie-prevence-kriminality-v-ceske-republice-na-leta-2022-az-2027.aspx>
- NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2019*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2020. [cit. 19-10-2023]. 273 str. ISBN 978-80-7440-254-8. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-o-stavu-ve-vecich-drog-v-ceske-republice-v-roce-2019/>
- NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2021*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. [cit. 31-10-2023]. 257 str. ISBN 978-80-7440-274-6. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocnizpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2021/>
- NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2022*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. [cit. 26-07-2023]. 244 str. ISBN 978-80-7440-306-4. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocnizpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2022/>

- NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2023*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2023. [cit. 12-01-2024]. 184 str. ISBN 978-80-7440-323-1. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocní-zpravy/zprava-o-nelegalnich-drogach-v-ceske-republice-2023/>
- NÁRODNÍ PROTIDROGOVÁ CENTRÁLA SKPV PČR. *Výroční zpráva 2022*. Online. Praha: Ministerstvo vnitra, 2023. [cit. 04-08-2023]. 63 str. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/vyrocní-zprava-narodni-protidrogove-centraly-za-rok-2022.aspx>
- NÁRODNÍ ZDRAVOTNICKÝ INFORMAČNÍ PORTÁL. *Závislost: co to je?*. Online. [cit. 05-09-2023]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/320-zavislost-zakladni-informace>.
- POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Stíhané osoby v období 2016-2020*. Online. [cit. 05-11-2023]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/stihane-osoby-v-obdobi-2016-2020.aspx>.
- POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistické přehledy kriminality za rok 2022*. Online. [cit. 18-10-2023]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2022.aspx>.
- POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistické přehledy kriminality za rok 2023*. Online. [cit. 12-01-2024]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2023.aspx>.
- SEKRETARIÁT RADY VLÁDY PRO KOORDINACI PROTIDROGOVÉ POLITIKY A SPOLEČNOST PRO NÁVYKOVÉ NEMOCI ČLS JEP. *Koncepce rozvoje adiktologických služeb*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. [cit. 12-09-2023]. 50 str. ISBN 978-80-7440-271-5. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/vyrocní-zpravy/koncepce-rozvoje-adiktologických-sluzeb-192949/>
- SEKRETARIÁT RADY VLÁDY PRO KOORDINACI PROTIDROGOVÉ POLITIKY A SPOLEČNOST PRO NÁVYKOVÉ NEMOCI ČLS JEP. *Koncepce rozvoje adiktologických služeb*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. [cit. 12-09-2023]. 50 str. ISBN 978-80-7440-271-5. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/vyrocní-zpravy/koncepce-rozvoje-adiktologických-sluzeb-192949/>
- TOMAZ, Vera, MOREIRA, Diana, CRUZ SOUZA Olga. *Criminal reactions to drug-using offenders: A systematic review of the effect of treatment and/or punishment on reduction of drug and/or criminal recidivism*. Online. *Frontiers in Psychiatry*. 2023, vol. 14. [cit. 15-09-2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.935755>
- ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*. Online. [cit. 05-09-

2023]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-10>.

- VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022*. Online. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2023. [cit. 15-09-2023]. 249 str. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>
- WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Constitution of the World Health Organization*. Online. [cit. 12-09-2023]. 18 str. Dostupné z: <https://www.who.int/about/governance/constitution>
- WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Lexicon of alcohol and drug terms*. Online. Ženeva: World Health Organization, 1994. [cit. 05-09-2023]. 69 str. ISBN 92 4 154468 6. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/9241544686>

Seznam použitých právních předpisů

- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek
- Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
- Nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek

Seznam použité judikatury

- Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 9. 2022, sp. zn. Tpjn 301/2018, (č. 3/2022 Sb. rozh. tr.)

Abstrakt

Trestná činnost související se zneužíváním návykových látek

Tato práce se zaměřuje na problematiku trestné činnosti související se zneužíváním návykových látek, přičemž se zaměřuje na vztah mezi recidivou majetkové trestné činnosti a užíváním drog. Užívání drog lze považovat za obecně uznávaný kriminogenní faktor. Vzájemnému vztahu užívání drog a kriminality v obecné rovině se v minulosti věnovalo již mnoho výzkumných studií a vědeckých prací. Recidiva majetkové trestné činnosti ve vztahu k užívání drog je podobně problematickým tématem. Úspěšné snižování míry recidivy je považováno za důkaz účinné trestní politiky státu. Vedle toho stojí majetková kriminalita, která představuje významnou část celkové kriminality. Navíc se majetková trestná činnost vyznačuje vyšší mírou recidivy v porovnání s jinými druhy kriminality. V praxi pak lze často pozorovat náznaky možné souvislosti mezi výše uvedenými jevy. Při bližším zkoumání problematiky recidivy majetkové trestné činnosti v souvislosti s užíváním drog vyvstávají mnohé otázky. Existuje mezi těmito jevy určitý vztah? A pokud ano, odráží se dostatečně tato skutečnost v intervencích sledujících redukcí recidivy? Tato práce tak analyzuje jednotlivé dílčí jevy (užívání drog, majetková trestná činnost, kriminální recidiva) s cílem identifikovat možný vztah mezi recidivou majetkové trestné činnosti a užíváním drog. Tento vzájemný je zároveň přiblížen v kontextu souvisejících intervencí. V prvních kapitolách práce poskytuje základní vhled do problematiky užívání drog a drogové závislosti. Poté je podrobněji představeno užívání drog v české vězeňské populaci, jakož i související intervence. Následně je přiblížena problematika drogové kriminality se zaměřením na související majetkovou trestnou činnost. Závěrečná kapitola seznamuje čtenáře s problematikou kriminální recidivy a vybranými souvisejícími intervencemi. Závěrečná syntéza poznatků vede k identifikaci vzájemnému vztahu mezi recidivou majetkové trestné činnosti a užíváním drog, přičemž jsou zároveň shrnuty v současnosti dostupné související intervence a konečně jsou také předloženy některé návrhy *de lege ferenda*.

Klíčová slova:

recidiva, majetková kriminalita, užívání drog

Abstract

Crime related to substance abuse

This thesis focuses on the issue of crime related to substance abuse and, in particular, on the issue of relationship between property crime recidivism and drug use. Drug use is widely recognised as a known criminogenic factor. The relationship between drug use and crime in general has been the subject of many research studies and scientific papers in the past. Property crime recidivism in relation to drug use is a similarly problematic issue. The successful reduction of recidivism rate is usually considered as evidence of effective criminal justice policy. Alongside this, property crime represents a significant proportion of total crime. Moreover, property crime is characterised by a higher recidivism rate than other types of crime. In practice, there are often visible signs of a possible link between these phenomena. A closer examination of the issue of property crime recidivism in relation to drug use raises many questions. Is there a relationship between these phenomena? And if so, is this relationship reflected enough in the interventions used to reduce recidivism? This thesis therefore analyses each of the sub-issues (drug use, property crime, criminal recidivism) in order to identify the possible relationship between property crime recidivism and drug use. It also presents this relationship in the context of related interventions. In first chapters, this thesis provides a basic understanding of drug abuse and drug addiction. After that, drug use among the Czech prison population and related interventions are presented in more detail. The issue of drug-related crime is then discussed, with a focus on related property crime. The final chapter introduces the reader to the issue of criminal recidivism and selected related interventions. A final synthesis of the findings is presented in order to identify the relationship between property crime recidivism and drug use, while summarising the currently available related interventions and finally presenting some *de lege ferenda* proposals.

Key words:

recidivism, property crime, drug use